

Kurt Elvegård, Sigrun Aasen Frigstad og Kristin Thorshaug

Tilrettelagte samtaler ved familievold

Evaluering av familievoldprosjektet til Konfliktrådet i Trondheim

Rapport 2011
Avdelingen Mangfold og inkludering

 NTNU
Samfunnsforskning

Kurt Elvegård
Sigrun Aasen Frigstad
Kristin Thorshaug

Tilrettelagte samtaler ved familievold

Evaluering av familievoldprosjektet til
konfliktrådet i Trondheim

Mangfold og Inkludering, NTNU Samfunnsforskning AS

Samfunnsforskning AS

Avdeling for Mangfold og inkludering

Postadresse: 7491 Trondheim
Besøksadresse: Dragvoll Allé 38B,

Telefon: 73 59 63 00
Telefaks: 73 59 62 24
E-post: kontakt@samfunn.ntnu.no
Web.: www.samforsk.no

Foretaksnr. NO 986 243 836

NTNU Samfunnsforskning AS
Avdeling for Mangfold og inkludering
April 2011

Omslagsfoto: Kurt Elvegård

ISBN: 978-82-7570-243-0
Nytt opplag med endringer

Forord

”Du vet aldri når den dagen kommer, den bare er der.” En ressurssterk kvinne hadde levd i et langt ekteskap preget av en voldelig og kontrollerende ektemann. Hun holdt ut både på grunn av barna og på grunn av at dagen for å bryte ut rett og slett ikke kom. Men så begynte ting å skje. Hun fikk tilbud om bistand og hjelp, hun ble sett, hørt, forstått og ikke minst: trodd. Hennes uttalelser ble vektlagt. At hun burde jo skjønt, at hun skulle jo gått for lenge siden, at hun har opptrådt uforståelig for folk rundt – ja, det kan man si. Det handler om en rekke kompliserte faktorer og ligninger med flere ukjente, og hvem er andre som kan dømme i ettertid. Selv har hun sine egne oppfatninger, samt både positive og negative tilbakemeldinger til samfunnet om dets tilnærming til familievold.

”Vi må skrive bok!”, fant Storberget ut sammen med kollegaen sin i Justis- og politidepartementet. Etter hvert ble initiativet til boken *Bjørnen sover*, skrevet i samarbeid med sentrale fagpersoner (Storberget et al 2007). Utsagnet ville aldri kommet for bare noen tiår tilbake. Familievold har vært noe som tilhørte det som skjedde mellom husets fire vegger og som andre ikke hadde noe med. I den lille grad de likevel hadde noe med det kaltes det for *husbråk*. I beste fall ble den voldelige tatt ut av hjemmet av politiet for en stund, uten at så mye mer konstruktivt skjedde. Så begynte endringene sakte, men sikkert. Husbråk fikk nye navn i de tilfellene det var snakk om vold på linje med alle andre typer voldshandlinger som finner sted i samfunnet. I dag snakker vi om familievold, vold i nære relasjoner, barnemishandling og så videre. Det å slå, trakassere, true, drive psykisk terror, bruke hersketeknikker eller nedverdige sine familiemedlemmer, er nå ansett som like mye vold som alt annet. Det er straffbart, skadelig og uakseptabelt. Men hva skal vi gjøre med det? I Justis- og politidepartementet begynte man å legge planer om bokskriving for å synliggjøre alle dem som lever med vold i familien. Dette var ikke det eneste initiativet. Også leder for konfliktrådet i Sør-Trøndelag, Irén Sørfjordmo, kom på en idé: ”Hva med å prøve ut familievold i konfliktrådet? Hva med å forsøke å få familiene til å snakke sammen om det som har skjedd og finne frem til løsning sammen?”. Hun kontaktet Justis- og politidepartementet som sa *ja* til å støtte et prosjekt om familievold.

Parallelt med ideene om bok og prosjekt, ble det på regjeringsnivå jobbet med en plan for arbeid med familievold; Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011. *Vendepunkt* ble den kalt og markerte at endringer var på gang (Justis- og politidepartementet 2007). Det nye var at *husbråk* i langt større grad skulle høres og tas tak i på samfunnsnivå. Ideen om et familievoldprosjekt ble innlemmet som et punkt i denne handlingsplanen og startet opp som et pilotprosjekt i Trondheim januar 2008. Prosjektet skulle prøve ut frivillig bruk av tilrettelagte samtaler og/eller stormøter rundt voksne og barn som er berørt av vold i nære relasjoner.

Det er dette prosjektet vi har jobbet med her på NTNU Samfunnsforskning. Arbeidet har vært lærerikt og berikende. Lærerikt, fordi vi har snakket med personer som jobber med familievold på hvert sitt felt. I tillegg har vi fått økt kunnskap om et prosjekt og om tankekombinasjoner som har gitt gode bidrag til både enkeltpersoner og familier. Berikende fordi vi har møtt alle de deltakerne i prosjektet, som tross et ømtålig og konfliktfylt tema, bidro med sine erfaringer og refleksjoner. Som alltid i evalueringsforskning er man helt avhengig av noen personer stiller opp for at vi skal kunne gjøre jobben vår. Det er ingen selvfølge. En spesiell takk går til alle de som har sluppet oss til i sine familieutfordringer og – problemer. Takk til ofrene, barna og gjerningspersonene for deres sjenerøsitet. En takk går også til alle andre som har bidratt som informanter og på annen måte. Og takk til konfliktrådet for godt samarbeid og god dialog underveis.

Kurt Elvegård har koordinert prosjektarbeidet og hatt ansvar for den praktiske gjennomføringen, mens Berit Berg har kvalitetssikret arbeidet. Sigrun Aasen Frigstad har tatt seg av barneperspektivet. I tillegg har Kristin Thorshaug bidratt i prosjektets planlegging og oppstart, samt ved dokumentgjennomgang og presentasjon av dette.

Trondheim, april 2011

Kurt Elvegård

Sigrun Aasen Frigstad

Kristin Thorshaug

Innhold

Forord	v
Innhold	vii
Sammendrag	xi
Summary	xv
1 Innledning	1
1.1 Evalueringsopplegg	1
1.1.1 Løsning på gitte metodeutfordringer	3
1.2 Avgrensninger og begrepsavklaringer	4
1.3 Rapportens oppbygging	6
2 Familievold	7
2.1 Definisjon av familievold	7
2.2 Teori, tilnærminger og forståelse	12
2.3 Omfang og konsekvenser	16
2.4 Barn og familievold.....	17
2.4.1 Hvordan barn skades av familievold	18
2.4.2 Foreldrefungering og familievold	19
2.4.3 Barns behov	20
2.5 Det tradisjonelle rettssystemet.....	21
2.5.1 Fra anmeldelse til straffegjennomføring.....	22
2.6 Restorative justice	24
3 Familievoldprosjektet	29
3.1 Familievoldprosjektet – en del av konfliktrådet.....	29
3.2 Bakgrunn for familievoldprosjektet	30
3.3 Presentasjon av tilbudet/opplegget.....	32
3.4 Fakta om prosjektet	33
3.4.1 Mulige utfordringer forut for prosjektstart.....	39
3.4.2 Bidrag til målsetninger fra handlingsplanen <i>Vendepunkt</i>	40
4 Funn fra datainnsamling	43
4.1 Deltakere	43
4.1.1 Ofre.....	43
4.1.2 Barna	48
4.1.3 Gjerningspersoner	51

4.2 Beskrivelse av funn på barneperspektivet	52
4.2.1 Beskrivelse av informantgruppene	53
4.2.2 Analysens struktur.....	53
4.2.3 Samarbeid om familievoldsakene	54
4.2.4 Barns ivaretagelse i familievoldprosjektet	55
4.2.5 Prosjektets kompetanse og kunnskap om barn og familievold	56
4.2.6 Barns behov i familievoldsaker	57
4.2.7 De øvrige informantgruppene om barneperspektivet.....	59
4.3 Konfliktrådet.....	61
4.4 Samarbeidspartnere og relaterte instanser	64
4.4.1 Politi.....	64
4.4.2 Barnevern og kompetanse-, krise- og støttesentre	66
4.4.3 Andre instanser, inkludert domstol og høyere påtale	67
4.5 Observasjon av møte.....	69
5 Overordnede funn og diskusjon	73
5.1 Kjennetegn ved historiene	73
5.1.1 Tre hovedtyper familievoldsaker – eller flere?	73
5.1.2 Forskjell på ofrenes og gjerningspersonenes fortellinger	78
5.1.3 Sakene med to sider	81
5.1.4 Virkninger på voksne ofre og gjerningspersoner	83
5.2 Inngang til prosjektet og inklusjonskriterier	85
5.2.1 Inklusjonskriterier.....	85
5.2.2 Inngang til prosjektet	87
5.3 Funksjon og plassering	88
5.3.1 Helse-, sosial- eller justisinstans.....	88
5.3.2 Forholdet til andre instanser.....	91
5.3.3 Eneste alternativ eller supplement	92
5.3.4 To utgangspunkt for prosjektets funksjon og plassering	94
5.4 Barnespørsmålet	95
5.4.1 Organisering av barnas plass og ivaretagelse i prosjektet	96
5.4.2 Barns behov og deltakelse i familievoldprosjektet	101
5.5 Prosjektets innhold og tilbud	104
5.5.1 Avtale eller prosess	105
5.5.2 Ivaretagelse av deltakerne	107
5.5.3 Vurdering av møtestruktur- og prosessledelse	109
5.5.3 Vurdering av maktbalanse.....	111

6 Hovedfunn og anbefalinger	113
6.1 Hovedfunn	113
6.1.2 Utdyping av hovedfunn	114
6.2 Anbefalinger	116
Referanse	119
Vedlegg	119

Sammendrag

Denne rapporten presenterer resultatene fra evalueringen av konfliktrådet i Trondheim sitt familievoldprosjekt, kalt "Familievold, Forsoning og Forebygging". Evalueringen er gjort av NTNU Samfunnsforskning på oppdrag fra Justis- og Politidepartementet høsten 2010. Familievoldprosjektet er en del av regjeringen sin handlingsplan mot vold i nære relasjoner, kalt *Vendepunkt*. Prosjektet tilbyr tilrettelagte samtaler og oppfølging ved familievold, som et alternativ til den ordinære straffeprosessen. I prosjektet har man gjort et poeng av å kalle prosjektets hovedfunksjon for *tilrettelegging*, og ikke mekling, fordi familievold som fenomen ikke passer i en klassisk forståelse av mekling. Oppgaven i prosjektet er mer å tilrettelegge for at samtaler mellom de involverte skal skje i kontrollerte former heller enn å mekle i ordets opprinnelige forstand.

Evalueringen har fokusert primært på *virksomheter* av deltakelse i familievoldprosjektet etter ønske fra oppdragsgiver. Som hovedmetode er det benyttet kvalitative intervju med til sammen 64 informanter fordelt på 51 gruppe- og individualintervjuer. Som tilleggsmetode ble det brukt observasjon av 5 møter mellom deltakere og prosjektets ansatte.

Både ofre, gjerningspersoner og prosjektets samarbeidspartnere ble intervjuet. Utvelgelse av informanter ble gjort av familievoldprosjektets prosjektleder. Når det gjelder ofre og gjerningspersoner, ringte prosjektleder opp disse og fikk muntlig samtykke til at vi kunne kontakte dem via telefon. Skriftlig samtykke til deltakelse ble gitt når vi møtte informantene. Samarbeidspartnerne ble plukket ut fra en liste vi fikk fra prosjektleder. Disse ble så kontaktet av oss direkte.

Evalueringen viser at prosjektet har hatt en positiv virkning på ofre og gjerningspersoner, både ut fra hva de meldte om selv og ut fra at volden har blitt betydelig redusert i etterkant av prosjektet.

Ofrene ser ut til å ha hatt større utbytte av prosjektdeltakelse enn gjerningspersonene. Det begrunnes med direkte utsagn der de fleste ofrene på ulike vis bekrefter utbytte av deltakelse, mens gjerningspersonene stiller seg tvilende til akkurat det samme. Videre oppgir ofrene å ha blitt utsatt for alvorlige

former for vold, mens gjerningspersonene oppgir å ha utøvd mindre alvorlige former for vold. Dette kan indikere manglende endringer og innrømmelser av voldshandlingene hos gjerningspersonene, som igjen må tolkes dit hen at utbyttet deres har vært mindre enn ofrenes.

Ofrenes utbytte ser ikke ut til å skyldes (eventuelle) innrømmelser eller endringer hos gjerningsperson, men at offentlige instanser, betydningsfulle andre og samfunnet rundt ser, hører og tror dem, så vel som vektlegger deres opplevelse og oppfatning. Implikasjonen er ikke at prosjektet ikke har hatt noe for seg, men illustrerer muligens at årsakene til utbytte er mer sammensatt enn forklaringer vi finner innen Restorative Justice. Vi vil understreke at det er viktig å videreføre prosjektet og/eller metoden som er blitt brukt, men at det altså også kan være andre empowermentrelaterte prosesser som har vært gjeldende. På grunn evalueringens rammer har det ikke vært rom for å gå nærmere inn på hva dette omfatter. Grunnlaget for å vurdere prosjektets virkning på barn er begrenset i denne evalueringen, men viser likevel positiv virkning for dem som er intervjuet. Prosjektet ivaretar barneperspektivet, men barna selv synes å være mindre synlig og deres posisjon uavklart ved bruk av Restorative Justice i familievoldsaker.

Intensitet og alvorlighetsgrad i voldsutøvelsen etter deltakelse er betydelig redusert, men for noen sin del ikke forsvunnet helt. Kontakt med felles barn og øvrig familie gjør at relasjon mellom offer og gjerningsperson opprettholdes, og det er igjennom denne kontakten en del uønsket adferd fra gjerningspersonens side oppgis å fortsette.

Samarbeidspartnere og relatere instanser er overordnet positive til familievoldprosjektet, til bruk av Restorative Justice i familievoldsaker og til samarbeidet som har vært i den forbindelse. Prosjektet har ført til økt fokus og oppmerksomhet på familievoldproblematikken. Samtidig er det forskjeller i oppfatningene om hvordan familievoldprosjektet og metoden skal brukes.

En totalvurdering av prosjektet er at det; (1) avdekker behov innen innsatsen mot familievold ved at man får innblikk i familiers voldsproblematikk, (2) dekker behov hos deltakerne og har en positiv effekt på dem, samtidig som at man i fremtiden bør være enda mer oppmerksom på deltakernes sensitivitet både ovenfor situasjonen som har vært og som den opplevelses i prosjektdeltakelsen, (3) har etablert et velfungerende samarbeid med andre instanser med rom for

forbedringer og (4) gjennom nevnte momenter er verdt investeringene som er lagt ned i det. Prosjektet anbefales videreført med sikte på å gjøre det til et permanent tilbud og/eller implementere metoden i det etablerte straffesystemet.

Summary

Facilitated talks in cases of domestic violence: Evaluating the mediation office's domestic violence project in Trondheim

This report presents the findings of the evaluation of the mediation office's domestic violence project, *Domestic Violence, Reconciliation and Prevention*, in Trondheim. The evaluation was conducted by NTNU Samfunnsforskning on behalf of the Ministry of Justice and the Police, in the autumn of 2010. The domestic violence project is integral to the government strategy, *Turning point*, aimed at combating violence between closely related persons. The project offers facilitated talks and follow-up as an alternative to normal criminal procedures in cases of domestic violence. The project has made a point of calling its main function *facilitated* talks, rather than *mediated* talks, because domestic violence as a phenomenon is ill-suited to a classic understanding of mediation. The project's aim is thus to facilitate talks between the parties within a controlled setting rather than mediate in the word's classic sense.

As requested by the contractor, the evaluation has primarily focused on the *impact* of participating in the domestic violence project. The principal method of data collection consisted of qualitative interviews with a total of 64 informants through 51 group and individual interviews. Additionally, 5 meetings between participants and project employees were observed.

Victims, perpetrators and collaborating partners were interviewed. The informants were selected by the manager of the domestic violence project. Concerning victims and perpetrators the project manager contacted these by telephone and received oral consent that we could contact them. Written consent to participate in the study was obtained upon meeting the informants. The collaborating partners were selected from a list we received from the project manager and were subsequently contacted directly by us.

The evaluation found the project to have positively impacted victims and perpetrators; both in terms of the participants' expressed views and the frequency and severity of subsequent violence.

The victims appear to have benefited more than the perpetrators from participating in the project. This is substantiated by direct quotes in which the victims express, in different ways, their benefit in participating in the project, whereas the perpetrators express doubt as to their benefit. Furthermore, the victims state having been subjected to serious acts of violence, whilst the perpetrators state having inflicted less severe acts of violence. This may indicate a lack of change and admission on the part of the perpetrators, which in turn can be interpreted to reflect their lesser benefit.

However, the victims' benefit does not appear to be attributed to a possible admission from or change in the perpetrator, but rather stems from the fact that public authorities, significant others and society in general see, hear and believe the victims, as well as acknowledge the victims' experiences and perceptions. This does not imply that the project itself has lacked relevance in its own right, but rather illustrates that the reasons for benefitting from participation may be more complex than assumed in Restorative Justice. We wish to underline the importance of continuing the project and/or using the same methods, whilst noting that there may also be other empowerment-related processes present. The basis on which to assess the project's impact on children is limited in this evaluation, but nevertheless the project appears to show a positive effect on those interviewed. The project retains a child friendly perspective, but children themselves seem to be less conspicuous and their position inconclusive when using Restorative Justice in domestic violence cases.

The intensity and severity of violence inflicted after participation has been significantly reduced, although for some, not completely stopped. Through the maintenance of relationships between perpetrator and victim, due to common children and other family members, undesired behaviour on the part of the perpetrator is reported to continue.

Collaborating partners and associated entities are generally positive to the domestic violence project, to the use of Restorative Justice in cases of domestic violence, and to the associated collaboration. The project has resulted in an increased focus on and attention to the problem of domestic violence. At the same time, however, there are divergent opinions as to how the domestic violence project and method should be used.

Overall the evaluation finds that the domestic violence project: (1) identifies gaps within the effort to prevent domestic violence through insights into families' domestic violence, (2) fills a need amongst participants and positively impacts them, whilst recognising the future requirement to strengthen responsiveness to participants' sensitivity vis-a-vis past situations and those experienced in the course of participating, (3) has established well-functioning collaboration with other authorities, albeit with scope for improvement, and (4) due to these aspects, is worth the investment. It is recommended that the project be continued with a view to establishing a permanent service and/or implementing the method within existing criminal system.

1 Innledning

Denne rapporten er et resultat av evaluering av konfliktrådet i Trondheim sitt familievoldprosjekt (FVP). FVP er en del av regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011, *Vendepunkt* (Justis- og politidepartementet 2007). I planen ble det nedført at FVP skulle evalueres, og NTNU Samfunnsforskning fikk oppdraget. Oppdragsgiver er Justis- og politidepartementet. Våren 2010 startet vi arbeidet som ble avsluttet i begynnelsen av november. Fra Justis- og politidepartementets side ble formulert noen hovedformål med evalueringen:

- Få kunnskap om arbeidsform og tiltak har virket etter intensjonen.
- Belyse hvordan de involverte opplever tilbudet
- Vurdere hvordan utbyttet av tiltaket står i forhold til prosjektets kostnader

For å imøtekomme dette har vi blant annet stilt oss selv spørsmål som:

- Hvilken opplevelse har de involverte av familievoldprosjektet?
- Har deltakere i prosjektet hatt noen nytteverdi av å være med?
- Hvordan har barn blitt ivaretatt?
- Hvordan har prosjektet virket på deltakerne?
- Har metoden(e) i prosjektet fungert slik de skulle?
- Har man nådd målene i prosjektet?
- Hvordan stiller samarbeidspartnere seg til prosjektet?

En del av disse spørsmålene følger oppdragsgivers forslag og ønsker og andre har vi kommet med selv. Innen rammene av oppdragsgivers ønsker med evalueringen, har vi vært frie til selv å innlemme og vektlegge momenter vi fant hensiktsmessige for gjennomføring av oppdraget.

1.1 Evalueringsopplegg

Datamaterialet vurderer vi som omfattende og grundig og utgjør et solid fundament for evalueringen. Vi har snakket med 64 informanter¹ og gjennomført

¹Tallet på informanter inkluderer samtaler med 7 tilretteleggere som ikke hadde form av å være intervjuer, men mer informasjonsamtaler; et oppstartsmøte der 5 av disse tilretteleggerne deltok, samt samtaler i forbindelse med observasjon av møter. 5 av dem som var med i oppstartmøtet intervjuet vi senere.

51 kvalitative intervjuer. Vi har også brukt observasjon som metode i tillegg til gjennomgang av offentlige dokumenter, statistikk, litteratur og en del teori og forskning.

Informantene er delt inn i tre kategorier: deltakere, konfliktrådet og samarbeidspartnere. Antall deltakere er til sammen 20 personer, hvorav 11 voksne ofre, 2 barn og 7 gjerningspersoner. Antall ansatte i konfliktrådet er 7 personer og antall representanter fra samarbeidspartnere/relaterte instanser er 30. Tabell 1 gir en oversikt. Informantene kommer hovedsakelig fra Trondheim og kommunene rundt.

4 av intervjuene har vi tatt pr telefon, resten er gjennomført ansikt til ansikt. Intervjutid har som regel vært en og halv time. Intervjuene er for det meste gjennomført som semistrukturerte. Dette vil si at man stiller med intervjuguide i intervjuene for å kvalitetssikre inklusjon av alle tema, men er samtidig åpen for andre tema som måtte dukke opp underveis. Noen av intervjuene hadde en mer åpen form, der intervjuguide ikke ble brukt som utgangspunkt. Primært gjaldt dette de siste intervjuene.

Vi snakket både med personer som *hadde* vært i prosjektet (retrospektivt fokus) og personer som *er* i prosjektet (prosessuelt fokus). Ønsket var å få innblikk i erfaringer til de som hadde deltatt i FVP og de som aktivt var i prosessen.

Det er benyttet både individuelle og gruppeintervju med to eller tre informanter. Det ble i hovedsak benyttet semistrukturerte intervjuer med samarbeidspartnere. Et av disse intervjuene var et såkalt fokusgruppeintervju med representanter fra politi, barnevern og psykiatri. I et annet intervju ble både (tidligere) offer og gjerningsperson intervjuet sammen. Etter de sitatene i rapporten der det ikke fremkommer tydelig hvem som har uttalt seg, er det gjengitt hvilken instans det gjelder.

Innledningsvis i prosjektet gjennomførte vi et oppstartmøte med ti tilretteleggere og dette gav verdifull informasjon for den videre planlegging. Underveis har vi hatt tett dialog med FVP v/ prosjektleder.

Foruten intervju, har vi brukt passiv observasjon. Vi var da til stede under fem møter som FVP gjennomførte med offer og gjerningsperson. Vi deltok ikke aktivt i det som skjedde i disse møtene. Tabell 1 viser en skjematisk oversikt over informanter og instanser.

Tabell 1. Informantkategori og antall.

Informantkategori	Antall
DELTAKERE	
<i>Voksne ofre</i>	11
<i>Barn</i>	2
<i>Gjerningsperson</i>	7
KONFLIKTRÅDET	
<i>Tilretteleggere</i>	5(+7) ²
<i>Ledelse</i>	2
RELATERTE INSTANSER	
<i>Politi</i>	11
<i>Barnevern og sentre</i>	12
<i>Andre instanser</i>	7

1.1.1 Løsning på gitte metodeutfordringer

I anbudet fra Justis- og politidepartementet ble det skissert et ønske om både kvalitativ og kvantitativ metodisk tilnærming i evalueringen. I forhold til den kvalitative undersøkelsen var den opprinnelige planen å gjennomføre dybdeintervjuer med offer, gjerningspersoner og barn, fem innenfor hver gruppe. Dette ble det vanskelig å oppnå ved første forsøk. Det ble i starten sendt ut forespørsel om deltakelse i intervju til informantenes adresse. Det var inkludert ferdigfrankerte konvolutter og samtykkeskjema i brevene. Dette resulterte i få svar. Senere gikk vi over til at prosjektlederen ved FVP kontaktet aktuelle deltakere som via henne gav muntlig samtykke til deltakelse. De signerte deretter samtykkeskjema i forbindelse med selve intervjuet. Dette resulterte i langt flere informanter.

For å dekke barneperspektivet, var målet å gjennomføre 5 dybdeintervjuer med barn som har deltatt i prosjektet. Å oppnå dette tallet viste seg å bli vanskelig, men det ble imidlertid gjennomført to barneintervjuer. Utfordringen med barneintervjuer kan knyttes til flere faktorer: Det er generelt vanskelig å få innpass til barn i forskning. De er sårbare informanter og dette representerer alltid et forskningsetisk dilemma. Familievold som et tabubelagt tema kan også forklare foreldres manglende samtykke. Manglende samtykke kan ellers utøves i hensikt om å skåne barn fra påkjenning. Det kan i tillegg være et uttrykk for utrygghet om hva

² Som tidligere nevnt er dialogen med 7 av disse mer å nevne som informative samtaler enn som intervju.

barna vil si om familien, eller mangel på informasjon om intensjon og konsekvenser for deltagelse. Samtidig er utfordringen med tilgang til barne- og ungdomsinformanter i denne evalueringen knyttet til at få barn har deltatt i FVP. Av de ca 80 familiene i prosjektet, har barn fra 9 av disse familiene deltatt direkte i Konfliktrådshåndteringen. Evalueringen har synliggjort et sammensatt årsaksbilde til denne lave andelen. Dette vil bli diskutert i kapittel 5.5.

Det ble tatt en avgjørelse om å utelate den kvantitative undersøkelsen i evalueringen. Dette ble gjort i samråd med prosjektleder i FVP og etter dialog med oppdragsgiver. Årsakene er flere. For det første viser erfaringer at spørreskjemaer ovenfor utsatte grupper ofte fører til lav svarprosent. Dette resulterer i at det blir lite hensiktsmessig å generalisere. For det andre antok vi at siden få samtykket til den kvalitative undersøkelsen, var det grunn til å tro at de i hvert fall ikke ville delta i en kvantitativ undersøkelse. Den tredje årsaken er knyttet til temaet for evalueringen: familievold er knyttet til skam og kan være tabubelagt for alle parter. Dette innebærer problemstillinger som for eksempel lojalitetskonflikt overfor familiemedlemmer, samt utfordringen med å snakke om et tema der terskelen for åpenhet vil være høy for mange. Antall intervjuer gjennomført totalt sett, anses imidlertid å være godt dekkende for oppdraget.

1.2 Avgrensninger og begrepsavklaringer

Evalueringen er på oppdrag for Justis- og politidepartementet. Oppdragsgiver ønsket et fokus på *virkninger* av prosjektet. For å besvare dette tar evalueringen utgangspunkt i to hovedperspektiv:

- 1) Belyse de involverte parters opplevelse av tilbudet – et brukerperspektiv
- 2) Belyse samarbeidsparters perspektiv i forhold til gjennomføring, faglig forankring og samarbeid.

Det er en kvalitativ tilnærming der involverte parters beskrivelser (ofre, gjerningsperson og barn) av deltakelse i familievoldprosjektet utgjør de sentrale data. Prosjektets samarbeidsinstanser bidrar i tillegg med verdifull informasjon i forhold til faglige vurderinger og erfaringer fra samarbeid med prosjektet. Vi har holdt oss til denne linjen. Bortsett fra en inndeling av type familievoldsaker som har vært i prosjektet (kapittel 5.1.1) har vi lagt hovedvekt på stikkord som utbytte, nytteverdi, virkning og lignende. Noen ytterligere beskrivelser av hvordan ofrene

har opplevd samlivet, hva gjerningspersonene har tenkt eller andre kvalitative beskrivelser, er ikke inkludert.

Når det gjelder *type* familievold som omhandles har det sammenheng med kjennetegn ved prosjektets deltakere. Familievoldprosjektet har ikke definert eller aktivt avgrenset målgruppen for prosjektet. Imidlertid har de ønsket å ha vekt på barna. Dermed sier det seg selv at de fleste deltakerne ikke er i et eldre alderssegment. Evalueringen tar derfor ikke for seg eldre vold, ei heller tar den for seg spesifikt om vold mot menn, vold i etniske familier eller lignende. Vi henviser til kapittel 5.1.1 for en gjennomgang av sammensetning av deltakere i prosjektet.

Familievold som begrep impliserer ulike forståelsesrammer (kapittel 2). I denne evalueringen har vi forholdt oss til at familiens deltakelse i konfliktrådet medfører at familiens problematikk faller inn under en vid forståelse av begrepet familievold. Evalueringen viser at sakene representerer ulike sider av familievold i forhold til omfang og alvorlighetsgrad. Begrepet *familie* utgjør par med og uten barn. *Barn* vil representere barn og unge under 18 år som direkte eller indirekte ivaretas i prosjektet. *Offer* betegner den i familien direkte utsatt for vold og *gjerningsperson* den som utøver vold. Vi har valgt å forholde oss til disse betegnelse uten at vi tar stilling til om det er rette begrepspar eller ikke. Likevel ønsker vi å presisere at vi ikke tenker på ofrene som hjelpeløse, ressursvake eller initiativløse. Videre kunne vi for vår del kalt gjerningspersonen for *gjerningsmann* da det er bare én definert gjerningskvinne i vårt materiale.

Vårt fokus er derfor preget av saksforholdene: det er en far og/eller partner som utøver eller annen form for vold mot kvinnen og/eller barn i et familieforhold/kjæresteforhold. Evalueringen er en beskrivelse av opplevde virkninger som familievoldprosjektet har hatt ovenfor disse.

I rapporten brukes det flere steder forkortelsen *FVP* om familievoldprosjektet for enkelhets skyld. De instansene som har hatt befatning med *FVP* og/eller har befatning med familievold, kaller vi både for *relaterte instanser* og *samarbeidspartnere*.

Malterud (2004) vektlegger betydningen av at forskeren mestrer å posisjonere seg og ha en bevisst holdning til egen bakgrunn og forforståelse i forskningsprosessen. Dette er viktig å belyse i det tema denne rapporten behandler. Familievold som begrep er vanskelig å definere. Analyse og diskusjon av funn vil påvirkes av forskerens briller og forståelse av tema. Dette står i et samspill med den kunnskap som utvikles. Røkenes og Hansen (2004) diskuterer hvorfor det kan være så vanskelig og virkelig forstå andre mennesker. Det er fordi vi ikke opplever verden på samme måte, og da er det enklere å forklare funn ut fra årsakssammenhenger.

Familievold i evalueringens forforståelse er knyttet til destruktive familierelasjoner. Dette får konsekvenser for alle relasjoner i familien. Vårt perspektiv er forenlig med en familiesystemisk forståelse: rammes en – rammes alle. Vi forstår familievold som en destruktiv tilstand i en familie. Familievold har mange ansikter, fra den ytterste ekstreme kant der et terrorregime er gjeldende til for eksempel en enkelthandling i rus. Hvorvidt enkelthandlinger skal kalles for familievold mener vi kan diskuteres, men det betyr ikke at det faller utenfor familievoldprosjektets nedslagsfelt fordi det kan være alvorlig nok i seg selv. Vi tenker videre at familievold i utgangspunktet handler om ulik maktbalanse. I tilfeller der foreldre har likeverdige maktroller vil dette uansett være skadelig for barn. Dette impliserer at vi har en forholdsvis streng forståelse av hva som er familievold: all destruktiv, repetitiv atferd i hjemmet kan komme inn under familievoldbegrepet og bør sanksjoneres og gis oppfølging.

1.3 Rapportens oppbygging

Rapporten er inndelt i 6 kapitler. Etter dette innledningskapittelet som inkluderer evalueringsopplegg og metodisk tilnærming, kommer kapittel 2 med det som har å gjøre med familievold generelt. I dette kapittelet redegjør vi relativt detaljert for hvordan begrepet familievold kan forstås og konsekvenser for involverte parter, spesielt barna. Årsakene til detaljert gjennomgang er både empirisk og teoretisk, og redegjøres for i begynnelsen av kapittel 2. Kapitlene før presentasjon av funn og diskusjon av disse setter undersøkelsen inn i en teoretisk ramme og viser hva vi har støttet oss på i evalueringen. Rapporten kan imidlertid leses uavhengig av dette kapitlet. En kort presentasjon av strafferettsgang vil også innlemmes her. I kapittel 3 presenteres konfliktrådets familievoldprosjekt. I kapittel 4 vil funn og utvalg fra evalueringens undersøkelse presenteres. Funnene her vil relateres til informantgruppene. Kapittel 5 består av en diskusjonsdel rundt undersøkelsens hovedfunn. Her har vi samlet de meste sentrale funnene på tvers av grupperingene fra kapittel 4. kapittel 6 oppsummerer hovedfunn og gir anbefalinger for konfliktrådets videre arbeid.

2 Familievold

Familievoldkapitlet omhandler familievold generelt. Vi ser på henholdsvis definisjon av familievold, teori, tilnærminger og forståelse, omfang og konsekvenser, det tradisjonelle rettssystemet og Restorative Justice. Temaet er grundig behandlet i forhold til evalueringens størrelse og illustrerer behovet for mer forskning og diskusjon omkring temaet.

Begrepene *familievold* og *vold i nære relasjoner* forklarer seg selv i stor grad. Det handler om vold mot familien og ens nærmeste. Når vi nå går nærmere inn i begrepsbruk- og forståelse, er det begrunnet både ut fra teori og empiri. Teoretisk fordi vi anser det som viktig å ha en viss grunnleggende forståelse av vold og familievold som fenomen og fordi forholdsvis lite er gjort på koblingen mellom familievold og restorative justice i Norge. Empirisk fordi flere av informantene i evalueringen blant annet stilte spørsmål ved hvilke type saker som skulle/burde være aktuelle for FVP. Når de uttalte seg om hvilke typer saker, dreide det seg like mye om hvilken form for vold som er utøvd og hva som skal defineres som vold. Det dreide seg videre om voldens omfang og alvorlighetsgrad og hvilke forståelsesramme man har. Hva gjelder teoretisk redegjørelse i forhold til barneperspektivet anser vi det som nødvendig for den videre diskusjonen rundt barnespørsmålet i evalueringen. Det samme gjelder den øvrige teoretiske gjennomgangen. Slik vi ser det legitimerer kapitlet spørsmålene som stilles i rapporten og gir en viss forståelsesramme for uinnvidde lesere.

2.1 Definisjon av familievold

Familievold er et forholdsvis nytt begrep. Det er ikke mange årene siden det som skjedde i hjemmet var familiens *business* og ingen andres. I boka *Bjørnen sover*, nevnt i forordet, gjengis det hvordan Margaret Johansen i 1971 forsøkte å gi ut en bok som omhandlet hennes liv med en voldelig ektemann. Tiden var ikke moden den gang, og forlaget avviste å gi ut boken. Først i 1981 kom den ut. Den ble etter hvert satt opp på teater, filmatisert og prisbelønt.

70-tallet var samfunnets oppvåkingsperiode i forhold til vold i hjemmet, og 80-tallet var tiden da fenomenet ble satt mer på dagsorden og gjort til et offentlig anliggende. Den første rapporten som dokumenterte mulige sammenhenger mellom skade og partnervold kom for eksempel tidlig på 80-tallet (Haaland et al

2005). Også en del andre land fulgte samme mønster, blant annet USA (Carlson og Worden 2005). Med årene har vold mellom familiemedlemmer fått økende oppmerksomhet, og i 2008 kom altså handlingsplanen mot familievold.

Begrepet familievold er ut fra hva vi har erfart i denne evalueringen, ikke ferdigdefinert. Når det er sagt finnes det en god del definisjoner på familievold. Det er viktig å være klar over at voldsbegrepet og dermed også familievoldbegrepet, ikke er gjenstand for en ensartet forståelse og tilnærming. Det er i stadig forandring, og felles forståelse er nesten umulig å enes om. Vi plasserer oss ikke på et gitt sted i definisjonsdiskusjonen ut over det vi har sagt i metodedelene. Vi mener flere definisjoner belyser temaet best mulig.

En generell definisjon som gir et utgangspunkt for å behandle begrepet finner vi hos Poole et al (2008). De skriver følgende:

By using domestic violence, we refer to all forms of abuse and violence in the family, household or dependent relationships. (Poole et al: 679)

Dette er en vid definisjon som rommer alle former for vold i familien, husholdet eller avhengige relasjoner. Med sin enkle formulering har den sin fordel ved at den gir oss et startsted. Den er imidlertid ikke tilstrekkelig fordi den blant annet ikke problematiserer typer vold og nyansene i vold som fenomen. Her passer Hammerlin (2002) sin noe lengre arbeidsdefinisjon inn. Den sier at:

Vold er en fysisk, psykisk og/eller sosial virksomhet med destruktiv bruk av metoder (for eksempel ved makt og hersketeknikker) der målet med handlingen kan være å plage, skade, true og krenke en eller flere personer, men målet kan også være å passivisere, misbruke, utmanøvrere eller uskadeliggjøre en annen. Den som utøver volden, kan ha som mål å undertrykke offeret, nedvurdere eller svekke personens sosiale posisjon; målet kan òg være å påføre den enkelte ubehag eller smerte med sosiale, fysiske eller psykiske makt- og voldsmidler. Voldsbruken kan til og med være et middel til å disiplinere eller tvinge et menneske til å utføre handlinger som strider imot personens vilje, moraloppfatning eller interesser. Den kan dessuten være handlinger og foranstaltninger som hindrer et menneskes rett til en god livskvalitet og leveverdige forhold. Volden kan være et middel i et større prosjekt, men den kan også være et mål i seg selv. Bak hver voldshandling kan det være ulike motiv; de kan være gjennomtenkte og planlagte, men også forvirrede eller preget av en fordreid virkelighetsoppfatning. (Hammerlin 2002)

Verdens helseorganisasjon (WHO) inkluderer en del av de samme elementene i sin definisjon av vold generelt:

The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another person, or against a group or community that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment, or deprivation» (World report on violence and health 2002:5).

For eksempel kan man diskutere hvorvidt en vid forståelse av vold er hensiktsmessig eller ikke. På den ene siden kan man argumentere for at noe atferd er såpass skadelig og uakseptabel at å kalle det for vold, er det eneste riktige. I denne sammenheng vil det å få noen til å gjøre noe mot sin vilje eller å slutte å gjøre noe de selv vil, defineres som vold (Isdal 2000):

Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil. (Isdal 2000:)

Denne formuleringen er ofte sitert, blant annet i NOU 2003:31 (2003). Et argument for en utvidet definisjon kan være at noe atferd er så alvorlig at det på tross av fravær av fysisk vold er så krenkende og skadelig at en må innlemme også det i voldsbegrepet. Eriksson et al (2010) er inne på dette når de sier at de fleste barn har vært utsatt for psykisk mishandling i familievoldtilfeller fordi "det å være vitne til fysisk vold mot en så viktig person for barnet som en forelder i selv er, kan ses som psykisk mishandling". Dessuten vil det alltid være behov for et samlende begrep som forklarer hva det dreier seg om, og da er det på mange sett mest nærliggende å kalle det for vold.

På den andre side kan man hevde at voldsbegrepet bør spares til å identifisere de alvorligste tilfellene, blant annet for å unngå at disse blir usynlige blant de mindre alvorlige tilfellene (Bjørkly 2001). Spørsmålet blir om man kan sette samme navn på det å klype en person og det å slå noen helseløs med et balltre. En av utfordringene ved en bred definisjon er videre at det kan bli vanskelig å vite hva som egentlig har skjedd i et gitt tilfelle. Dette så vi tydelig underveis i evalueringen: gjerningsperson og offer hadde ulike oppfatninger om hva som hadde skjedd og hvor alvorlig det var. Vold hadde uten tvil skjedd, men hvor alvorlig var det? I den landsomfattende undersøkelsen om vold i parforhold fra 2005 settes det likhetstegn mellom "fysisk maktanvendelse" og "vold", hvilken betyr at de bruker en snevrere definisjon av vold (Haaland et al 2005).

For å problematisere ytterligere kan man si seg enig med Isdals utvidede forståelse av vold (Isdal 2000), men fortsatt mene at den er mangelfull. Isdals definisjon dekker ikke det faktum at en del familievoldutøvere holder familien i et jerngrep, ved hjelp av metoder som det å undertrykke og skape trykkende stemning i huset gjennom skulende blikk, vage henvisninger til tidligere voldsepisoder og lignende. Dette er ikke tydelige voldshandlinger. Like fullt kan man spørre om ikke slik atferd også i en del tilfeller bør komme under begrepet familievold. Familievold utøves ikke bare ved handlinger, men ved at man gjennom en konstant tilgang og nærhet til offeret kan kontrollere det. Isdal selv imøtegår dette i en senere definisjon der han beskriver hvordan vold i en familie beskriver en tilstand mer enn handling ved at volden sjeldent er representert som en isolert enkelthendelse. Den kan mer forstås som et mønster av ulike undertrykkende eller dominerende atferdsformer (Isdal 2002).

Det er heller ikke gitt at en skal eller kan straffes for alt som defineres som vold, og det kan være forskjell på hva som defineres som vold og hva man dømmes for. Dette er under konstant endring. 9. april 2010 trådte nye endringer i Barneloven i kraft. Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet sier at dette "tydeliggjør at barn ikke skal utsettes for noen form for vold, heller ikke lette klaps". I en fersk dom fra Frostating Lagmannsrett ble en mor dømt for å ha kløpet sine barn hardt i armen og ved bruk av neglene, samt fiket til med flat hånd flere ganger. Det ble funnet bevist at dette har skjedd flere ganger i uken. Dommen var enstemmig på tross av at lagmannsretten bemerket at hendelsene er i nedre sjikt av hva som kan anses som mishandling etter straffelovens bestemmelser om familievold.

En definisjon som tar hensyn til barneperspektivet finnes på Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet sine hjemmesider:

Vold betyr her fysiske, psykiske eller seksuelle overgrep og barn som er vitner til vold i hjemmet. Vold inkluderer også mobbing, kommersiell seksuell utnyttning, menneskehandel, tvangsekteskap og kjønnslemlesting.

I tråd med definisjonen ovenfor forstår vi familievold som fysisk, psykisk eller seksuelle overgrep mot en eller flere familiemedlemmer. Dersom det er barn involvert, defineres disse som utsatte også dersom de ikke er direkte utsatt for volden. Å definere vold på denne måten på tar høyde for forskning som har vist at barn tar ikke bare tar skade av selv å bli direkte utsatt for vold, men like mye av å være vitne til vold (Isdal, 2002). Å være vitne til vil si enten si at man er fysisk tilstede i situasjonen eller at man hører eller ser noe på avstand. På den måten utvides kunnskap om skadevirkninger av vold selve definisjon av den. En fersk dom fra Høyesterett er også i tråd med dette (HR-2010-1426-A). Det å utsette barn for vold på denne måten defineres dermed som mishandling også juridisk. I

forlengelsen av dette kan man spørre om et barn kan defineres som utsatt dersom det kun er *kjent med volden*. Å *være kjent med* mener vi her at de vet hva som skjer i huset eller familien, uten at de selv verken har hørt eller sett noe. Det vil si at selv om et barn ikke direkte ser eller hører det som skjer, eller er til stede i situasjonen, vil det likevel kunne ta skade av den skjulte volden. Dette kan også ses på som å være utsatt. Nå er muligens en slik forståelse av virkninger av vold noe strengere enn hva som er rådende i dominerende forsknings- og fagmiljøer, men samtidig er det blitt sagt at vold mot mor er vold mot barn. Et sentralt spørsmål blir om det er det å være vitne til vold i seg selv, altså selve det sansemessige inntrykket som er ille, eller om det er kunnskapen/viten om at omsorgspersonen har det fælt, som er belastende. Om vi snur på det ville de fleste foreldre nok oppleve det som en hjelpeløs og smertefull tilstand å være i dersom de visste om at barnet deres ble utsatt for (jevnlige) overgrep, men ikke var til stede selv og kunne bistå barnet. Hvor fortvilet blir ikke foreldre som hører om at deres barn er blitt utsatt for seksuelle overgrep? Gjelder det samme for barn?

Videre ønsker vi å problematisere det relative i forståelsen av familievold ut fra kulturbakgrunn eller egen forforståelse med videre: nemlig det at den vil være kontekst-, situasjons-, og/eller kulturavhengig til en viss grad. I samfunnet har vi en viss akseptert normalvariasjon i måten man forholder seg til sine familiemedlemmer. Noe grad av avvik fra hva en selv mener er det riktige familieforhold må aksepteres. Som familie er man ved det gitt et visst spillerom til å forholde seg til hverandre slik man selv ønsker. Familievold er alle typer handlinger, holdninger og måter å være på ovenfor sine familiemedlemmer som faller utenfor dette. Samtidig må vi kunne hevde at det er visse grunnleggende minstekrav som skal oppfylles; nemlig menneskerettighetene. På grunn av at familieforhold og synet på det varierer verden over, mener vi det gir mening å bruke menneskerettighetene som peilesnor da disse er ratifisert og godkjent av de fleste land. Disse rettighetene gjelder også i familieforhold; individets ukrenkelighet og verdi i seg selv, rett til ikke å utsettes for umenneskelig eller nedverdiggende behandling og så videre. Ut fra det vil familievold også kunne kobles til grunnleggende menneskerettigheter. Vårt bidrag i den sammenheng er følgende definisjon:

Familievold er fravær av aksept for og etterfølgelse av grunnleggende menneskerettigheter innen en familie, for eksempel umenneskelig, nedverdiggende behandling og individets ukrenkelighet og frihet.

Gjennomgangen viser at det eksisterer flere ulike definisjoner. Elementer som vektlegges er blant annet barn som vitne, fysisk vold eller ikke, alvorlighetsgrad, vid eller smal forståelse og nære relasjoner.

2.2 Teori, tilnærminger og forståelse

Målet i dette underkapitlet er todelt. Det ene er å vise ulike teorier, tilnærminger og forståelsesmåter. Det andre er å understreke at et ensidig fokus som regel ikke kan anses hensiktsmessig eller riktig og at man må anerkjenne bruk av flere forskjellige tilnærminger. Johansson (2010) nevner en rekke referanser i det han sier at

Det fins empirisk støtte for at vold i nære relasjoner har sitt utspring i et komplekst samspill av nevrobiologiske, psykologiske, interpersonlige, situasjonsbetingede og kulturelle faktorer. På individnivå er voldsutøvelsen også assosiert med egne erfaringer med vold under oppveksten og traumer. (Johansson 2010:6)

NOU 2003:31 nevner flere typer forklaringer på vold mot kvinner i nære relasjoner. Der opereres det med forklaringer på tre nivåer. Det første er på strukturelt nivå, som vil si at det er strukturer i samfunnet som forårsaker vold. De er som følger: (1) menns voldsutøvelse må ses i sammenheng med en hierarkisk maktstruktur der menn er overordnet kvinner, (2) lovgivningen har gjennom historien favorisert og beskyttet mannen, også hans rett til å begå vold mot kvinner, (3) sosial klasse har betydning for hvem som blir utsatt for vold (uten at det er entydig hvordan denne sammenhengen er) og (4) etnisitet, kultur og religion forklarer voldsutøvelse mot kvinner.

Den andre er på gruppenivå, og det nevnes to årsaker. Den ene er ut fra systemteori hvor man sier at familievold skyldes at familien som system ikke fungerer. Alle parter påvirker hverandre og systemet slik at konflikten eskalerer. Den andre tar utgangspunkt i sosial læringsteori, der man mener at vold er atferd som er lært ved å se på andre, for eksempel foreldrene. På samme måte som læresetningen om at energi ikke kan oppstå eller forsvinne, men bare gå over i andre former, kan man si noe lignende om vold, sett ut fra sosial læringsteori: "Vold kan ikke oppstå av seg selv, bare gå over til andre personer dersom den ikke blir gjort noe med".

Den tredje er på individnivå med vektlegging av sammenhengen mellom rus og vold og at menn utøver vold som en del identitetsskaping. Dette primært for å stadfeste mannens posisjon som dominerende part ovenfor kvinnen. Forfatterne av NOU 2003:31 gir følgende anbefaling etter å ha presentert en rekke definisjoner og forståelser: "En flerfaglig og flerdimensjonal tilnærming er nødvendig for å lykkes i å forebygge og bekjempe denne volden". Nå handler denne utredningen primært om menns vold mot kvinner og ikke familievold som så dann, men det er

flere likheter enn ulikeheter som gjør at den absolutt har relevans her. Som vi skal se senere, er de fleste gjerningspersoner menn og de fleste ofre er kvinner når det gjelder vold i nære relasjoner.

For å illustrere hvordan flere tilnærminger må tas i bruk, kan nyansene i uttalelsen om at familievold ofte handler om menns kontroll på det motsatte kjønn, være et eksempel. NOU 2003:31 fremhever kjønn og makt som sentral faktor i forståelse av menns vold mot kvinner i nære relasjoner. Jamfør det vi har sagt ovenfor kan nok ikke det menes absolutt. Forskning fra USA viser for eksempel at menn ikke bruker fysisk straff oftere mot gutter enn mot kvinner, og at innen såkalt *common couple violence* (alvorlig vold og overgrep kommer uten om - se kapittel 6) rapporterer begge kjønn like ofte om vold fra partneren sin (Collins 2008). I vår evaluering av familievoldprosjektet kom også vi bort i disse nyansene som vi skal se senere.

Isdal (2000) forstår vold ut fra hva som skjer med voldsutøveren forut for volden og hvordan denne forsøker å håndtere dette. Han sier at vold må forstås som en reaksjon på og mestring av avmakt. Vold blir et botemiddel for avmakt. Isdal er av den oppfatning at avmakt fører til sinne som igjen fører til vold. Forklaringen på volden er altså å finne hos den enkelte, samtidig anser han både biologiske og fysiologiske forhold som utslagsgivende. Som eksempler på biologiske forhold ramser han opp "sult, tørst, frost, varme, smerte, PMS, tretthet, sansemessig overstimulering osv" (op.cit.: 5). Som utløsende faktor involverer han livsbetingelsene som den enkelte til en hver tid lever under. Avmakt er en reaksjon på disse betingelsene (op.cit.) Det betyr at visse livsbetingelser fører til følelsen avmakt, avmakten fører til sinne og sinne fører til voldshandlinger. Avmakt kan være strukturell, situasjonell, fysiologisk og personlig. Andre som også sier noe lignende er for eksempel Rør (1997:29): "For å kunne tenke helhetlig omkring vold og aggresjon må vi ta både individuelle og situasjonelle faktorer i betraktning". Av dette ser vi at selv om man forklarer vold ut i fra et individorientert synspunkt, med vektlegging av det enkelte individs ansvar, kan man trekke inn andre medvirkende elementer i forståelsen.

Isdals forståelse ligger nært opp til en retning innen psykologien som kan sekkebetegnes som *driftsteori* (Bjørkly 2001). Bjørkly operer med en tredeling av de viktigste teoriene. Driftsteori tar utgangspunkt i at aggresjon er et miljøutløst fenomen. Man tenker at aggresjon skyldes frustrasjon over å bli hindret i å nå sine mål eller få dekket sine behov. Der Isdal skiller seg fra en "ren" driftsteoretisk forståelse er når han mener at avmakt er et videre og bedre begrep fordi det dekker mer enn det å bli hindret fra å nå sine mål. Den andre hovedretningen, *instinktsteori* stammer fra Freud. Han mente at aggresjon er en dødsdrift. Det dreier seg da om at vi alle har potensial i det å bygge opp et indre trykk av energi rettet mot en gitt aktivitet, som en instinktiv prosess. Den tredje hovedretningen

vektlegger *sosial læring*. Hovedbidraget til denne retningen kom fra Bandura (1973) som sa at voldelig atferd er lært ved å se på andre og kopiere deres atferd, på samme som at all atferd er tillært atferd. Om alle disse teoriene på vold og aggresjon sier Bjørkly at man bør søke å integrere flere teorier "*heller enn å satse alt på én teori skal være den eneste riktige og fyllestgjørende*" (Bjørkly 2001:9).

En måte å kategorisere på, er etter hva man vektlegger. Enkelte vil mene at gjerningspersonens *intensjon* eller *hensikt* (Skjørten 2007) med handlingen er det sentrale: Var intensjonen å skade, undertrykke og true eller var det utilsiktet? Dersom man ikke mente å skade kan man vanskelig kalle det for vold, vil noen hevde. Steder vi finner intensjonskriterium er eksempelvis i WHO sin definisjon av vold (se kapittel 2.1). Hensiktsforklaringer kan forklares som noe annerledes enn intensjonsforklaringer, men det som er felles er at de tar utgangspunkt i det forutforliggende. Andre legger vekt på *årsaken* til volden slik man gjør innen biologi og nevropsykologi (Krøvel, Rund og Rør 1997) eller rus (Skjørten 2007). En annen vektlegging finner vi innen jussen som i tillegg til handlingenes i seg selv, fokuserer på *konsekvenser* og *virknings*. Dette ser vi mellom annet i § 219 i Straffeloven som omhandler familievold ("*følge av mishandlingen*") og i § 30 i Barneloven, som ble endret i takt med forskning som viser barns skader som vitne til vold. Et annet utgangspunkt er å være opptatt av voldshandlingens *legitimitet*, noe man er i den første landsomfattende undersøkelsen om vold i parforhold (Haaland et al 2005): Hvem initierte den fysiske maktbruken? Var handlingene utført som angrep eller selvforsvar? Var partene jevnbyrdige, eller var den ene parten overlegen i styrke? Ble fysisk makt anvendt etter at den andre part var ute av stand til å forsvare seg?

Anvendelse av familievold som begrep er med andre ord relativt nytt. Kanskje er dets korte levetid en hovedårsak til at begrepet ikke har festet seg skikkelig. Begrepet er relatert til mer avgrensede begreper som overgrep mot barn, kvinnemishandling, partnervold og lignende. Det snakkes om familievold, men foreløpig kan det virke som om vi som samfunn henger noe etter med tanke på å gi familievold innhold i seg selv. For eksempel har det før handlingsplanen *Vendepunkt* om vold i nære relasjoner ble offentliggjort, ikke vært noen sentrale, retningsgivende offentlige dokumenter som fokuserer på familien som gruppe eller system. Det nærmeste vi kommer en offentlig utredning om vold i nære relasjoner er rapporten "*Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*". Videre organiserer Norsk Kompetansesenter for Vold og Traumatisk Stress (NKVTS) arbeidet sitt etter overgrep på barn og overgrep mot voksne i separate avdelinger. Det er ingen avdeling som eksplisitt jobber med familier som helhet. I arbeidet med familievold, ser vi altså som samfunn enda ut til å tenke ut fra individfokus og ikke systemfokus i mange tilfeller.

Innen jussen ser vi det samme: en part består av et individ alene. Implikasjonen er at familien som system ikke blir fokusert på, og enkelte av de som har vært berørt av familievolden ikke involveres. Blant annet må barn få status som selvstendig rettssubjekt for å styrke mulighet for oppfølging. En tenkning som tar hensyn til familiestrukturen er det mindre rom for. En av de viktigste utfordringene dette gir, er at barna risikerer å bli holdt utenfor. Dette faktum vil bli omhyggelig behandlet i kapittel 5. Vi går ikke nærmere inn i en diskusjon rundt dette foreløpig, men konstaterer at familievoldbegrepet i stor grad får sin betydning ved å hente innhold fra beslektede begreper. Dette kan ha en viss betydning for (det manglende) synet på familien som system. I stedet skal det nå til slutt kort redegjøres for systemperspektivet på familievold.

FVP går ut på å tilrettelegge samtaler overfor familier som har opplevd vold i hjemmet. Man jobber i forhold til flere familiemedlemmer og man er oppmerksom overfor de ulike involvertes behov. En slik tenkning kan sies å ligge nært opp til systemtenkning. Systemteori ser på gitte enkeltelementer som deler av en helhet og motsatt. En endring på et sted i systemet virker inn på systemet som helhet. Påvirkningen går begge veier. Familievold forstås i et systemisk perspektiv som et problem som systemet har og ikke bare den enkelte (NOU 2003:31). Det som må repareres er da samspillet mellom familiemedlemmene. Implikasjonen av det er *ikke* at ansvaret for voldelige handlinger skal deles med ofrene, men at man må se volden i sammenheng med hver unike familie. Familievold i et familiesystemisk perspektiv beskriver det uatskillelige paradoks, der familien – som i utgangspunktet er barnas kilde til trygghet og beskyttelse, *samtidig* er kilden til vold. Å miste hjemmet som trygg base, i tillegg til å oppleve foreldres manglende omsorg, dobler det svik barna opplever (Margolin, 2005). Utover i rapporten vil prosjektets tilnærming til familievold diskuteres nærmere.

På lik linje med at det er ulike måter å forstå vold på, er det også ulike måter å kategorisere forståelser på. Som tidligere nevnt, er for eksempel sosial læringsteori i NOU 2003:31 definert som forståelse på gruppenivå, mens den av Bjørkly (2001) brukes som psykologisk forklaring på individnivå. Enn mer vil man ofte forstå vold ut fra hvilken fagtradisjon og fagfelt man jobber i. Det viktigste som kapitlene 2.1 og 2.2 har vist, er at det finnes flere ulike innfallsvinkler til familievold som fenomen og tema på overordnet nivå. Selv om det spriker hva gjelder fokus vi alle har betyr ikke det at det er mindre viktig å problematisere og belyse vold som fenomen. Eriksson et al (2010) mener sprikene nettopp viser det motsatte og poengterer derfor viktigheten av å studere og diskutere både tolkninger og konsekvenser av vold i familien både hos profesjonelle, forskere, lovgivere og utsatte. I vår undersøkelse åpenbarte dette seg selv. Dette kommer vi tilbake til i senere kapitler.

2.3 Omfang og konsekvenser

De individuelle og samfunnsmessige kostnader ved vold er store. Vold i nære relasjoner omfatter både fysisk og psykisk vold og trusler mellom nåværende og tidligere familiemedlemmer. I tillegg vil barn som er vitne til vold også være ofre. Vold i nære relasjoner er et omfattende problem i det norske samfunnet. Erfaringer fra politiet, rettsvesenet, helsetjenester og kritesentrene tilsier at det hvert år er flere tusen kvinner og menn som utsettes for ulike former for vold fra ektefelle eller samboer (Haaland et al 2005). Samtidig understrekes det at volden ofte er svært alvorlig og fører til store somatiske og psykiske skader for personene som rammes, og for barn som blir vitne til volden. Nøyaktig, detaljert statistikk er ikke alltid tilgjengelig og det er først siste årene slike tall begynner å komme. Hos Statistisk Sentralbyrå (SSB) ble familievold eller *mishandling i familieforhold inkludert grov*, registrert som egen voldsforbrytelse fra 2006. Dersom man sammenfatter tall fra ulike kilder kan man danne seg et lite overblikk. I 2008 registrerte politiet 5284 tilfeller av familievold (Politiet 2009). I 2009 ble det registrert totalt 2100 tilfeller av familievold hos SSB. Antall voldsforbrytelser totalt som etterforskes har vært økende siden 1996 til 2005, og i følge SSB er familievold den registrerte voldstypen som øker mest.

Samtidig som dette er et omfattende problem, antas det forekomst av store mørketall. Vold i hjemmet har lenge vært tabubelagt, og både kvinner, menn og barn vil ofte vegre seg for å anmelde voldsepisoder (Justis- og politidepartementet 2007; Politiet 2008). Det har av den grunn lenge blitt etterspurt god statistikk på forekomsten av denne typen vold. I 2005 ble det for første gang gjennomført en landsdekkende undersøkelse om vold i parforhold. Undersøkelsen viste at 27 prosent av kvinnene hadde opplevd en eller flere former for vold i nåværende eller tidligere parforhold (Haaland et al 2005). For menn var den tilsvarende andelen 22 prosent. Former for vold inkluderer: trusler om vold, hindring av fri bevegelse, slag med flat hånd, kasting av hard gjenstand, slag med knyttet hånd, gjenstand eller spark, kvelertak, bruk av kniv eller andre våpen, banking av hode mot gulv eller gjenstand, tvang i forhold til sex eller annen form for voldsom atferd. Selv om offeret for vold i nære relasjoner oftere er kvinner enn menn, viser nevnte undersøkelse at det er en betydelig andel menn som har opplevd vold, da særlig mildere former for vold i parforhold (Pape 2003). Volden som utøves mot kvinner har imidlertid oftere et større skadepotensial.

2.4 Barn og familievold

Kapittel 2.4 med underkapitler er inkludert for å plassere temaet familievold og barn i en teoretisk forankring og kontekst. Dette vil utgjøre et bakteppe for evalueringens analyse og diskusjon av hovedfunn. På grunn av rapportens begrensede omfang, vil en kort oversikt av forskning knyttet til virkning av familievold i barns liv, foreldrefungering og barns behov inkluderes. Det er ikke ment som en fullstendig og uttømmende redegjørelse for temaet barn og familievold. Dette er et komplekst og omfattende tema og det henvises derfor til rapportens referanser og den fagekspertise disse representerer.

Som nasjon har litt å være stolte over; i 1972, som andre land i verden, vedtok Norge en lov som forbyr all fysisk vold mot barn. Dette forplikter og vil bli videre diskutert i forbindelse med barneperspektivet i prosjektet (kapittel 5). Et fåtall andre land i verden har fulgt opp dette (Isdal, 2002).

FNs barnekonvensjon fastslår barns rettigheter, og frihet fra vold er *en* barnerettighet som beskrives der. Barnekonvensjonen ble innlemmet i norsk lov i 2003. Lovverket styrker arbeidet med familievold ved den retningsgivende funksjon det representerer (Raundalen, 2009). Videre vil lovverket fremme barns status som unike individer. Flere av artiklene i konvensjonen kan direkte knyttes til arbeidet med å forebygge og beskytte barn mot vold. Av konvensjonens 54 artikler er særlig artikkel 19, 37 og 39 helt sentrale i denne sammenheng. I tillegg fremhever artikkel 12 tydelig barns rett til meningsytring ved selv å bli hørt og uttale seg om viktige forhold i eget liv. Artikkel 24 og 39 understreker behovet for sikre barn det *beste* helsetilbud og fremhever barns rett til fysisk og psykisk rehabilitering etter traumer og belastning. Dette skal skje i et miljø som fremmer barnets helse, selvrespekt og verdighet.

Endring i straffeloven av 2006 § 219, omhandler familievold. Dette har bidratt til å styrke barns rettsikkerhet ved at *barn som vitne til vold* skal betraktes som, og ha status som, fornærmet part i straffeprosessen.

Dette legger føringer for barns rettsikkerhet og status som handlende aktører i eget liv. Dette er et sentralt utgangspunkt i diskusjon av barneperspektivet i denne evalueringen. Det å inkludere barn i forskning som berører deres hverdagsliv er med andre ord juridisk godt fundamentert. Forskningsetiske retningslinjer understreker forskning på barns hverdag og levevilkår som et verdifullt bidrag (NESH, 2005).

2.4.1 Hvordan barn skades av familievold

Effekten av å være vitne til at en av omsorgspersonene utsettes for vold, vil for et barn være like alvorlig som om det *selv* ble utsatt (Isdal, 2002). Resultater fra forskning viser til skadevirkninger på flere områder, men samtidig at disse barna vil ha ulike forutsetninger til å klare seg videre i livet. Dette settes i sammenheng med hvordan ulike beskyttelse og risikofaktorer, på ulikt vis, vil være påvirke barnets situasjon. Dette kan være barnets indre, genetiske motstandskraft – eller sårbarhet. Barnets ytre miljømessige faktorer vil kunne påvirke mestring, situasjon og fremtid (Raundalen 2009, Margolin 2005, Humphreys 2001).

Barns opplevelser

Livet til barn som lever med vold blir sammenlignet med det å leve i en krigssone. Dette er gjeldende enten volden foregår mellom foreldrene og/eller mot barnet selv. Det som forsterker barnets belastning er at krigen i tillegg skjer i det skjulte. Hemmelighold, skam og tabuer styrer et slikt mønster (Fagbrev, ATV og SfK, 2009). *Å være redd* er gjennomgående og knyttes til ulike forhold i barnas erfaring og opplevelse. I barneprosjektet (ATV og SfK perioden 2007 – 2010) har man forsøkt å beskrive barns opplevelser og utryggheten gjennomsyrrer barnas hverdag. Sviket fra både den voldelige forelder, men også mulig og periodevis sviktende omsorg fra den ikke voldelige omsorgsperson, tydeliggjøres. De lever i en atmosfære der dominans truer, de blir utfordret på hvem de skal alliere seg med og kan oppleve motstridende og ambivalente følelser overfor begge foreldre. Dette i seg selv setter barnet på en hard prøvelse. De lever med en negativ modellering fra de mest betydningsfulle voksne i sitt liv og mange tar ansvar for volden. En oppsummerende betraktning om barns opplevelser er som følger (Fagbrev, ATV og SfK, 2009 s. 4):

- Barns behov og følelser blir ofte glemt eller neglisjert
- Barn kan ha en opplevelse av å miste sin barndom
- Isolasjon og tristhet har større plass enn livsgleden
- Fremtiden synes vanskelig å møte

Annen forskningslitteratur viser til liknende beskrivelser (Raundalen 2009, Isdal 2002, Humphreys 2001)

Skadevirkninger

Å beskrive skadevirkninger er et omfattende tema i seg selv. De kan deles in etter ulike perspektiv i vurdering av barns utvikling. Margolin (2005) viser til hvordan både et psykopatologisk, traume og familiesystemisk perspektiv bidrar til å fremheve mangfoldet i forskning omkring familievold og barns utvikling. For å sette skadevirkning i en statistisk sammenheng: Sentrale forskningsstudier viser at andel

barn fra voldsfamilier som utvikler kliniske atferdsvansker er 40 % i motsetning til barn fra ikke voldelige familier, der andelen er på 10 % (Rivett et. al, 2006). Andre longitudinelle studier viser til at en majoritet av voldseksponerte barn utvikler ulike plager senere i livet og strever med arbeid og familieliv. Utvikling av ulike alvorlige psykiatriske diagnoser knyttes til et liv med vold (Raundalen, 2009).

Raundalen (2004 s.5, 2009) beskriver hvordan det har *blitt mer alvor i alvoret* nettopp på grunn av den kunnskap som er opparbeidet rundt skadevirkninger i de senere år. Det er ingen ny kunnskap at barn lider under store livs påkjenninger. Det siste tiårs forskning innen nevrovitenskap gir svar på i hvilken grad dette påvirker hjernens utvikling for barn i vekst. Han beskriver hvordan gjentatte og ubearbeidede traumer lagres i hjernens flukt og kampsentre. Dette kan medføre at hjernens mestringsverktøy blir feilinformert og destabilisert. Man kan forstå dette ved å si at erfaringene lagres i hjernen. På tross av dette dystre bildet understreker han videre hvordan dette samtidig presenterer oss for mulighetene og nytten av intervensjon og oppfølging av barna – vi har vekstkreftene på vår side.

Alder og utviklingstrinn vil styre omfang av skader. Truet tidlig samspill og tilknytning er den største faren for de minste. Negative effekter generelt knyttet til barns skadevirkning av vold kan være: forstyrrelser i emosjonsregulering (fremming av empati og styring og kontroll av aggresjon), svekket sosial kompetanse, skoleprestasjoner og ellers andre kognitive funksjoner (Raundalen, 2009).

2.4.2 Foreldrefungering og familievold

Dette representerer et sammensatt tema fordi det berører foreldrefungering *også* i forhold til den forelder som er utsatt for vold. Buchbinder og Eisikovits (2004) beskriver hvordan mishandlede kvinners offerstatus kompliserer den moralske og juridiske debatten. Dette er knyttet til hvordan deres omsorgsevne og beskyttelse av barna kan være mangelfull på grunn av de påkjenninger de lever i /har levd i, mens de samtidig er ofre for vold. Buchbinder og Eisikovits oppsummerer et sentralt spørsmål: hvem sine behov og interesser skal prioriteres, barna eller kvinnenens? En slik interessekonflikt er også inkludert av Poole (2008).

Eriksen (2006) påpeker to leirer innen faglitteraturen, den ene retning fokuserer på den mishandlede situasjon, der perspektivet er på forståelse for hennes handlinger og holdninger. Den andre leiren er representert ved de som sentrer sitt fokus på barna og hvordan begge foreldre har et ansvar for barnas situasjon. Eriksen påpeker videre faren ved en slik polarisering og hvordan intervensjon og oppfølging ut i fra en helhetlig tilnærming er det avgjørende. Man må kartlegge og

forstå hele familiens behov, ut i fra alles perspektiv. Dette er nødvendig for å yte god hjelp.

2.4.3 Barns behov

Raundalen (2004 s.5) beskriver hvordan empati med barn er et *naturprodukt*, vi er født med en iboende kraft til å beskytte det vergeløse barnet. Han beskriver videre hvordan en kulturs verdigrunnlag enten fremmer eller hemmer vår vilje og plikt til å beskytte dem mot lidelse og vold. Han setter dette i sammenheng med vår kunnskap og vårt lovverk. Samtidig understreker han hvordan oppmerksomhet rundt voldsutsatte barn har fått en økt oppmerksomhet både innen fagkretser men også politisk. Dette er imidlertid en oppmerksomhet av nyere dato.

Barn som opplever vold trenger både beskyttelse fra ny vold og oppfølging. Barna trenger hjelp til å mestre livet sitt igjen, til å bli sterkere og til dette trengs det en sterk tverretattlig innsats (Fagbrev ATV og SfK, 2008). Intervensjon som beskrives innen forskningsbasert litteratur er ulike former for gruppetilbud, samtidig med behov for individuelle tilpassede tiltak for det enkelte barn. En vurdering og kartlegging av det enkelte barns behov, som et innledende tiltak når barn har opplevd vold, understrekes også (Poole et.al, 2008). Det er viktig å identifisere barns behov fra deres perspektiv – man må med andre ord snakke med dem det gjelder – barna selv (Rivett et. al, 2006).

Raundalen (2004 s.7) understreker to satsningsområder i arbeidet med å dekke voldsutsatte barns behov, det er:

- 1) Å nå frem til barna, finne og få tak i dem. I denne sammenheng tillegges barnevernet et stort ansvar, samtidig med samarbeid mellom etatene.
- 2) Å ha god kunnskap om barn og vold. Det er også behov for å lære om og å utvikle intervensjonstiltak.

Raundalen fremhever videre betydningen av kunnskap fordi kunnskap forplikter oss til handling, og kunnskap er en drivkraft til ønske om forbedring.

2.5 Det tradisjonelle rettssystemet

I dette kapitlet skal vi se nærmere på det tradisjonelle systemet som tar seg av voldsforbrytelser. Familievoldprosjektet definerer seg som et alternativ til det tradisjonelle rettssystemet. Hovedvekten legges på det som har å gjøre med politi og rettsvesen og mindre på behandlingstilbud, støttesentre og lignende. I tillegg til politi og rettsvesen er det en rekke andre instanser som jobber med familieviolensproblematikk; Barnehuset, familievernkontor, Støttesenter for voldsofre og Rådgivningskontor for kriminalitetsofre. Det varierer naturlig nok fra kommune til kommune og mellom by og land hvordan dette organiseres. Vi omhandler andre instanser ytterligere i kapittel 4 og 5, blant annet i forbindelse med spørsmålet om FVP er et tilbud innen politi/juss, helse eller sosialinstanser.

"Vi kan ikke akseptere vold, heller ikke den som foregår i det private rom. Det er et offentlig ansvar å bidra til å forebygge og hindre vold i alle grupper av befolkningen. Gjennom Soria Moria-erklæringen har regjeringen forpliktet seg til å styrke innsatsen mot vold i nære relasjoner." (Justis- og politidepartementet 2007: 1).

Dette sitatet er hentet fra Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011, og belyser fokus på denne problematikken de senere år. I NOU 2003:31, Retten til et liv uten vold, understrekes det at vold i nære relasjoner ikke skal være et privat anliggende, men derimot et offentlig ansvar. Det påpekes at en i tillegg til å styrke de eksisterende tjenestene innen hjelpe- og behandlingstilbud for ofre og gjerningspersoner, skal satse på en økt spesialisering av tjenester.

Et viktig ledd i arbeidet med å bedre forholdene for ofrene i voldssaker er ansvarsplassering. Tradisjonelt har dette blitt sikret gjennom en rettssak, hvor gjerningspersonen dømmes på bakgrunn av overgrepene han eller hun har begått. For mange av ofrene vil en rettssak være en stor påkjennning, samtidig som mange vil være usikre på hva som skjer når gjerningspersonen har sonet ferdig straffen. Også for gjerningspersonene og involverte barn kan en ordinær straffeprosess oppleves som belastende, i tillegg til at det ikke nødvendigvis møter behovet for å forstå det som har skjedd. En stor andel av vold som utføres, opp til 82 prosent ifølge SSB³, anmeldes aldri. Dette tyder på at en relativ stor andel av ofrene velger å opprettholde kontakten med gjerningspersonen, også etter en anmeldelse. Både berørte parter i familieviolensaker og aktører innenfor politi og rettsvesen, uttrykker bekymring i forhold til om det tradisjonelle systemet klarer å ivareta de involverte.

³ Se <http://www.ssb.no/vold/>.

Det har med bakgrunn i dette vært et økt fokus på ofre og fornærmede i voldssaker, og da særlig ofre for vold fra tidligere eller nåværende partnere de siste årene (Berg 2007; Justis- og politidepartementet 2007). Det påpekes at ofre i voldssaker har behov for støtte og hjelp som går utover det en tradisjonell etterforskning og rettssak kan imøtekomme. Med andre ord må en ikke bare sikre ofrenes straffeprosessuelle rettigheter og stilling, men også praktiske, ikke-rettslige aspekter tilknyttet støtte, veiledning, rehabilitering og rådgivning. Et problem i familievoldsaker er ofte at innsatsen fra ulike involverte instanser, som for eksempel politi, barnevern og familievernkontor, ikke er godt nok koordinert (Fagbrev 4, 2009 ATV og SfK). Videre understrekes det fra flere hold at barns rettsstilling må sikres. Det er fra og med 2006 straffbart å utsette et barn for å være vitne til vold, og forskning viser at barn ofte opplever større negative konsekvenser av å være vitne til vold enn å utsettes for vold. Spørsmålet er om barnas stemme og rolle i familievoldsaker løftes godt nok opp i det tradisjonelle rettssystemet.

2.5.1 Fra anmeldelse til straffegjennomføring

Familievoldsaker er på lik linje med andre straffbare handlinger underlagt offentlig påtale etter bestemmelser i Straffelovens § 77. Det vil si at det er påtalemyndighetene som avgjør om det skal tas ut tiltale. I tillegg er dette gjort uavhengig om offeret ønsker det eller ikke. Etter anmeldelse går saken til etterforskning der man bruker den tiden som er nødvendig på å etterforske saken og dens omstendigheter. Så går saken videre til påtale og her tas avgjørelse om og utarbeidelse av eventuelt tiltale. Andre alternativer er frifinnelse, forelegg, påtaleunntatelse eller konfliktrådsbehandling. Påtalemyndigheten består av politiadvokatene, statsadvokatene og Riksadvokaten. I saker der offer ikke anmelder saken, er det påtalemyndigheten som initierer etterforskningen. Det er påtale som leder etterforskningen og avgjør tiltale. Saken føres så til domstolen der det blir rettssak med påfølgende dom eller frifinnelse. Det er representanter for påtale som fører saken i retten. Saken kan avgjøres på to måter. Den er ved tilståelsesdom som består av noe mindre prosedyrer, der bare siktede møter og dommen bygger på anklagdes tilståelse. Den andre måten er ved hovedforhandling som er rettsmøtet der straffesaken behandles. Her møter både siktede, aktor og forsvarer. Dommen kan bli betinget eller ubetinget. En ubetinget dom innebærer fengselsstraff, mens betinget dom betyr at man slipper å sitte i fengsel på visse betingelser. Som regel vil det si 2 års prøvetid der man må holde seg unna lovbrudd. Det kan også medfølge andre betingelser slik som erstatning. Et tredje alternativ er en blanding av betinget og ubetinget dom. Selve straffegjennomføringen er Kriminalomsorgens oppgave. "Vi skal fullbyrde de reaksjoner som påtalemyndighet eller domstol har besluttet", står det på hjemmesidene deres. Måten dette skjer på er gjennom bruk av fengsel,

strafferettslige særreaksjoner, forvaring, samfunnsstraff eller varetektsfengsling. Gangen i straffesak er satt opp i tabellen under.

Figur 1. Fra anmeldelse til straffegjennomføring.

Hva skjer med sakene etter anmeldelse? Dette foreligger det forholdsvis lite statistikk på. I følge Sør-Trøndelag Politidistrikt's egne tall ble 75 prosent av de 726 påtaleavgjorte familievoldsaker henlagt i perioden 1.1.2005-22.8.2008 (Strategisk analyse ved Sør-Trøndelag Politidistrikt). Av disse ble 53 prosent henlagt etter bevisets stilling, 5 prosent etter manglende påtalebegjæring⁴, 4 prosent etter trukket påtalebegjæring og 15 prosent etter diverse uspesifiserte årsaker. De totalt 9 prosentene av sakene som er henlagt med henvisning til at påtalegjæring ikke foreligger, har skjedd på tross av at familievoldsaker er underlagt offentlig påtale. 25 prosent av sakene fører til en straffereaksjon i en eller annen form. Hva dette innebærer var ikke spesifisert i politiets statistikk da denne rapporten gikk i trykken. Det vi vet, er at svært få saker går til doms, noe som naturlig nok resulterer at vi har få tilfeller av familievold som blir dømt (i følge Trondheim Tingrett). Akkurat dette har vært et sentralt argument for å koble familievold sammen med Restorative Justice som tilnæringsmåte. For som det blir sagt av informanter i vår undersøkelse: alternativet til FVP er ofte ingenting.

⁴ Påtalebegjæring betyr begjæring fra fornærmede om at det offentlige skal reise straffesak.

2.6 Restorative justice

Restorative justice-tankegangen vokste frem på 1970-tallet, og i Norge har restorative justice-løsninger lenge blitt brukt som alternativ til bruk av straff. I norsk sammenheng er det konfliktrådet som er primærleverandør av restorative justice-løsninger, og det vanligste er at straffesaker overføres til konfliktrådet uten at det er tatt ut tiltale. Lovendringer har åpnet for at restorative justice-løsninger også kan benyttes som en del av andre straffereaksjoner. I dag kan betinget dom med vilkår om overføring av saken til konfliktrådet idømmes, og meglings i konfliktrådet kan benyttes som del av en samfunnsstraff. Bruk av restorative justice er mest vanlig innenfor ungdomskriminalitet, og det har lenge vært knyttet skepsis til bruk av metoden i tilfeller av voldtekt, vold og seksuelle overgrep. I de siste årene har det, som konfliktrådets prosjekt illustrerer, vært mer vanlig at metoden benyttes ved voldelig kriminalitet, også familievold.

Restorative justice sin inntreden som et tiltak rettet mot familievold, har ført til en rekke utgivelser i den internasjonale litteraturen (Hudson 2002; Strang og Braithwaite 2002; Curtis-Fawley og Daly 2005; Stubbs 2007, 2010; Ptacek 2010). Litteraturen tar for seg mulighetene, men også farene ved bruk av restorative justice i familievoldsaker. På den ene siden fremholdes det at restorative justice har et stort potensial i forhold til atferdsendring av lovbrøyttere og samtidig myndiggjøring av ofre, og slik sett representerer et viktig alternativ til tradisjonell strafferett. Det gir muligheter for meningsfull dialog, og prosessen kan oppleves som viktig for både offer og gjerningspersonen. Samtidig uttrykker flere skepsis til hvorvidt metoden er egnet for så alvorlige hendelser som vold i nære relasjoner ofte innebærer, og hvorvidt metoden er formell nok. Det er også en frykt for at et møte med gjerningspersonen vil være en tilleggsbelastning for offeret og føre til en økt *viktisering*. Det påpekes videre at kriminaliseringen av vold i nære relasjoner var svært viktig, og at bruk av restorative justice vil kunne føre familievold tilbake til den private sfæren hvor den formelle alvorlighetsgraden reduseres. Særlig i den feministiske tradisjonen har en vært kritisk til bruken av restorative justice når det gjelder vold i nære relasjoner på grunn av ovenfor nevnte bekymringer.

Litteraturen tar blant annet for seg spørsmål knyttet til hvordan en skal balansere ansvarliggjøring av gjerningspersonen med offerets sikkerhet, offerets og gjerningspersonenes rolle. Man tar også for seg hvorvidt en gjenoppbygging er nok eller om det kreves forsoning og frigjøring, i hvilke situasjoner restorative justice kan fungere og ikke, hvordan offerets rettigheter kan sikres og hvilke muligheter som ligger i kombinasjonen strafferett og restorative justice. Flere påpeker at en ikke bør tenke enten/eller, men i stedet utarbeide fleksible løsninger ut fra når restorative justice er hensiktsmessig, for hvilke typer lovbrudd og relasjoner, og når

det skal brukes alene eller i kombinasjon med tradisjonell straff. Selv om det er gjort relativt få studier på effektene av restorative justice i familievoldsaker viser enkelte studier at tiltaket og lignende metoder kan ha en positiv effekt også når det kommer til vold i nære relasjoner (Burford og Pennell 1998; Pelikan 2010).

I en norsk kontekst er det gjennomført lite forskning direkte knyttet til bruk og effekter av restorative justice i familievoldsaker. Dette skyldes naturlig nok at metoden inntil nylig ikke har vært aktivt brukt på dette feltet. Nordlandsforskning har gjennomført en studie av bruk og virkningene av restorative justice som alternativ eller supplement til straff i saker som omhandler alvorlige forseelser, overgrep og krenkelser (Eide og Gjertsen 2009). Hensikten er å utvikle bruken av restorative justice i Norge, med det overordnede mål å arbeide for god og effektiv konfliktforebygging og løsning.

I tilknytning til et ønske om større fokus på ofre for vold i nære relasjoner, har det blitt etterspurt et tilbud som kan supplere det tradisjonelle rettssystemet. I tilbudet skal det settes fokus på heling, rehabilitering og forsoning, samt hjelp og støtte til å endre maktbalansen i offer-overgriper-relasjonen (Justis- og politidepartementet 2007). Dette tilbudet har en koblet til *restorative justice*. Restorative justice, på norsk omtalt som enten forsoningsjustis⁵ eller ganske enkelt restorative justice, innebærer tilrettelagte samtaler mellom berørte parter i straffesaker. Det omtales som et sett med prinsipper hvor en kriminell handling/lovbrudd forstås som en konflikt, og hvor den kriminelle handlingen ses som skadelig både for individet, fellesskapet og samfunnet (Kvello og Wendelborg 2009). Restorative justice er basert på tre hovedprinsipper (Justis- og politidepartementet 2008):

- Samfunnets reaksjon på en kriminell handling bør bidra til å gjenopprette så mye som mulig av den skaden offeret har blitt utsatt for.
- Gjerningspersonen bør forstå konsekvensene av sine handlinger og bli oppfordret til å ta ansvaret for dem.
- Offeret skal få anledning til å fortelle gjerningspersonen direkte hvilke konsekvenser den kriminelle handlingen har hatt for ham/henne, å stille gjerningspersonen spørsmål og deretter sammen med gjerningspersonen finne den beste måten for gjenoppretting av skaden.

⁵ Forsoningsjustis kan være misvisende for begrepets innhold, da forsoning ikke alltid vil være verken mulig eller etisk forsvarlig (Kvello og Wendelborg 2009). Et alternativ kan være å benytte betegnelsen "gjenopprettende justis" eller gjenopprettende rett (Eide og Gjertsen 2009).

I stedet for et fokus på straff, handler restorative justice om rehabilitering av enkeltpersoner og gjenoppbygging av relasjoner, både mellom offer og gjerningsperson, mellom gjerningspersonen og samfunnet, og mellom offer og samfunnet (Slump og van Hoek 2006). Formålet er å skape en arena hvor offer og overgriper kan møtes, og hvor samtalen og veiledningen kan føre til at offeret klarer å komme seg ut av offerrollen og eventuelt bryte kontakten med overgriperen. Det finnes mange definisjoner av begrepet, som *kan* defineres som:

A process to involve to the extent possible those who have a stake in a specific offence and to collectively identify and address harms, needs and obligations in order to heal and put things as right as possible (Zehr 2002: 21).

Innenfor restorative justice finner vi både meglings mellom offer og gjerningsperson, nettverksmeglings, hvor offerets og gjerningspersonens nettverk og støttepersoner inkluderes. Det finnes også innen stormøter, hvor personer fra private sosiale nettverk og representanter for offentlige tjenester er til stede, i tillegg til offer og gjerningsperson (Kvelling og Wendelborg 2009).

Restorative justice har blitt møtt med ulik kritikk. For det første hevdes det at ubalansen i maktforholdet mellom offer og gjerningsperson gjør denne typen tilrettelagte samtaler lite egnet. Det påpekes at samtaler kan forverre situasjonen og oppleves som en ny krenkelse av offeret (Justis- og politidepartementet 2007; Kvelling og Wendelborg 2009). For å unngå at forsøket om rehabilitering og gjenoppretting mislykkes, er det derfor viktig ikke å stille forventninger om tilgivelse og forsoning, men i stedet beholde et fokus på myndiggjøring og aktivisering av offer, verdighet og maktbalanse. Dette forutsetter frivillighet i deltakelse fra alle parter, grundige forberedelser fra tilretteleggeres side, samt at samtaler skjer på offerets premisser (Justis- og politidepartementet 2007).

Flere talsmenn for ofre ønsker at meglings mellom offer og gjerningsperson skal ta utgangspunkt i offerets situasjon og behov, selv om det samtidig ønskes en balanse i relasjonen mellom de involverte (Kvelling og Wendelborg 2009).

Restorative justice kan erstatte eller gjøres i kombinasjon med tradisjonell straffereaksjon. Det er ønskelig med et større samarbeid og åpenhet mellom etater og organisasjoner som er tilknyttet berørte av vold i nære relasjoner, blant annet politiet, barnevernet, og støtte- og krisesentre. Mulige utfordringer i samarbeidet mellom etatene er knyttet til ulikt lovverk, ulike tolkninger av taushetspliktreguleringen, økonomiske rammevilkår og faglig forståelse (Kvelling og Wendelborg 2009). Restorative justice ble innført innenfor Konfliktrådene i Norge rundt 2005/2006.

I en evaluering av bruk av gjenopprettende rett som alternativ eller supplement til straff finner forskerne at særlig ofre for vold i nære relasjoner opplever Konfliktrådsmøter som en mindre påkjenning enn en strafferettslig runde (Eide og Gjertsen 2009). Ifølge forskerne er det viktig for ofre for vold i nære relasjoner at "det ble inngått avtaler som viser at påklagede virkelig er villig til å gjøre en innsats for å få til endring, og ikke minst, at avtalene ble holdt" (Eide og Gjertsen 2009: 6). Et funn i evalueringen var betydningen av flere møter for å få til en god prosess i relasjonen mellom offer og gjerningsperson. Det ble også anbefalt at flere møter og eventuelt oppfølging legges inn som standardprosedyre i saker hvor vold eller alvorlige krenkelser er en faktor. Som vi skal se, er nettopp dette et sentralt punkt i konfliktrådet i Sør-Trøndelags pilotprosjekt.

3 Familievoldprosjektet

Mens forrige kapittel gikk ut på familievold generelt, ser kapitlet her på selve familievoldprosjektet. Vi skal først kort beskrive konfliktrådet og etter det se på bakgrunnen for prosjektet. Så presenteres tilbudet som prosjektet gir. Til slutt tas det med en fakta og tall vedrørende prosjektet.

3.1 Familievoldprosjektet – en del av konfliktrådet

Konfliktrådet er en statlig tjeneste som tilbys over hele landet og formålet er å løse tvister mellom private parter eller mellom individ og samfunn. Det oppnevnes konfliktrådsmedglere i alle kommuner og Konfliktråd er organisert i alle fylker. konfliktrådets virksomhet er forankret i Konfliktrådsloven – Lov om mekling i konfliktråd. Om dets oppgave sier § 1:

Konfliktrådet har til oppgave å megle i tvister som oppstår på grunn av at en eller flere personer har påført andre en skade, et tap eller en annen krenkelse.

I denne sammenhengen er det altså snakk om familier der noe av dette er gjeldende. Grunnelementene som må være tilstede for at en sak skal sendes til konfliktrådet reguleres i § 5:

Mekling i konfliktrådet krever partenes samtykke. Det kreves videre at de i all hovedsak er enige om det saksforholdet tvisten gjelder.

Vervet som megler i konfliktrådet er frivillig og personer som har fylt 18 år kan oppnevnes som megler (§ 4). Der stilles det krav om *vederheftighet, valgarhet og vandel* til den som ønsker verv som megler. Meglere er bundet av taushetsplikt i sin virksomhet og tjeneste ut i fra Forvaltningslovens § 13. Dette medfører taushetsplikt om alle personlige forhold de får del i gjennom sin tjeneste. De kan ikke stille som vitner dersom dette krenker taushetsplikten. De har heller ikke

anledning til å forklare seg om hva partene har erkjent under meglingen, uten samtykke fra alle parter. Se også vedlegg om retningslinjer for tilretteleggerne i prosjektet.

Det er nedfelt særskilte bestemmelser i forhold til straffesaker som behandles i konfliktrådet. I denne evalueringen vil dette være aktuelt i flere av sakene som er beskrevet. Når påtalemyndigheter overfører en sak til megling, skal de starte meglingsprosessen så snart som mulig. Den avtale partene kommer frem til skal være skriftlig. Når megling avsluttes skal konfliktrådet sende sakens dokumenter tilbake til påtalemyndigheten. Påtalemyndigheten skal varsles dersom avtalen brytes og det skal sendes en bekreftelse når avtalen er oppfylt. Påtalemyndigheter kan åpne ny straffeforfølgelse selv om saken er avsluttet i Konfliktråd med godkjent avtale, dersom avtalen brytes vesentlig. Dersom påtalemyndigheter overfører en sak til Konfliktrådsmegling, skal den ikke registreres i bøte- eller strafferegisteret.

3.2 Bakgrunn for familievoldprosjektet

I Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011 *Vendepunkt* ble det formulert flere målsetninger (Justis- og politidepartementet 2007: 3):

- Ofre for vold i nære relasjoner skal sikres nødvendig hjelp og beskyttelse
- Voldsspiralen skal brytes ved å styrke behandlingstilbudet til voldsutøvere
- Ofre for vold i nære relasjoner skal gis tilbud om tilrettelagte samtaler med voldsutøver (restorative justice)
- Samarbeidskompetansen og kunnskapen i hjelpeapparatet skal styrkes
- Forskning og utviklingsarbeid skal iverksettes og videreføres
- Vold i nære relasjoner skal gjøres mer synlig
- Vold i nære relasjoner skal forbygges gjennom holdningsendringer

Som et ledd i *Vendepunkt* ble det vedtatt at det skulle:

”... igangsettes et toårig pilotprosjekt i regi av konfliktrådet i Sør-Trøndelag. Prosjektet skal prøve ut frivillig bruk av tilrettelagte samtaler og/eller stormøter rundt voksne og barn som er berørte av vold i nære relasjoner. Målsettingen er bedre ivaretagelse av ofre, bearbeidelse av tillitsbrudd og skadede relasjoner, samt mobilisering av private og offentlig nettverk for konstruktivt samarbeid om fremtiden, der dette er ønskelig eller nødvendig” (Justis- og politidepartementet 2007: 12).

Pilotprosjektet, kalt "Familievold, forsoning og forebygging", ble startet opp i januar 2008, med konfliktrådet i Sør-Trøndelag som prosjektansvarlig. Gjennom en utprøving av tankegang og metoder knyttet til restorative justice var målet å omfatte 30 saker som omhandler vold i nære relasjoner (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2008a). Justis- og politidepartementet har det overordnede ansvaret for pilotprosjektet, som hadde en tidsramme fra 2008 til 2009, som senere ble utvidet til 2010. Pilotprosjektet har fulgt opp arbeidet som ble gjort i et forprosjekt i perioden juni til desember 2007, hvor konfliktrådet tok inn tre straffesaker knyttet til familievold.

Pilotprosjektet hadde forut for oppstart tre formulerte delmål. For det første skulle det sikre en bedre ivaretagelse av ofrene i denne typen voldssaker gjennom et økt fokus på og kunnskap om familievold i det offentlige apparatet, involvering av offentlige og private nettverk rundt familien hvis hensiktsmessig, og en tydeliggjøring av ofrenes meninger som ofte underkommuniseres i det tradisjonelle rettssystemet. For det andre ønsket man å bearbeide tillitsbrudd og skadede relasjoner gjennom tilrettelagt dialog mellom offer og gjerningsperson. For det tredje ønsket man å hindre gjentakelse av overgrep gjennom å bidra til å bygge opp private nettverk, ansvarliggjøre gjerningspersonen, sikre forutsigbarhet i den fremtidige relasjonen mellom offer og gjerningsperson, samt koble inn det offentlige behandlingsapparatet dersom det er nødvendig. Underveis i prosjektet ble målsetningene for pilotprosjektet endret noe (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2008b; Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2009a). De nye målsetningene var:

- Lage rutiner for godt tverretatlig samarbeid ved å gi informasjon til involverte etater rundt den enkelte familie, involvere etater rundt familien ved behov og avdekke dilemmaer/problemstillinger rundt et tverretatlig samarbeid.
- Fokus på barn i familievoldsaker ved å gi tilretteleggere kunnskap om de "usynlige barna", varsle og/eller involvere barnevernet når familien har barn, samt gjøre barnet til selvstendig part med eget saksnummer.
- Innføring av restorative justice som metode i familievoldsaker ved å legge til rette for dialog mellom offer og gjerningsperson, få i stand en avtale mellom offer og gjerningsperson som gjør relasjonen mellom partene forutsigbar, og involvere familiens nettverk der dette er hensiktsmessig.

Som vi ser endret målsetningene seg til å ha et spesielt fokus på tverretatlig samarbeid, samtidig som en så at barnas behov måtte løftes frem i enda større grad.

3.3 Presentasjon av tilbudet/opplegget

Konfliktrådet får tilsendt saker fra politi og kriesesenter og deltakelse i prosjektet er basert på frivillighet. Konfliktrådet følger en modell for gjennomføring av alle familievoldsaker. Modellen er dynamisk, og en kan ved behov gå tilbake til separate formøter, samt gjennomføre flere dialog- og avtalemøter. Det er ønskelig at alle saker involverer én mannlig og én kvinnelig tilrettelegger, slik at konfliktrådets nøytralitet understrekes.

Figur 2. Modell for gjennomføring av familievoldsaker.

Formøte → Dialogmøte → Avtalemøte → Oppfølgingsmøte

Formøtet er individuelle samtaler med de involverte personene. Her forsøker tilretteleggerne å se hvilken agenda den enkelte har for deltakelse i møtet, samt å foreta en sikkerhetsvurdering for prosessen. Formøtet skal gi svar på om det vil være forsvarlig for deltakerne å møtes. Det åpnes for at både politi, barnevern, helsevesen og andre aktører kan være til stede ved formøtene. Dialogmøtet omfatter alle involverte samt støttepersoner. Møtet baseres ofte på en agenda som er utarbeidet på formøtene. Dialogmøtet skal legge til rette for at partene får snakket sammen uten at det skal konkluderes om noe. Hovedfokus ligger ofte på avtalene som ønskes utarbeidet. Også ved dette møtet kan representanter fra offentlige instanser delta, kanskje særlig i saker der barnevernet er involvert. Ved avtalemøtet søkes det å opprette en skriftlig avtale mellom deltakerne. Et hovedmål er å kommunisere avtalens innhold både til offer og gjerningsperson, samt til involverte barn. I ett eller flere oppfølgingsmøter følger tilretteleggerne utviklingen i saken.

Prosjektet omfatter en rekke aktører i tillegg til konfliktrådets ansatte (tilretteleggere, andre ansatte, leder og sekretær); politiet, kriesesentre, legevakt, kommunalt og statlig barnevern, Samrådet vold mot kvinner, domstolene, Barnehuset, RVTS, Kriminalomsorgen, advokatkontor, media, Rådgivningskontoret for kriminalitetsoffer, Støttesenteret for fornærmede i straffesaker, Kirkens Bymisjon, Familievernkontoret, skoleverket, samt deltakerne fra familiene. Styringsgruppen har bestått av representanter fra Trondheim Kommune, høyere påtalemyndighet, Konfliktrådsorganisasjonen og politiet.

Familievoldsaker er spesielle i og med at det ofte er tette bånd mellom offer og gjerningsperson, samtidig som barn ofte har vært vitne til eller selv har opplevd

vold. Dette krever derfor spesiell håndtering fra konfliktrådets side, og det er utarbeidet retningslinjer for tilretteleggere som tar del i familievoldsaker. I retningslinjene understrekes det at hver familie vil ha en egen historie og egne behov som søkes møtt hos konfliktrådet, og at tilretteleggerne derfor må være fleksible i forhold til dette både når det gjelder møteform, virkemidler og ønskede resultater. Mens enkelte vil ha behov for å formidle hvordan de selv har opplevd volden, vil andre være mer opptatte av å avklare praktiske forhold. Familievoldsaker krever dessuten at tilretteleggerne er særlig bevisste på en mulig maktubalanse i samtalen og "skjult" kommunikasjon.

Barns behov i familievoldsaker har blitt løftet særlig frem i pilotprosjektet. Dette er i samsvar med NOU 2003:31 hvor det understrekes at barn som er ofre for eller vitne til vold i nære relasjoner må ses som selvstendige subjekter med egne behov og rettigheter. Konfliktrådet har selv et ønske om å ivareta barns behov og sikre at de blir hørt. Barns deltakelse i møter i regi av konfliktrådet krever særlige hensyn, både i forhold til om barnet skal delta på møtene alene eller sammen med talspersoner, eller om barna skal skjermes fra deltakelse på møtene.

3.4 Fakta om prosjektet

Vi har fått tilgang til konfliktrådets egen statistikk, og presenterer i det følgende et tallmessig oversiktsbilde fra prosjektet. Vi ser her på antall saker og involverte deltakere, kjennetegn ved deltakerne og deres relasjoner samt kjennetegn ved konfliktene. Konfliktrådet har valgt å opprette sak for hvert enkelt offer, også i tilfeller der gjerningspersonen er den samme. Dette gjelder som regel saker hvor flere barn er involverte eller hvor både barn og partner har vært utsatt for vold. Bakgrunnen for dette er konfliktrådets ønske om å synliggjøre barna, og å understreke at også det å være vitne til vold gjør barn til ofre for vold i nære relasjoner. I den følgende oversikten telles hvert offer innenfor hver sak, mens gjerningspersonen telles bare én gang. Av den grunn inneholder statistikken flere ofre enn gjerningspersoner. Statistikken gjelder frem til mai 2010, da vi fikk tilsendt datamaterialet fra konfliktrådet⁶.

⁶ Statistikken er ikke komplett for alle sakene, og vi har derfor måttet begrense oss til variabler hvor vi har informasjon fra et tilstrekkelig antall saker.

Antall saker og deltakere

Konfliktrådet hadde før oppstarten av pilotprosjektet en målsetning om å behandle 30 saker som omhandlet vold i nære relasjoner. I tabell 1 gis det en oversikt over antall saker, inkludert antall ofre og gjerningspersoner, siden starten av forprosjektet i 2007. Som vi ser av tabellen har Konfliktrådet i stor grad møtt og oversteget målsetningen for prosjektet.

Tabell 2. Antall saker med tilhørende ofre og gjerningspersoner i perioden 2007-2010.

År	Saker	Ofre	Gjerningspersoner
2007	3	5	3
2008	22	39	22
2009	37	44	37
2010	12	14	12
Totalt	74	102	74

I forprosjektet som ble gjennomført i perioden juni til desember 2007 tok konfliktrådet inn tre familievoldsaker. I 2008, som var det første året av selve pilotprosjektet, ble 22 saker behandlet. I det påfølgende året ble 37 saker behandlet, mens prosjektet i perioden januar til mai 2010 omfattet 12 saker. Fra juni 2007 til mai 2010 omfattet for- og pilotprosjektet til sammen 74 saker som involverte 102 ofre og 74 gjerningspersoner⁷.

Kjennetegn ved deltakerne

Ut fra konfliktrådets statistikk kan vi danne oss et bilde av hvem deltakergruppen er sosiodemografisk sett. Kjennetegn knyttet til deltakernes kjønn, alder og nasjonalitet presenteres i tabell 2.

⁷ Per august 2010 hadde antallet saker steget til 84.

Tabell 3. Kjønn, alder og nasjonalitet. Prosent (antall i parentes).

	Offer	Gjerningsperson
Kjønn		
<i>Mann</i>	20,6 %	78,4 %
<i>Kvinne</i>	68,6 %	17,6 %
<i>Ukjent</i>	10,8 %	4,1 %
Alder		
<i>Under 18 år</i>	30,4 %	4,1 %
<i>18-30 år</i>	12,7 %	16,2 %
<i>31-45 år</i>	43,1 %	50,0 %
<i>46-60 år</i>	9,8 %	27,0 %
<i>Over 60 år</i>	2,9 %	1,4 %
<i>Ukjent</i>	1,0 %	1,4 %
Nasjonalitet		
<i>Norsk</i>	71,6 %	75,7 %
<i>Utenlandsk</i>	28,4 %	24,3 %
	100 %	100 %
Totalt	(102)	(74)

Av prosjektets 102 ofre er 68,6 prosent kvinner og 20,6 prosent menn. Vi mangler her data for 10,8 prosent av utvalget. Det er med andre ord en klar overvekt av kvinnelige ofre i prosjektets saker. Motsatt ser vi at menn dominerer som gjerningspersoner, hvor 78,4 prosent av utvalget er menn og 17,6 prosent er kvinner. Her mangler vi data for 4,1 prosent av utvalget.

Blant ofrene er 30,4 prosent under 18 år, mens 12,7 prosent er mellom 18 og 30 år. Størstedelen av ofrene, 43,1 prosent, er mellom 31-45 år. Videre er 9,8 prosent i aldersgruppen 46-60, og 2,9 er over 60 år. For 1 prosent av utvalget er alderen ukjent. Denne fordelingen tilsier at det er relativt mange barn som er ofre i prosjektets saker, enten som utsatte for vold eller som vitner til vold.

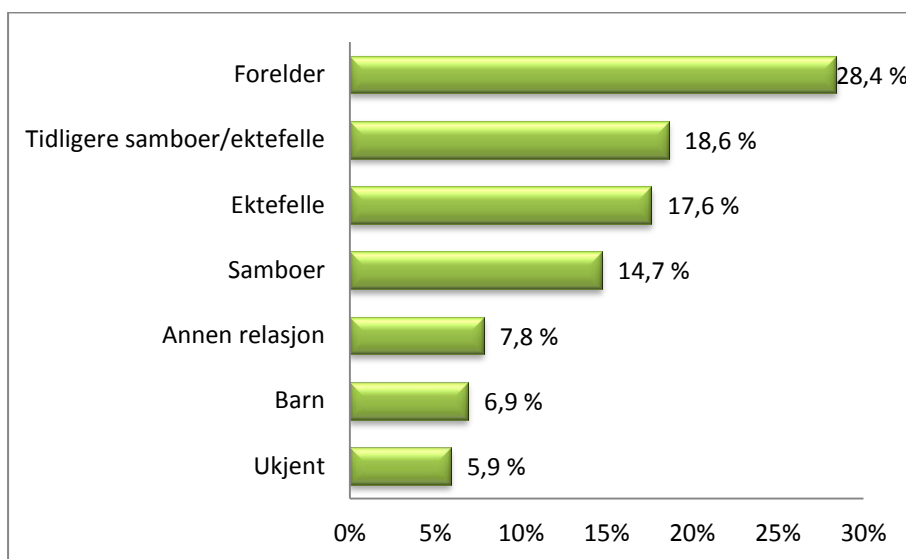
Blant gjerningspersonene er flertallet av utvalget, 50 prosent, mellom 31-45 år. En del gjerningspersoner er mellom 46-60 år, her finner vi 27 prosent. 1,4 prosent av totalen er de over 60 år, mens 4,1 prosent av gjerningspersonene er under 18 år. Her mangler vi data for 1,4 prosent av utvalget. De fleste gjerningspersonene i prosjektet befinner seg med andre ord i et voksent alderssegment.

Dersom vi studerer deltakernes nasjonalitet finner vi at 71,6 prosent av ofrene er av norsk nasjonalitet, mens tilsvarende andel blant gjerningspersonene er 75,7 prosent. Andelene med utenlandsk nasjonalitet er henholdsvis 28,4 prosent blant ofrene og 24,3 prosent blant gjerningspersonene.

En annen relevant side ved statistikken er knyttet til relasjonen mellom ofrene og gjerningspersonene. De ulike relasjonstypene og andelene i utvalget illustreres i figur 1.

Som vi ser har 28,4 prosent av ofrene blitt utsatt for voldshandlinger, her enten som offer for vold eller som vitne til vold, av en forelder. På den andre siden har 6,9 prosent blitt utsatt for vold av egne barn. Utover dette domineres utvalget av ulike parrelasjoner. 18,6 prosent av ofrene er tidligere samboer eller ektefelle med gjerningspersonen, 17,6 prosent er fortsatt ektefeller mens 14,7 prosent er samboere med gjerningspersonen. De øvrige 7,8 prosent har en annen relasjon, mens relasjonene blant 5,9 prosent av utvalget er ukjent.

Figur 3. Hvem er gjerningspersonen? (N=102).

Kjennetegn ved konflikten

Den tilgjengelige statistikken gir oss også oversikt over diverse kjennetegn ved konfliktene. Vi presenterer et utvalg av disse i tabell 4.

Tabell 4. Kjennetegn ved konflikten. Antall og prosent.

	Antall	Prosent
Gjerningsperson har gjentatt voldsbruk		
<i>Ja</i>	60	81,1
<i>Nei</i>	10	13,5
<i>Ukjent</i>	4	5,4
Gjerningsperson beruset		
<i>Ja</i>	21	28,4
<i>Nei</i>	36	48,6
<i>Ukjent</i>	17	23,0
Offer beruset		
<i>Ja</i>	12	11,8
<i>Nei</i>	74	72,5
<i>Ukjent</i>	16	15,7
Gjerningsperson er anmeldt		
<i>Ja</i>	54	73,0
<i>Nei</i>	18	24,3
<i>Ukjent</i>	2	2,7
Type vold		
<i>Fysisk</i>	59	57,8
<i>Psykisk</i>	20	19,6
<i>Fysisk/psykisk</i>	16	15,7
<i>Sjikanering</i>	4	3,9
<i>Ukjent</i>	3	2,9

Som vi ser av figuren har gjerningspersonene i 81,1 prosent av tilfellene, brukt vold gjentatte ganger. For 13,5 prosent har volden, ifølge statistikken, vært et engangstilfelle, mens vi mangler statistikk for 5,4 prosent av utvalget. Med andre ord handler det ofte om saker som kan ha pågått over tid, og hvor voldshandlingene har blitt utført mer en én gang.

Statistikken gir oss også oversikt over de involverte personenes alkoholbruk da voldsbruken fant sted. Som vi ser av tabellen var en noe større andel av gjerningspersonene beruset da hendelse(n)e fant sted. Mens 28,4 prosent av gjerningspersonene var beruset, er tilsvarende andel blant ofrene 11,8 prosent. Motsatt var 48,6 prosent av gjerningspersonene ikke beruset, mens dette gjelder for 72,5 prosent av ofrene. Vi mangler imidlertid en del data på dette punktet, og hvorvidt alkohol var med i bildet er usikkert for 23 prosent av gjerningspersonene og 15,7 prosent av ofrene.

Videre ser vi av tabell 3 at 73 prosent av gjerningspersonene har blitt anmeldt, mens 24,3 prosent ikke er anmeldt. Her mangler vi data for 2,7 prosent av

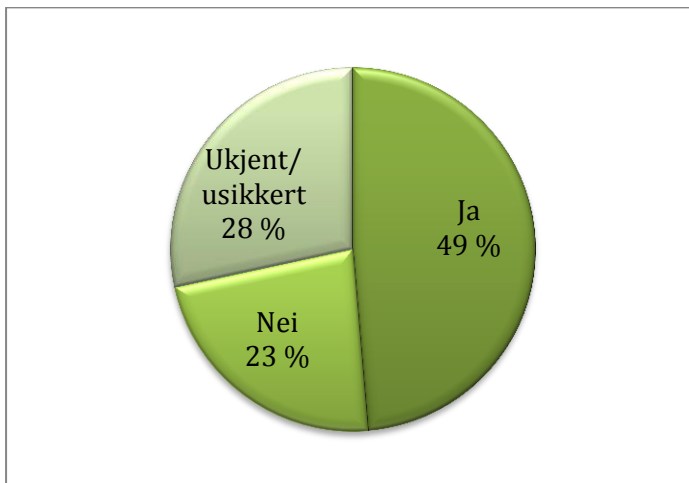
gjerningspersonene. Den tilgjengelige statistikken er noe mangelfull når det gjelder hvorvidt anmeldelsen førte til dom. Der hvor vi har tilgjengelig data ser det ut til at deltakelse i prosjektet ofte har vært et alternativ til straff for de som er blitt anmeldt.

Ut fra statistikken kan vi også få en oversikt over hvilke typer vold som kjennetegner de ulike sakene. En sak vil ofte være kompleks og bestå av en kombinasjon av ulike former for vold, men vi forholder oss her til hvordan konfliktrådet har definert voldshandlingen i sin statistikk. Som vi ser av tabell 3 dominerer fysisk vold, hvor 57,8 prosent av de 102 ofrene har blitt utsatt for dette. Fysisk vold omfatter her alt fra slag og spark til vold med gjenstander og seksuelle overgrep. På den andre siden omfatter 19,6 prosent av sakene psykisk vold i form av trusler og lignende, mens 3,9 prosent utgjør ulike former for sjikanering. I 15,7 prosent av sakene har det vært en kombinasjon av fysisk og psykisk vold. Vi mangler her data for 2,9 prosent av sakene.

I 61 av sakene (82,4 prosent) er det én gjerningsperson og ett offer. I 13 av sakene (17,6 prosent) er det én gjerningsperson og to eller flere offer.

I statistikken finner vi også oversikt over hvorvidt det var barn til stede når voldshandlingen(e) ble utført. Om vi ser på de 74 sakene var det barn til stede i 49 prosent av tilfellene, mens det i 23 prosent av tilfellene ikke var barn tilstede. For 28 prosent av sakene er det usikkert/ukjent hvorvidt det var barn til stede.

Figur 4. Andel av sakene hvor barn var til stede (antall = 74).

3.4.1 Mulige utfordringer forut for prosjektstart

Ved prosjektstart ble det foretatt en kartlegging av prosjektets usikkerhetsmomenter. Disse omfattet (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2008b):

- Manglende levering av saker fra politi og krisesenter
- Manglende tiltro til tiltaket blant samarbeidspartnere
- Utfordringer i regler og rutiner for samarbeidspartneres arbeid
- Interessekonflikter med samarbeidspartnere
- Overskridelse av konfliktrådets kapasitet
- For vanskelige saker for tilretteleggere
- Situasjoner hvor saker er mer alvorlige enn først antatt
- Manglende villighet blant partene til å snakke med konfliktrådet
- Dialogmøtet som mulig arena for manipulasjon
- Manglende erkjennelse av egen voldsbruk fra gjerningsperson
- Manglende oppfølging av vilkår fra avtalemøter

Som vi ser omfatter usikkerhetsmomentene ulike sider av prosjektet. På den ene siden lå det mulige utfordringer i samarbeidet med politi, krisesentre, barnevern og andre aktører. På den andre siden omfattet det utfordringer knyttet til konfliktrådets kapasitet og tilretteleggerens kompetanse. En tredje mulig utfordring lå i deltakernes vilje og motivasjon. Konfliktrådet vurderte selv forslag til håndtering av disse utfordringene forut for oppstart og faktiske løsninger underveis i prosjektet (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2008a; Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2008b).

Når det gjelder utfordringer knyttet til samarbeidspartnere ses informasjon som et viktig virkemiddel. Det blir understreket at det er viktig med formell og uformell kontakt med instanser som leverer saken. Gjennom informasjons- og foredragsvirksomhet, samt faste møter med politiet og krisesenter, kan en redusere potensiell mistro til prosjektet og samtidig sikre levering av saker. Det er videre laget grundige rutiner for å sikre at ingen bryter egne regler for taushetsplikt.

I forhold til utfordringer for konfliktrådet og tilretteleggeres kapasitet og kompetanse, er det lagt vekt på å hindre at antallet saker blir uhåndterbart. Tilretteleggerne gis stor frihet til å takke nei til familievoldsaker, samtidig som tilretteleggerne gis nær oppfølging og veiledning underveis og i etterkant av saker. Det gis også opplæring i håndtering av slike saker for å sikre at tilretteleggere som tar disse sakene har kunnskap og kompetanse om fenomenet vold i nære relasjoner. Dette kan være med på å skape en trygghet blant tilretteleggerne. Ved å

samarbeide godt med andre instanser kan en også sikre at den riktige møteformen mellom offer og gjerningsperson blir valgt.

Mulige utfordringer knyttet til deltakerne møtes ved å sikre at politiet gir god informasjon på forhånd om hva deltakelse i prosjektet innebærer. En må også sikre at møtet er basert på frivillighet ved å arrangere formøter med partene, og gjøre sikkerhetsvurderinger. Konfliktrådet ser også at det er viktig at en erkjennelse av voldshandlingen er på plass før en går inn i denne typen samtaler. En erkjennelse vil kunne komme fram dersom en gir lovnader om redusert straff, samtidig som informasjon om konfliktråd som alternativ straffereaksjon kan formidles. Samtidig kan det legges inn sanksjoner dersom gjerningspersonen ikke oppfyller det som er forventet når konfliktrådet brukes som alternativ straffereaksjon.

I forlengelsen av dette, kommer vi inn på det som ofte er en av hovedkritikkene mot bruk av mekling og tilrettelagte samtaler i voldssaker; at ubalansen i maktforholdet mellom gjerningsperson og offer gjør at tilrettelagte samtaler, her restorative justice, ikke er egnet (Justis- og politidepartementet 2007). Det hevdes også at gjerningspersoner ofte går inn i denne typen samtaler med en agenda om å oppnå fordeler i sin sak. Konfliktrådet erkjenner at dette er utfordringer i møtene mellom offer og gjerningsperson. Likevel understrekes det at når visse forutsetninger er møtt, blant annet erkjennelse av voldshandling, frivillighet og ønske om å møtes fra offerets side, samt tilretteleggere som opptrer som uavhengige personer, kan en unngå skjev maktbalanse og underliggende agendaer.

3.4.2 Bidrag til målsetninger fra handlingsplanen *Vendepunkt*

I årsrapporten for 2009 skriver konfliktrådet følgende om prosjektets bidrag til målsetningene fra handlingsplanen *Vendepunkt* (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2009a):

**Ofre for vold i nære relasjoner skal sikres nødvendig hjelp og beskyttelse*

Den tette oppfølgingen som gis gjennom prosjektet avdekker ofte mer enn det politiet og hjelpeapparatet klarer. Kontakten med konfliktrådet kan slik sett fungere som et sikkerhetsnett for ofrene.

**Voldsspiralen skal brytes ved å styrke behandlingstilbudet til voldsutøvere*

Konfliktrådet samarbeider med sinnemestringen ved Brøset, hvor deltakelse i sinnemestringskurs ofte er en del av avtalen som gjøres i konfliktrådet, og hvor manglende deltakelse kan føre til ny påtalemessig vurdering dersom det er et ledd i

alternativ straffereaksjon. Konfliktrådet opplever at denne trusselen motiverer gjerningspersonene til å delta i behandlingen.

**Ofre for vold i nære relasjoner skal gis tilbud om tilrettelagte samtaler med voldsutøver (restorative justice)*

Denne målsetningen møtes av prosjektets innhold.

**Samarbeidskompetansen og kunnskapen i hjelpeapparatet skal styrkes*

Kunnskapen som Konfliktrådet har oppnådd i løpet av prosjektet har blitt formidlet til samarbeidsaktører gjennom foredragsvirksomhet og konferanser, både innenfor Midt-Norge og i andre landsdeler. Det har også blitt utarbeidet en handlingsplan som informerer om hva som er den enkelte aktørs ansvarsområder.

**Forskning og utviklingsarbeid skal iverksettes og videreføres*

Konfliktrådet ser denne evalueringen som en del av Regjeringens målsetning om økt forskning.

**Vold i nære relasjoner skal gjøres mer synlig*

Konfliktrådet har publisert flere artikler på nett og i fagtidsskrifter, samt blitt intervjuet av aviser og radioprogrammer. De har videre vært pådrivere overfor politiet i forhold til å opprette saker når barn har vært vitne til vold.

**Vold i nære relasjoner skal forbygges gjennom holdningsendringer*

Det understrekes at holdningsendringer tar tid, men at denne typen tilbud hvor en følger opp en familie over tid kan gi positive utslag i holdningsendringer blant gjerningspersoner.

4 Funn fra datainnsamling

Kapittel fire er en ren beskrivelse av de viktigste funnene fra datainnsamlingen. I datainnsamlingen ble det brukt to hovedmetoder som er intervju og observasjon. Data fra observasjon kommer helt til slutt. Funn fra intervjuene utgjør størstedelen av materialet og behandles først. Her var det tre informantgrupper; deltakere, konfliktrådet og samarbeidspartnere og relaterte instanser. Først presenteres funn fra deltakerne. Vi begynner med ofrene, før vi presenterer barna og til slutt gjerningspersonene. Etter det presenteres funn på barneperspektivet. Vi har valgt en forholdsvis nøye gjennomgang her på grunn av få intervjuer med barna. Etter dette vises uttalelser fra konfliktrådet ved tilretteleggerne og ledelsen. Til slutt presenteres samarbeidspartnere og relaterte instanser. Her starter vi med politiet, før vi går over til punktet hvor vi har slått sammen barnevern og kompetanse-, krise- og støttesentrene og redegjør for funn derfra. Som siste inndeling under samarbeidspartnere og relaterte instanser går vi gjennom andre instanser, inkludert domstol og høyere påtalemyndigheter. Som sagt behandles funn fra observasjon som eget punkt etter funn fra intervjurundene.

Når det gjelder barna er de kun to stykker. Måten deres stemmer skal ses på i denne sammenheng, er som kvalitative eksempler på hvordan barn kan oppleve familievold og et prosjekt som FVP. Vi opplever at materialet er for lite til å bygge et inntrykk av barna i FVP, men disse barnas stemme er like fullt viktige stemmer i evalueringen og bedre enn ingen stemmer i det hele tatt.

4.1 Deltakere

4.1.1 Ofre

Ofrene var mellom 22 og 66 år. Av disse var tre av dem under 27 år, fire var mellom 39 og 45 år og de to siste var 62 og 66 år. De aller fleste var etnisk norske kvinner, bare et offer var mann og en av kvinnene var opprinnelig fra Østen. Mesteparten bor i Trondheim, tre bor i nabokommunene og ei flyttet til en annen kant av landet fra Trondheim for en tid tilbake.

Ut fra hva ofrene sier om FVP har de generelt sett hatt en positiv opplevelse av prosjektet:

Positiv erfaring med KON fra dag 1. I mitt tilfelle var det nokså tydelig... [...] Jeg fikk følelsen at de ikke kunne løse noe for meg for det måtte jeg bidra med selv gjennom å hente råd og veiledning, men de var for meg en støttespiller i forhold til de valg jeg måtte gjøre i ettertid. Også positivt med samtaler med Guro i ettertid. Jeg har et positivt inntrykk av KON. De er bidragsyter til å få ting til å løse seg, men også tydelige på hva som skjer etterpå om ikke man overholder avtalen, at da må du gå videre på noe, kan ikke bare koke bort.

Samtidig var det også uttalelser som var på helt andre side av skalaen:

Min helt ærlige mening: en lekeforestilling. Ble skrevet under en kontrakt om at GP ikke skulle drikke alkohol – dette har han gjort i etterkant, men ingen fulgte opp

Dette illustrerer at opplevelsene og meningene om prosjektet er forskjellige. Den overordnede opplevelsen hos ofrene var likevel positiv. Videre er det et stort spenn hva gjelder kjennetegn på sakene. I materialet hadde vi både engangstilfeller av voldsepisoder, periodisk vold, som vil si spredte hendelser nå og da og de alvorligste tilfellene av intimterror, kjennetegnet ved ulike typer vold, uhyggestemming i hjemmet, kontroll på familiemedlemmenes atferd og så videre. Vi skal ta opp dette igjen i kapittel 5. Nå vises ofrenes opplevelse og oppfatning kronologisk fra tiden før oppstart via tiden under deltakelse til tiden etter deltakelse i prosjektet.

Tiden før oppstart

Informantenes opplevelse av tiden før oppstart med informasjon om prosjektet, hensikt med deltakelse og lignende er ikke entydig i vårt materiale. Det var delte meninger om informasjonen på forhånd var tilfredsstillende eller ikke:

Den var bra. Jeg var aldri i tvil om hva de sto for, hva de hadde myndighet til å gjøre og ikke, det var de veldig tydelige på. De var også tydelige på hva som ville skje dersom avtalen ble brutt, hva som ville skje og når det ville skje, det var de også veldig tydelige på. Så det var det ikke noe tvil om.

Skal ikke si det var det beste. Kunne godt vært mer. Var lite info der og da.

Samtidig syntes de at hensikten med deltakelse var tydelige, og de oppgir opprettelse av dialog med gjerningsperson, råd og veiledning og klargjøring av fremtidig forhold til gjerningsperson som noe av de viktigste bidragene deltakelse kunne gi. Flere av informantene hadde mindre forventninger til hva som skulle skje,

og hadde derfor ingen tydelige meninger om oppstarten og informasjon de fikk i tilknytning til det.

Under deltakelse

Informantene ble spurt om hvordan de ble møtt og forstått av de ansatte i FVP og andre involverte instanser. En kvinne sa for eksempel at hun "ble møtt med forståelse" og at de forsto hennes situasjon og viser den gjengse opplevelsen til dem alle; at de ansatte hørte dem og ivaretok dem. Deres møte med andre instanser var ulike:

Politi var proff og tok tak i ting. Barnevern burde satt seg inn i saken. Det tok for langt tid før det skjedde noe.

Dattera fikk en del hjelp fra barnevern, skole, helsesøster og psykolog, men sønnen var nettopp fylt 18 så han datt mellom to stoler, fikk ingen oppfølging i det hele tatt

Samtalen med politibetjenten tidlig i prosessen var svært viktig og betydningsfull. Samtalen virket trygghetsskapende. En person med myndighet/autoritet og som var upartisk. En tredjepart med kompetanse om vold, tok meg og voldsepisoden på alvor. Han var streng i stemmen, myndig og alvorlig. Han understreket alvoret og hvor tilfeldig det var at han ikke hadde endt opp som drapsmann. Hvis jeg tenker på hele prosessen med de ulike møtene vi har vært med på, var dette første møtet med politibetjenten, uten tvil det mest betydningsfulle.

En ting var personene som de møtte i hjelpeapparatet. Noe annet var oppfatning om organisering og styring av prosjektet:

Bra... derfor jeg ville være med. De var nøytrale, og det hjalp oss i prosessen.

Grei organisering, men det er han som kommer mest til ordet. Han får for mye plass i samtalene og han manipulerer tilretteleggerne. Tilretteleggerne prøver å styre sånn at begge får komme frem, men det er liksom han som tar styringa. De avbryter han, men til slutt får han bare snakke likevel [...] Han vil hele tiden snakke om det som har vært, og på en måte prøve å forsvare seg. Jeg prøver å sette fokus fremover og det er det som er målet, men det er ikke så lett når vi ikke har felles mål.

(Denne informanten snakker i presens, noe som skyldes at saken fortsatt går i FVP når rapporten skrives).

Som vi ser var det ulike oppfatninger rundt det temaet. Et annet spørsmål som ble stilt og som oppdragsgiver ønsket besvart, var hvorvidt ofrene følte seg møtt og forstått av gjerningspersonene underveis. Dette er et av grunnprinsippene i RJ; at gjerningspersonene skal bli konfrontert med hvordan deres atferd påvirker ofrene, og at disse igjen skal få mulighet til å formidle til gjerningspersonene hvordan de har det og hvordan det har vært for dem. Her var noe av det tydeligste funnet i datamaterialet:

Nei, føler meg ikke møtt og forstått av han. Føler at han hele tiden prøver å legge skylden over på meg. Det er min skyld fordi jeg har provosert han til å gjøre det.

Hun mener jeg har provosert henne fordi jeg snakket med andre kvinner [han forklarer dette med at det skyldes kulturforskjeller]

Nei. Han forstår ikke meg overhodet, i kontakt med det offentlige uansett hvem det måtte være. Det eneste som kan hjelpe er at vi prater sammen om hvorfor vi ikke har prøvd nok før, om hvorfor vi ikke har snudd på alle steiner, han har bedt om unnskyldning, "du vet hva barna vil"... Det eneste han forstår er dersom jeg hadde sagt nå tror jeg vi setter oss ned og prater sammen. [...] Det jeg rapporterer om at han har gjort og som er sant, det nekter jo han på. Han har alltid en god forklaring på hvorfor. Han har aldri forstått. Han har flere ganger kommet uanmeldt rett inn i leiligheten og skal diskutere. Han kom kjørende full en kveld, for det har vært mye alkohol med i bildet, da måtte jeg få politiet til å komme på hente han, selv da etter det har han ikke endret syn. Det er jeg som har ødelagt. Det er ikke så ille det han gjør og har gjort. Det lille han ser, ber han om unnskyldning for og da må det være greit. Ingen innrømmelser. Jeg husker jeg spurte han for mange år siden om hvorfor han bruker vold og da sa han at det var det eneste middelet han har. Det nekter han for at han sagt i dag. Det blir ord mot ord. Han nekter for at han har slått. Jeg gikk på jobben i 14 dager og måtte sminke bort blåveisen.

Først sa jeg: "Har du glemt at du slo på meg en blåveis?"

Da sa han: "Det var ikke jeg som slo!"

Andre gangen jeg konfronterte han med det så sa han: "Hvilken blåveis?"

Mønstret her er ikke til å ta feil av: ofrene opplever ikke at de underveis prosjektet eller i etterkant har fått forståelse fra gjerningsperson eller blitt imøtekommet på de voldshendelsene og/eller det destruktive samlivet. Det er unntak her; for eksempel hun som opplevde at mannen forsto henne bedre etter prosjektet og et annet offer som mente gjerningspersonen møtte og forsto henne "enkelte ganger".

Som en triangulering formulerte vi ulike spørsmål rundt de samme temaene under intervjuene for å sammenlikne svarene. Et slikt spørsmål var om ofrene synes det har nyttet å delta og om de kjente på nytteverdi av deltakelsen. Det er nærliggende å tro at svaret ville bli avkrefteende på grunnlag av manglende opplevelse av å bli møtt og forstått av gjerningspersonene, men det skjedde ikke. Tvert imot svarte informantene klart ja. Dette var (paradoksalt nok) et av de andre tydelige funnene:

Ja – gitt styrke og myndighet, bla til å ta valg.

Ja- og jeg ber for alle andre i verden... så er konfliktrådet nødt til å fortsette den jobben de gjør.[...] truffet folk som er helt klar i sin tale som har gitt meg konkrete råd: "gjør sånn og sånn". Og så føler du at du blir ivaretatt... føler at de er der.

Ja, jeg har fått kjempeutbytte. Hun har fått en livsgnist hun ikke har hatt før her i Norge. Hun har blant annet startet på norskkurs hvor hun treffer en del andre som hun snakker med og omgås. Via dem forstår hun at hun ikke har det så verst. Det har blitt en vekker for henne. Hun leser leker hjemme... gjør husarbeid.

Noe annet som kom frem, var delte meninger og opplevelse i forhold til om deres behov ble ivaretatt underveis. Noen mente de ble ivaretatt ("har fått snakke ut og ble ikke nektet noe"), andre hadde både positive og negative opplevelser ("bra, men skulle ønske at jeg fikk mer svar på det jeg spurte om og ikke bare ble henvist til andre") og atter andre var mer negative ("jeg gjorde det jeg hadde behov for, ikke fikk jeg voldsalarm, men mamma hadde det").

Etter deltakelse

Hvordan har det så vært i ettertid? Har volden opphørt? En del ofre har kontakt med gjerningsperson gjennom felles barn og øvrig familie. Disse melder at det fortsatt er noe trakassering, kranling og lignende. I enkelte tilfeller kan man diskutere hvorvidt vi kan definere det for direkte voldsatferd; det dreier seg om hvordan man definerer vold, men noen av dem vi snakket med opplevde likefullt at den del uønsket atferd var det fremdeles. En av dem sa at

Jeg klarer ikke å være hyggelig mot han lengre. Han kan dukke opp hjemme fordi han har nøkler. Har ikke gjort opp boet enda. Han har ikke vært edru nok til at vi har fått ordnet det. Kontakten er uønsket, men synes det er greit at han har kontakt med ungene. [...]

Når hun beskrev atferden til eksmannen var det ingen direkte voldsatferd her, men hun opplevde likevel det han kom hjem til dem som ubehagelig. Så gikk hun over til

å fortelle om en annen gang der det ikke er tvil om at det er voldsatferd som hadde forekommet, også i etterkant:

Det har vært én episode i februar 2009. Han skulle drepe meg og utøvde vold, men jeg anmeldte aldri episoden. Hvorfor vet jeg ikke.

Også andre uttalte seg om atferd som udiskutabelt må kunne kalles for voldsatferd når det ble forklart hvordan eksmannen tidligere drev med trakasserende oppførsel, men som nå har overlatt dette til andre:

Men nå gjør han ingenting selv. Han bruker søstra og svogeren som går på meg i alle situasjoner. De dukker opp i gata, de kjører om kveldene... dukker opp på jobb, på fotballkamper...

Ut fra uttalelsene fra ofrene kan vi si at intensiteten og alvorlighetsgraden har endret seg til det bedre, men for flere av intervjupersonene ikke forsvunnet helt. De fleste sier å ha hatt det "helt greit" i ettertid. Situasjonen har forbedret seg betraktelig på tross av både enkelthendelser med voldsatferd og uønsket atferd. Et fåtall er mer tvilende til opplevd forvedring. De fleste opplever økt trygghet, men altså ikke alle og graden av trygghetsfølelse varierer.

4.1.2 Barna

Det er gjennomført dybdeintervjuer med to barn/unge som har deltatt i familievoldprosjektet. De er 12 og 15 år, et søsken par, en jente og en gutt. De har levd med familievold, som vitner til fars vold mot mor. En av dem er selv utsatt for vold og har status som fornærmet part etter en anmeldelse. Vi har valgt å gjengi sitatene fra barna etter dialekt. Funnene presenteres også her ut i fra et tidsperspektiv, for å synliggjøre den prosess barna har gjennomgått:

Tiden før deltagelse i prosjektet "Det var ikke folk som tok og snakka med oss nei..."

Det gikk 1 år og 5 måneder før noen andre enn mor snakket med disse barna om det som hadde skjedd i deres familie. Barna har levd med vold over tid, men hendelsen for over et år siden fikk tilsynelatende større konsekvenser enn tidligere:

... det var slettes ikke bare en gang det hadd skjedd...

De forteller at politiet var den eneste instans de hadde snakket med, *en del* ganger. Det kan tyde på at politiet ved flere anledninger hadde blitt tilkalt hjemmet:

Dæm bare spurte åssen situasjonen va og kossen æ tenkt... dæm spurte om ka som hadd skjedd (etter den siste hendelsen) også sa vi det da, også flytta han fra oss.

Barna forteller at faren flyttet ut kort tid etter den siste voldshendelsen og at de visste at moren deltok i samtaler med faren via konfliktrådet. Faren bodde ikke langt unna og hadde jevnlig kontakt med familien. Barna forteller om hvordan moren snakket om det som hadde skjedd, men at det var vanskelig å forstå alt:

Æ skjønt ikke alt, men en del... mamma fortalte mye om forskjellige saker.

For å få et bilde på motivasjon og forberedthet vil tiden før deltakelse i familievoldprosjektet være viktig å beskrive. Det var moren som informerte barna om konfliktrådet og barnas utsagn tyder på at hun gjorde dette på en positiv måte med henvisning til egne erfaringer. Barna beskriver sin forståelse av konfliktrådet og prosjektet:

Hun forklarte at det var en sånn organisasjon der man snakka og hjalp dæm som hadd problemer hjem og sånn.

Æ trur de e fordi at når dæm bodd sammen så kran gla dæm veldig masse og sånn.

Underveis i prosjektet: trygghet og ivaretagelse: ” Det var ikke noe og gru sæ til...”

I intervjuene beskriver barna deltagelsen i møtene med positive utsagn. De beskriver detaljert hvordan alt ble organisert; at de var sammen som søsken i samtale med tilrettelegger, hver for seg og sammen med mor. Beskrivelsene tyder på at de ble møtt med respekt og ivaretagelse. Jenta sier det slik:

Hun (tilrettelegger) sa hun holdt det hemmelig hvis det va noe hemmelig, hun forstod og respekterte liksom...

Begge barna kunne beskrive familiens avtale i prosessen greit. Selve avtalemøtet ble organisert uten at barna satt i møte med far, det ønsket de ikke. Dette møtet ble gjennomført ved at tilrettelegger gikk mellom det rommet der barna satt og der foreldrene satt. De fikk anledning til å spørre far om hvorfor faren hadde gjort det han hadde gjort og de ble begge spurt om hva de mente burde være del av en slik avtale. Disse sitatene illustrerer noe av dette:

Æ ville spørre han om hvorfor han gjør det, æ hadd aldri turt å spørr han face to face liksom.

Æ har aldri snakka med han om det som skjedd...

Æ lurte på om pappa kunn gå på sånn skole som hjalp å ro ned nervan, og det syns pappa va greit...

Dæm skull ikke krangle, men gå bort fra hverandre hvis en begynte...

Det var sentralt å få et innblikk i om barna kunne fortelle om nye mestringsstrategier og hva de kunne gjøre om volden fortsatte mellom møtene:

Hu (tilrettelegger) sa at hvis æ ville ring te hu, hvis det skjedde noe galt så kunne æ ring te hu, så skulle hu finne ut av det.

Æ har fått telefon nummeret hennes... så æ kan ring til enten henne eller så har æ tenkt at hvis det blir ille så rett og slett politiet...

Tiden etter deltagelse: " Før va æ mer redd... men no – ikke veldig masse..."

De beskriver en endring i familien etter deltagelse i prosjektet, men det er fremdeles utfordringer. Barna har noe sprikende beskrivelser i forhold til sin relasjon til faren. Dette blir sentralt siden faren har mye kontakt med dem og kommer flere ganger i uken. De forteller dette om tiden etter avtalen og i forhold til om det går bra:

Ja... litt... men noen ganger bruke han fortsatt og si hold kjeft og sånn... når han er på besøk noen ganger... skjer det bare en ting som går galt så begynner han, men egentlig så treng æ ikke vær så redd, for hvis han gjør noe dumt så må han bare gå – for han bor her ikke mer! Nå funker det bedre, de e ikke så veldig mye mer bråk i huset mer.

Æ tror mamma og pappa... de krangle ikke så mye... det e veldig bra... det e blitt roligere og æ treffe han ofte og vi e veldig gode venna.

Barna beskriver en lettelse over å ha fortalt om volden i familien. Dette utgjør et sentralt funn; barna setter også ord på en opplevelse av myndiggjøring.

Æ føle at det va viktig ka æ syns... det føltes ikke så godt når det skjedde (volden) og dét va det viktig for dæm å vit ... det va godt å få det ut.

Det hendte jo for over et år siden og vi snakka jo først nå... æ skulle kanskje ønske det va litt før... da hadde æ fått uttrykt mæ litt før. Æ har fått sagt det som hendte og de æ føle... æ føle mæ litt mer sånn åpen.

De blir spurt om de har tanker på hva barn kan trenge hvis de opplever noe lignende som dem.

Æ syns dæm ska dra te konfliktrådet eller en psykolog eller... for å få snakke med noen. Dæm kan ikke bare holde det for seg selv...

Gutten forteller i tillegg om tanker han har om egen fremtid. Han forteller at dette var noe han hadde snakket med tilrettelegger om:

Det e noen som sier at hvis du opplever vold kan det hende du gjør det samme... ka skjer hvis æ får lyst te å gjør det samme som faren min? Det håpe æ aldri æ kommer te å gjøre!

4.1.3 Gjerningspersoner

Flertallet av gjerningspersonene er norsk, en er opprinnelig fra Midt-Østen og en annen fra Balkan. Alders sammensetningen er jevnt spredt fra 25 til 49 år. En er i 60-årene. Det er ingen kvinner blant dem vi snakket med. Bosted for alle er Trondheim.

Generelt sett hadde gjerningspersonene mindre oppfatninger og tilbakemeldinger om prosjektet enn ofrene hadde. Noen mente informasjonen i forkant kunne vært bedre, mens noen mente den var "grei nok". Også organiseringen og styringen av prosjektet syntes de var ok uten at de hadde store formeninger om det. Det var en gjennomgående tendens at prosjektet opplevdes som positivt når de først kom med, men i forhold til ofrene oppga gjerningspersonene generelt mindre utbytte av å være med:

Både ja og nei... handler om å være innforstått med det som har skjedd, men det hadde jeg vært uansett. Hadde ikke noe valg; måtte være med.

Andre uttalte seg mer svevende eller usikkert:

Ja... er ikke sikkert situasjon hadde vært annerledes uten konfliktrådet. Det hjelp... feil å si at det ikke hjelp. Men er nok andre som det fungerer mer for.

Egentlig ikke fordi hun trakk seg. På den andre side; hadde utbytte fordi vi ble enige og la saken bak oss, men så trakk hun seg senere... men det er noe annet.

Gjerningspersonene oppgir også å ha kontakt med ofre/familien, mens ofrene sier at de ikke har kontakt med gjerningspersonene. Dette trenger ikke å tolkes som feil. Informantene som ble plukket ut til å delta på evalueringen, eller som ble anmodet om å være med kan tenkes å ha mindre alvorlige saker enn andre, og derfor ikke har noe å skjule. På den andre side kan man få et inntrykk av at gjerningspersonene uttrykte seg noe annerledes enn ofrene. Spesielt gjaldt det i forhold til alvorlighetsgrad der gjerningspersonene forteller om mindre alvorlige episoder, mens ofrene formidler at det har vært nokså alvorlige hendelser. Forskjellen blir presentert og diskutert nærmere i kapittel 5. I etterkant av deltakelse har gjerningspersonene "hatt det ok". En som opplevde hele prosessen som trist fordi han ville holde familien samlet, men ikke hun, sa at

Tiden leger alle sår. Det har gått bedre og bedre. Den tøffeste opplevelsen i mitt liv... Jeg fungerer bra i dag, men var bitter underveis i bruddet. Synes det blir for enkelt å skille seg. Ingenting ble prøvd av familierapi, samtaler ellet annet. Vi var innom lege og psykolog uten at det ble noe mer ut av det.

Gjerningspersonene som ikke lengre bor sammen med tidligere partner, synes altså at det har vært en tung prosess det å gå fra hverandre. På spørsmål om det er noe de kunne tenke seg skulle vært gjort, nevnte et par av dem voldsepisoden i seg selv, mens de tre andre ikke anså at de hadde gjort noe galt.

4.2 Beskrivelse av funn på barneperspektivet

For å dekke målet om å evaluere familievoldprosjektets fokus og ivaretagelse av barna, er ulike informanter og instanser representert i datamaterialet. Det var ønskelig å innhente data fra byens familievernkantor på grunn av den sentrale instans de representerer, men det lyktes ikke å gjennomføre intervju innenfor tidsrammen av evalueringens datainnsamling. Følgende informantgrupper danner hovedfundamentet for evalueringen av prosjektets barneperspektiv:

- *Barna selv (presenteres under 4.1.3)*
- *Barnevern*
- *Kompetanse- krise- og støttesentre*

Det øvrige datamaterialet i evalueringen er representert ved ofre, gjerningspersoner, politi, konfliktråd/familievoldprosjektet og domstol / høyere påtale. Dette gir verdifull informasjon om disse gruppenes holdninger, kunnskap og perspektiv. Dette vil samles i en kort presentasjon avslutningsvis i kapittelet. Funn fra evalueringen knyttes til følgende kategorier:

- Samarbeid om familievoldsakene
- Barnas plass og ivaretagelse i familievoldprosjektet
- Familievoldprosjektets kompetanse og kunnskap til å ivareta barn og unge
- Barns behov i familievoldsaker

4.2.1 Beskrivelse av informantgruppene

Barnevern

Barnevernet er en avgjørende instans i arbeidet rundt ivaretagelse av barns oppvekstvilkår. Barnevernet har uttalt seg i tre av fire bydeler i Trondheim, samt en mindre nabokommune. Ledere ved barnevernet (Barne- og familietjenesten, forvaltning) fikk forespørsel og plukket ut aktuelle saksbehandlere som informanter fra sin bydel. Konfliktrådet gav tips om barnevern i aktuelle nabokommuner.

Kompetanse- krise og støttesentre

De instanser som har deltatt med sin faglige kompetanse og ekspertise for å fremme barnas stemme er; Barnehuset, Familievoldkoordinator i Trondheim kommune, Krisesenter, Støttesenter for fornærmede i straffesaker og RKK (Rådgivningskontor for kriminalitetsofre).

4.2.2 Analysens struktur

Evalueringens funn presenteres gjennom tematiske inndelinger. Barnas erfaringer og opplevelser representerer et av de mest sentrale bidrag i denne evalueringen og vil utgjøre et verdifullt bakteppe i diskusjonen av evalueringens funn. De fleste informanter har jobbet med konkrete familievoldsaker (en til to i snitt) der familievoldprosjektet har vært involvert. Alle representerer imidlertid faglig ekspertise på barns behov ved familievold.

4.2.3 Samarbeid om familievoldsakene

Barnevernet fremtrer som den mest sentrale instans i det tverretatlige samarbeidet rundt familievold. Deres egne utsagn ser ut til å favne ytterpunkter mer enn fellestrekk og mønster i opplevelse av samarbeid rundt enkeltsaker: I flere av sakene har bekymringsmeldingen kommet fra familievoldprosjektet, mens i andre saker har de allerede vært inne i familien når samarbeidet begynner. De beskriver saker der de har hatt en aktiv og konkret oppfølging av barn, men også saker der ingen har møtt barna selv om saken innbefatter vold som er kjent. Det er eksempler på saker som henlegges uten at noen i barnevernet har truffet barna. Noen av barnevernskonsulentene ønsker mer informasjon og opplever de vet for lite om prosjektet. Dette tror de fører til liten grad av henvendelser om nye saker fra dem til konfliktrådet. Flere opplever at de er usikre på konfliktrådets rolle, ansvar og forventninger i forhold de konkrete sakene og i forhold til det å samle og koordinere instansene. Utsagn som illustrerer en frustrasjon i forhold til samarbeid er disse:

Familievoldprosjektet må ha et system som sikrer at de fanger opp alle faktorer rundt familien og det blir derfor viktig å samle og koordinere instansene rundt familien (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1)

Jeg tror familievoldprosjektet bidrar til å kvalitetssikre at de riktige instanser er med i prosessen (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 2)

Ved positive erfaringer vektlegges god informasjonsflyt fra tilretteleggere, trygg håndtering av sakene og godt planlagte møter der barnevern ble forberedt i forkant. En saksbehandlers utsagn illustrerer barnevernets dilemma når foreldre ikke takker ja til tiltak og hennes opplevelse av trygghet i samarbeidet:

Jeg er ganske sikker på at denne saken hadde blitt henlagt fra vår side om den ikke hadde blitt håndtert i konfliktrådet – for familien var ikke villig til å takke ja til hjelpetiltak. Familiens deltagelse i familievoldprosjektet trygger min tjeneste (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1)

Flere av informantene representert ved materialets kompetanse- krise og støttesenter, beskriver et aktivt, positivt samarbeid med familievoldprosjektet der man inkluderer hverandre i arbeidet rundt familiene. Et sitat oppsummerer imidlertid en tydelig forutsetning for prosjektets virksomhet og samarbeid:

Prosjektet fordrer tett samarbeid med det øvrige hjelpeapparatet (Barnehuset)

Samtidig stiller enkelte seg spørsmål om roller og ansvarsfordeling i forhold til oppfølgingen av barna og om mangel på et koordinert ansvar kan medføre at instansene hviler på hverandre når flere er inne i saken. Dette beskrives som overordnet dilemma i det tverretatlige samarbeidet:

Hvem tar ansvar for oppfølging? Viktig at barna blir en tett del av prosessen i familievoldprosjektet, i slike saker forsvinner barna lett (Barnehuset)

Tror jeg kan si at generelt så blir ikke barn ivaretatt i familievoldsaker fordi de fort blir kasteballer i systemet ved at de ulike instanser hviler på hverandre. (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune).

Hvorfor en instans som familievern ikke er koblet på prosjektet som naturlig samarbeidspartner er også beskrevet. Dette begrunnes i den faglige ekspertise familievern representerer innen både mekling og behandling.

Barnevernet blir kritisk omtalt i samarbeidet rundt noen av familievoldsakene. Dette er på grunnlag av manglende intervensjon overfor barna:

Barnevernet har ikke vært på hjemmebesøk, de har ikke observert barna i sin hjemmesituasjon – de burde vært konkret inne i denne familien (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune)

4.2.4 Barns ivaretakelse i familievoldprosjektet

Som voktere over barns rett til beskyttelse og ivaretakelse blir det viktig å synliggjøre hvordan disse informantgruppene erfarer at prosjektet har klart å mestre dette. Barnevernets uttalelser er knyttet til enkeltsaker. Her er erfaringene delte: I noen saker er barna blitt inkludert i prosjektet, og det er gjennomført egne samtaler med barn og tilretteleggere. Dette omtales som viktig. De uttaler imidlertid at barna kommer sent inn i prosessen i disse sakene:

Jeg kunne tenkt meg at tilretteleggerne hadde hatt samtaler med jenta – alene – tidlig i prosessen (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1).

Tror ikke hun følte seg ivaretatt gjennom prosjektet i starten – hun tok kontakt med oss og lurte på når det var hennes tur til å fortelle om alt (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 2)

I noen av møtene i prosjektet, har barnevernet deltatt *sammen med*, eller *på vegne* av barna. Erfaringene spriker fra veldig god ivaretagelse i selve møtet, til mindre bra:

Jeg mener begge var veldig profesjonelle og håndteringen opplevdes som veldig bra (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 2).

Vi opplevde at gutten ikke ble godt nok ivaretatt i møtene. Tror det var vanskelig for gutten å delta fordi moren fikk for stort spillerom. Han ble utsatt for hennes retorikk og det mønsteret vi så på som et hovedproblem i saken.. Gutten ville ikke klare å si at dette ble for tøft og det var vanskelig for barnevernkonsulenten å bryte inn. (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1).

Jeg tror måten barna blir ivaretatt på gjennom familievoldprosjektet er avhengig av tilrettelegger – det er veldig viktig hvem dette er. Barna må bli del av prosessen og tilretteleggere bør møte ungene (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 2).

I enkeltsaker der barn ikke var inkludert i møteprosessen, ble dette forklart ved at andre instanser ivaretok barnas oppfølging.

Av de instansene innen kompetanse- krise og støttesentre med konkret erfaring rundt enkeltsaker, er uttalelsene positive i forhold til barnas ivaretagelse. Dette uttrykkes ikke betydelig grad. I noen av sakene kan de ikke uttale seg om ivaretagelse i selve møtene siden de selv har deltatt. De understreker imidlertid hvordan barneperspektivet også ivaretas når prosjektet sender bekymringsmelding til barnevernet. Det at barnas behov er vurdert og at noen følger opp, er det mest sentrale.

4.2.5 Prosjektets kompetanse og kunnskap om barn og familievold

Informantene uttaler seg om prosjektets kompetansenivå og i hvilken grad tilretteleggere har tilstrekkelig kunnskap og kompetanse til å jobbe med familievold. Utgangspunktet for dette er tilretteleggeres status som lekfolk. Analysen viser ytterpunkter, og det spriker fra uttalt skepsis til tro på tilretteleggeres kompetanse. Andre beskriver et mer nyansert bilde og understreker behov for fagkunnskap, men tillegger den enkelte tilretteleggers personlige egnethet og relasjonskompetanse stor betydning.

Barnevernets beskrivelser viser en tydelig tro på tilretteleggerne i slike typer saker. God selvinnsikt i egne reaksjoner og kunnskap om hva som skjer i relasjoner med vold understrekes. Barnevernets informanter fremhever den enkeltes personlige egnethet mer enn status som fagperson. Eksempler på dette er:

Jeg tror det er mest personavhengig... de må kunne avdekke det som skjer med mennesker i prosessen (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1)

Jeg tror de må ha evne til å skape en trygg setting, erfaring er viktig, men sammen med fagkunnskap (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 2)

Uttalelser fra kompetanse- krise og støttesentre tyder på at de stiller spørsmål med anvendelsen av lekfolk i slike saker, mens tro på prosjektet også fremkommer. Eksempler som illustrerer nyansene er som følger:

Jeg mener det er viktig å sikre kvalitet, tilretteleggere må ha kunnskap om vold – og hva vold gjør med alle parter i en familie – hvordan voldelige personer tenker og handler. Prosjektet må sikre at kompetente personer jobber i familiene. Det trengs kunnskap for å se barns behov (Barnehuset).

Jeg stiller meg spørrende: har de nok kompetanse om vold og hva den gjør med den enkelte? (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune)

En ting er selve meklingen, men jeg tenker at denne arbeidsformen har noen uklare roller – hva blir mekling og hvor starter behandling? Min skepsis ligger på det faglige nivået til de som står i det (Støttesenteret)

I forhold til tilretteleggere og deres kompetanse, så har ikke vi fått negative tilbakemeldinger fra våre klienter. De er kurset i rammer og metoder for konflikthåndtering (Rådgivningskontoret for kriminalitetsofre).

4.2.6 Barns behov i familievoldsaker

Alle informanter ble spurt om å uttale seg om barns behov generelt i familievoldsaker. Dette ble en unik anledning til å synliggjøre oppfatninger om barns behov med utgangspunkt i den fagekspertise hver og en representerer. I hvilken grad er så dette sammenfallende med den teoretiske forankring for evalueringen? Hva mener sentrale instanser om ivaretagelse av barns behov i familievoldsaker? Funnene tyder på en betydelig felles kunnskapsplattform både

innen barnevern og de øvrige kompetanse- krise og støttesenter. En sentral beskrivelse oppsummerer hvorfor ofte barns oppfølging uteblir:

Det er en vanlig holdning at "barna må få slippe mer" og dette kan føre til mindre oppfølging. Men nå har vi kunnskap om hva barn trenger og hva som er viktig for barn i voldsutsatte familier. (Støttesenteret)

De følgende underpunkter representerer evalueringens funn hva gjelder barns behov i familievoldsaker. Majoriteten av alle informantene samler seg om tre til fire av disse. Dette presenteres derfor samlet.

1. Barna må skjermes og trygges fra ny vold. Prosjektet må ha mestringsstrategier i tilfelle ny vold.

Visshet for at ingen skal dø er helt sentralt (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune)

2. Barna må få mulighet til samtaler med tredjepart fordi de har behov for hjelp til bearbeiding. Det må gjøres en individuell kartlegging av barnets behov. Hjelperen må være tydelig og åpen og mestre samtalen. Han må bidra til å sortere, tydeliggjøre og frata barnet ansvar. Voldens omfang og alvorlighetsgrad må kartlegges.

Dette bør skje også uten foreldrene tilstede. Barn blir fort styrt av lojalitet og foreldres reaksjoner (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune)

3. Barna trenger oppfølging over tid. Det er ulike reaksjonsmønstre og ulike behov som gjør at oppfølgingen må tilpasses det enkelte barn. Barn som er traumatisert av vold lever i en beredskapstilstand og noen kan trenge terapeutisk behandling.

Mor evner ofte ikke å se barnas behov fordi hun har nok med egen krise (Krisesenteret).

4. Barna trenger kunnskap og må tas på alvor. De trenger å forstå hva som er normale reaksjoner, normal konflikthåndtering.

Dette trenger barna kunnskap om fordi de selv skal fungere i sine relasjoner i livet fremover.

4.2.7 De øvrige informantgruppene om barneperspektivet

Et innblikk i øvrige informantgruppene tanker om ivaretagelse av barn i familievoldsaker og prosjektet bidrar til å belyse holdninger og kunnskapsnivå fra flere perspektiv. En kort oppsummering presenteres:

Ofre

Seks foreldre uttaler seg om barneperspektivet. Beskrivelsene tyder på ulike opplevelser av oppfølging av barna. I en av disse familiene har det eldste barnet vært inkludert i familieprosjektets samtaler. Moren beskriver datterens ivaretagelse som positiv. Hun tror imidlertid det ville vært en belastning med samtaler for de andre barna. Dette fordi de hadde snakket med fagfolk i andre instanser og at det kan være vanskelig å si noe stygt om far. I de andre familiene har ikke prosjektet involvert barna og flere av dem etterspør barns deltagelse. To beskrivelser illustrerer denne oppfatningen:

Jeg tenker at det kunne vært egne møter der man snakket om det som var relevant for barn (forelder 1)

konfliktrådet skulle hatt en person som forstår barn (forelder 2)

Det fremkommer at andre instanser er inne i bildet for enkelte barn som ikke har hatt et tilbud gjennom familievoldprosjektet.

Gjerningspersoner

Ingen av gjerningspersonene har utsagn som beskriver ivaretagelse av barn i familievoldprosjektet. De forteller at barna ikke deltok i konfliktmeklingen og møtene i FVP.

Politi

Elleve informanter fra politiet deltar i evalueringens dybdeintervjuer. Alle har uttalt seg om barnespørsmålet, men enkelte mer utdypende enn andre. Informanter fra politiet fremhever betydningen av en individuell vurdering, spesielt i forhold til barnets alder og modenhet før en eventuell deltagelse i familievoldprosjektet. Bekymring for at samtaler oppleves belastende for barn, fremkommer. Det er sprikende funn i forhold til prosjektets kompetanse til å møte barnas behov. Følgende eksempler på sitat, illustrerer funn fra politiets informanter:

Jeg tror samtaler med barn må utføres av tilretteleggere, men med nødvendig kompetanse. Dette gir barna noen å gå til.

Jeg er skeptisk til at familievoldprosjektet skal ha direktekontakt med barna, samtaler med barn bør overlates til barnevern.

Familievoldprosjektet – ledere og tilretteleggere

Tilretteleggere som uttaler seg viser til ulike erfaringer og tanker om det å inkludere barn i prosessen. Alle har beskrivelser som viser et fokus på barns situasjon. Flere beskriver at dette kan skje via samtale med foreldre eller ved å koble inn instanser som familievernkontor eller barnevern. Få beskriver konkrete erfaringer med barnesamtaler. Det er for eksempel få som sier noe om dilemmaer knyttet til foreldres manglende samtykke eller skepsis til å inkludere barn på grunn av alder eller særskilte forhold rundt barnet.

Jeg har hatt samtaler med tenåringer, de får pratet ut og gitt uttrykk for hva de synes og hvordan de forholder seg til saken.

Jeg er skeptisk til å ta inn barn og er skeptisk til å eksponere dem, spesielt om man ikke vet om ting blir bedre.

Ledelsen i prosjektet beskriver et tydelig fokus på barns behov i familievoldsaker og et uttalt ønske om å inkludere barna i prosessen rundt familiene: Barn trenger å bli hørt, de må bli involvert og de trenger åpenhet. Barna har sett og opplevd det verste og skal ikke skånes fra å snakke om det. Samtidig erkjenner ledelsen en utbredt utfordring i forhold til det å snakke med barn: "Vi er for redde!". Alle tilretteleggere kan i utgangspunktet få tildelt familievoldsaker, men ledelsen vurderer den enkeltes erfaring og kompetanse i slike saker. Når prosjektet inkluderer nye familier, blir barns situasjon rutinemessig vurdert. Grunnlaget for vurderingen er politilogg og saksdokumenter. Dersom barnevern ikke allerede er koblet til familien blir det sendt bekymringsmelding. Foreldre blir informert om dette når de samtykker i egen deltakelse og signerer skjema for fritak av taushetsplikt. Ledelsen understreker hvordan rettssystemet kan skape hindringer i forhold til det å få innpass til barna: prosjektet er avhengig av foreldres samtykke om barna skal inkluderes. Dersom barn får status som selvstendige rettssubjekter etter en anmeldelse, vil dette bidra til større muligheter for oppfølging av barn. Ledelsen fremhever hvordan dette er høyst aktuelt der barn er vitner til familievold. En slik rettsikkerhet gir barn rettigheter til oppfølging uten å være avhengig av foreldresamtykke alene. Å delta i samtaler er et eksempel på slik oppfølging.

Domstol/høyere påtalemyndighet og andre

Fem ulike instanser uttaler seg og evalueringens funn tyder på en felles holdning blant disse informantene om at barna har behov for å bli hørt og sett. Nyanser er knyttet til en vurdering i forkant av deltakelse. Faktorer som nevnes er alder,

modenhet og eventuelt når i prosessen de bør inn. Det er bred enighet om behov for kompetanse i møte med barn, og enkelte stiller seg spørrende til om prosjektet kan imøtekomme dette. Det ytres et behov for et tverretatlig samarbeid rundt barn og deres behov. Barnevern trekkes frem som den sentrale instans i denne sammenhengen.

4.3 Konfliktrådet

I prosjektets oppstart ble det diskutert om man skulle bruke begrepet mekler eller tilrettelegger. Man landet på at jobben mer var det å tilrettelegge enn å mekle. Noen av de viktigste punktene som kom frem var følgende:

- Tilrettelegger for trygg og god dialog mellom partene
- Ikke-profesjonell, ikke jurister, ikke etterforskere, ikke dommere, ikke terapeuter
- Nøytral part og ivareta begge parter
- Utøve dømmekraft som vanlige folk
- Snakker sammen med partene om det som har skjedd og sørger samtidig for fremdriftsplan
- Bevisstgjøre personer om hvordan de påvirker livene til andre
- Trygge ofre og stille krav til gjerningsperson
- Være medmenneske og noen å ringe til
- Gi veiledning, tips og råd, samt henvise vi til andre instanser
- Rapportere til adm.

Tilretteleggerne som ble intervjuet, hadde stor tro på metoden og prosjektet. En av dem forklarte hvorfor:

Jeg har tro på den måten å sette sammen partene på. Det er ofte mangel på god kommunikasjon som fører til utøving av vold. Selv om partene ikke velger å bo sammen er et viktig mål å oppnå trygghet, også for barn. [...] Viktigste er møtet med nøytral part til stede. Er ikke terapeut som gjør det enklere å forholde seg til, det blir mindre press. Jeg opplever at avtale oppleves som bindende. Avtalen er viktig... spesielt for den svake part.

Når de ble spurt om arbeidsform og tiltak virket som det skulle var de mer opptatt av at partene får hjelp og at ofrene blir styrket, sett og hørt i den enkelte sak. En sa for eksempel at "det viktigste er at vi lykkes i de sakene vi har hatt". Videre sa han dette om prosjektets virkninger, noe som var typisk for tilretteleggerne:

[...] og vi har lyktes selv om vi ikke har fått til noe avtale. Prosess er like viktig, og alle saker har sånn sett vært viktig. [...] De blir voksne... de modnes. De lytter til hverandre, og dette skjer i prosess.

Sitatet viser hvordan tilretteleggerne var opptatte av selv prosessen i seg selv like mye som at det ble skrevet under avtale. De var opptatte av å formidle at det som skjer underveis er minst like viktig som å slutføre en skriftlig avtale. Forholdet mellom mål og prosess behandles også i kapittel 5. Et annet moment knyttet til måloppnåelse var forståelsen av forsoningsbegrepet som brukes i prosjektets tittel. Det ble blant annet understreket at:

Målet er ikke absolutt at de skal leve sammen, men kunne kommunisere, ha respekt for hverandre og få tilbake trygghet. En sak kan være suksess uten at en avtale er skrevet under, men hva er suksess? Suksess kan være at partene har kunnet fortelle og snakke sammen.

Suksess kan være hvis noen i en konflikt klarer å komme ut av en krise... snakke... se seg selv. Prosessen kan være målet. Kan ikke gå inn med forventninger. Målet er å komme dit og bli sett.

Slike klargjøringer betydde ikke at tilretteleggerne forkastet kravet om at deltakelse skulle føre til noe. En av de erfarne tilretteleggerne sa "det må skje en reaksjon. Mishandlingen må opphøre." Et av spørsmålene som ble stilt for å undersøke deres oppfatning av dette var om de mente myndiggjøring og likestilling av partene ble oppnådd. Opplevelsen deres var at dette i all hovedsak var ivaretatt i prosjektet.

Vi spurte også ledelsen samme spørsmål som samtlige informanter fikk til å begynne med: "Hva synes du om familievoldprosjektet?", og de svarte blant annet slik:

Tilbakemeldinger fra både ofre og gjerningspersoner beskriver en ok prosess. Når en straffeprosess er over, kanskje barnevernet har henlagt – da er familien alene. Oppfølgingen hos oss beskrives som ok. Vi har utviklet prosjektet underveis. Det viktigste er at involverte opplever at det er en lav terskel for å ta kontakt – at de opplever å bli trodd og forstått. For mange familier er vold et privat problem, gjennom deltagelse i FVP er det flere som får et innblikk i familien, og involverte blir trodd selv om saken henlegges og det ikke blir tatt ut tiltale.

Spennende... Blitt bedre en tenkt, blant annet i forhold til å utsette meklerne for arbeidet. Vi må våge å spørre og høre. Metoden er gulle god også i alvorlige saker, men det krever at man har prosjektleder som kan jobbe tett

på partene. [...] Trodde jeg skulle få mer motstand; spesielt i forhold til at man skulle bringe inn familievold i konfliktrådet. Det er ikke farlig å bringe offer og GP sammen, det farlige er når alt er uforutsigbart. Prosessen mellom partene er forutsigbar... skulle ønske vi kunne jobbe slik med alle alvorlige saker i konfliktrådet fordi partene trenger tiden og det er bra at man deler opp møtene.

Det andre sitatet begynner med en konstatering om at prosjektet har blitt bedre enn tenkt. En av årsakene er at konfliktrådet hadde forventet mer motstand i startfasen. Det gikk da på det faktum at enkelte personer i straffe- og hjelpesystemet var skeptiske til å bringe familievold inn i meklingsrommet. Videre ble det beskrevet hvordan man i oppstartfasen lette litt etter formen på prosjektet og at man landet litt på et konsept etter hvert:

I starten, i 2007 var det litt kaotisk – vi favnet vidt og jobbet med å definere vår plass og rolle, våre oppgaver. I dag har vi hovedfokus på den tilrettelagte dialogen, hva hendelsen har ført til – avtale og oppfølging. I de første sakene kom vi ikke engang til dialogmøtene, vi trakk inn mange instanser og det ble rotete og tungt. Av instanser rundt har vi nå mest fokus på barnevern. Vi bruker tid på mekling og avtale, men har hatt mindre hell med å trekke inn privat nettverk. Vi har ikke benyttet stormøte-tenkningen ... ikke fått det til. Vi har prøvd ut oppfølgingsteam rundt tre offer der vi bringer inn mange instanser... hvor vi koordinerer. Vi samlet alle, så slapp kvinnen å dra rundt overalt, fortelle sin historie om og om igjen. Kvinnen ble intervjuet mens alle hørte på... god effekt! Dette var omfattende ressursmessig og ble problematisk i forhold til rollen vår – taushetsplikt overfor mannen (og rollen som upartisk). RKK (Rådgivningskontor for kriminalitetsofre) kan fungere som oppfølgingsteam rundt offer.

Ønsket deres for prosjektet er at det fører til:

[...] endringer i måten ofre møtes i politiet. Vi har et ønske om at sakene blir høyt prioritert og at politiet kontaktes tvert, at barnevern og andre har lik tankegang og at vi får bort vent-og-se-tankegangen.

I diskusjonsdelen kommer vi tilbake med øvrige synspunkter fra ledelse knyttet til sentrale momenter som utkrystalliserte seg i evalueringen. For øvrig har vi vært i kontinuerlig dialog med prosjektleder, slik at stemmene til ledelsen er kommet vel med.

4.4 Samarbeidspartnere og relaterte instanser

Samarbeidspartnere og relaterte instanser kommer fra ulike steder. Vi har snakket med ulike kontorer og avdelinger innen politiet og barnevern. Påtalemyndigheter og domstol er blitt intervjuet. Det samme har ulike kompetanse-, krise- og støttesentre, i tillegg til to personer fra en behandlingsinstitusjon, en representant fra kommunal psykiatritjeneste og en ansatt i Trondheim kommune. Intervjuene har funnet sted både i Trondheim og kommunene utenfor. Hovedvekten av informanter er fra politi og barnevern fordi disse er prosjektets nærmeste samarbeidspartnere.

4.4.1 Politi

Innledningsvis var det mange som ga uttrykk for at familievoldsaker var utfordrende og vanskelige saker. De er komplekse, ikke så konkrete som annen kriminalitet ved at det for eksempel kan være psykisk vold, vanskelig å få frem fakta, innbefatter flere personer og så videre.

Om FVP uttalte de aller fleste representantene fra politiet seg i utgangspunktet positiv til FVP med formuleringer som:

Om de får til noe så er det positivt. Det er vanskelige saker... komplekse. konfliktrådet har mer kontakt med utenomverdenen.

Synes det er bra at spille på FVP. Partene ønsker ikke å leve sammen, men ønsker likevel å ha kontakt – hva gjør man med slike saker? Ingen andre er i stand til å ta seg av slike tilfeller og politiet kan ikke ta slike saker. Prosjektet har noe for seg, og vi har eksempler på vellykkede saker. På sikt vil flere søke om hjelp når det finnes et slikt tilbud og flere vil kunne få hjelp. FVP er kjapp på å ta saker.

Et par stykker fra politiet var heller skeptisk. En politikvinne forklarte det slik:

Konfliktrådet og familievold sammen; det sitter langt inne for meg". Årsak til skepsis er ubalanse i maktforhold... et erfaringsgrunnlag etter å ha møtt mange ofre. Har i mange år savnet noen som ivaretar ofre, og vi opplever at konfliktrådet ivaretar gjerningsperson for mye... jeg er redd for at ofrene skal lide enda mer. Dessuten: hvordan måler man resultater av mekling? Har enda ikke opplevd at noen ønsker saken sin til mekling av de som har anmeldt, selv om det spørres om det som en del av standardspørsmålene.

Felles for samtlige fra politiet, bortsett fra én, var meningen om at alvorlige saker ikke egner seg for FVP. De fleste var nokså tydelige:

Synes det er bra i tilfeller hvor vilkårene er oppfylt. Øvrige saker er uaktuelt å sende til FVP, slik som vold som har pågått over flere år, men det er ingenting i veien for at partene kan møtes.

Vi snakker ikke om de alvorligste sakene. Saker med alvorlig legemsbeskadigelse og drapstrusler skal i utgangspunktet ikke sendes til FVP.

Alvorlige saker dreier seg om alvorlighetsgrad, tidsaspekt, familieforhold og andre faktorer, på linje med og i tillegg til bestemmelsene i Straffeloven (se også kapittel 5). Én representant som skilte seg ut, mente at det i alvorlige saker måtte vurderes individuelt, og at man må bort fra kun å følge tankegangen innen strafferetten. Dette mente han kunne gjøres for eksempel ved å bruke vektlegge sakkyndige og vektlegge deres uttalelser mer. I forlengelsen av denne diskusjonen var det flere som savnet tydeligere inntakskriterier. "Hvor går grensen for hvilke saker som sendes?", ble det spurt. Politikvinnens spørsmål har like mye å gjøre med et annet tema som man innen politiet var opptatt av. Flere ganger ble relasjonen mellom straff og ikke straff og mellom FVP og resten av hjelpe- og straffesystemet, tatt opp. Det var få bastante meninger her, eksemplifisert ved at en spurte seg selv: "Er det riktig ikke å straffe? Er det helt greit? Jeg har ikke landet på hva jeg mener". Flere nevnte at FVP er et alternativ, da i betydning *i tillegg til* og ikke *i stedet for*. Også dette vil vi si mer om i kapittel 5.

På spørsmål om måloppnåelse i FVP var det lite konkrete formeninger om det. Unntaket var noen få som hadde satt seg mer inn i prosjektet og tematikken enn gjennomsnittet, men heller ikke disse formidlet noe spesielt ut over det å mene at prosjektet har virket etter intensjonen. På spørsmål om FVP har bidratt med noe nytt var de fleste imidlertid klar på at prosjektet har bidratt til "økt fokus og oppmerksomhet" på fenomenet familievold:

FVP har generert spørsmål rundt straffespørsmål og sanksjonsmuligheter, det er der prosjektet har innvirkning på oss. Spørsmål som dukker opp er blant annet: Hva er riktig sanksjon? Hvordan etterforske?

Prosjektet fører til et økt fokus på familievold, blant annet gjennom mediaoppmerksomhet. Prosjektet har synliggjort problematikken.

Men som en sa er det også slik at prosjektet er et resultat av en generell satsing på bekjempelse av familievold i samfunnet, og at de jobbet med slike saker før prosjektet kom. Prosjektet representerer en styrking av det arbeidet som er i gang.

4.4.2 Barnevern og kompetanse-, krise- og støttesentre

Vi velger her å slå sammen instansene innen barnevern og kompetanse-, krise- og støttesentre. Årsaken er at det var små forskjeller mellom instansene av ytringer og meninger om prosjektet.

De fleste instansene herunder var også positive til prosjektet med visse kommentarer:

Både ja og nei her til dette: Jeg har tro på prosjektet – men dette er helt avhengig av at gjerningsperson har en selvbevissthet på at han ønsker endring. (Barnehuset)

Det er et mål å benytte dialog og mekling fremfor straffeprosesser hvis man kan. Er ikke negativ til tenkningen bak restorative justice. Det må gjøres en vurdering fra familie til familie. De som skal delta må mestre å se seg selv – kjenne seg selv for å bruke et slikt tilbud. (Krisesenteret)

Dette er for øvrig noe konfliktrådet selv vil være enig i. Derimot var det et av sentrene som ikke hadde tro på FVP:

Man ønsket å prøve ut restorative justice-tenkningen i familievold, der stormøter er utgangspunktet. Dette er fjernt for meg med tanke på behovet i slike saker...[...] Tilretteleggere har ikke klinisk kompetanse med vold og voldsmønstre og hva dette gjør i nære relasjoner og er verken behandlere eller terapeuter. Det trengs masse kunnskap og erfaringer når en skal mekle i voldsrelasjoner, og være obs på makt-, og kontrollmekanismene i slike relasjoner. Det trengs mye kompetanse i forhold til barn og vold... barns generelle utvikling opp i dette. Det er "ny kunnskap" at å være vitne til vold kan være vel så skadelig som å utsettes direkte. Ikke nytt for oss – det har vi visst lenge... (Støttesenteret)

Ut fra ytringene sett under ett ser de ikke ut til å være like opptatt av inntakskriterier som de andre instansene var. De hadde ingen direkte uttalelser om hvilke saker som var uaktuelle, at alvorlige saker ikke skulle inkluderes og lignende. Den eneste tydelige uttalelsen om dette var indirekte. Fra et av sentrene ble det sagt at:

I våre saker er graden av vold så stor – at for våre kvinner vil deltagelse i FVP være uaktuelt – påkjenningen vil bli for stor. Mange har liten tro på å kunne klare seg videre. Vi kan ikke råde dem – generelt og si at de bør møte

*gjerningsperson for å snakke med ham – det kan vi ikke gjøre.
(Krisesenteret)*

Et punkt noen la mer vekt på enn resten var kompetansen i prosjektet til å ta seg av familievoldsaker:

*Litt om tilretteleggerne; har ikke utdanning knyttet til dette arbeidet, men er kurset... de får lite økonomisk uttelling for jobben... Kan man sette folk som er ufaglærte til å jobbe med så krevende konflikter? Har de nok kompetanse om vold og hva den gjør med den enkelte, mønstre som dannes osv? Stiller spørsmål ved deres kompetanse her.
(Familievoldkoordinator, Trondheim kommune)*

I forhold til deres rolle så tenker jeg at personlig egnethet er viktigst... relasjonskompetanse er viktigere enn fagbakgrunn. En tilrettelegger jeg kjenner har for eksempel politibakgrunn. Erfaring er viktig, sammen med noe faglig. Man må ha evne til å skape en trygg setting – for at folk tør være ærlige – ha aksept for det meste. (Barnevern forvaltning, Trondheim kommune 1)

De to sitatene illustrerer delte meninger om kompetansen. Noen var mer usikre på kompetansen, andre nøyde seg med å konstatere at det er viktig at de som jobber i prosjektet er kompetente nok. Ut fra det flertallet sier kan man ikke trekke konklusjoner i retning generell negativ holdning til dette, men at det ble stilt flere spørsmål primært til tilretteleggerens kompetanse.

Men de fleste i denne informantgruppen mente prosjektet bidro med noe nytt – ikke bare i form av økt fokus og oppmerksomhet, men også metodisk sett. ”Bedre med dialog enn krig”, sa ei av dem. Når de er sagt var det heller ikke slik at dette nye representerte noe banebrytende nytt, men at tett oppfølging ble satt i system. Det nye som noen nevnte var likevel dialogmodellen og koblingen mellom den metoden og straffesystemet.

4.4.3 Andre instanser, inkludert domstol og høyere påtale

Informantene herfra kom fra kommunen, sinnemestringstilbudet på Brøset, samt domstol og høyere påtalemyndigheter. Informasjonen som ble trukket ut av disse intervjuene er i store trekk lik det fra politiet. Inndelinger er forenklinger av virkeligheten og overlappinger vil forekomme. I dette tilfellet er for eksempel politijuristene vi snakket med en del av påtalemyndigheten.

Mens representantene fra politiet var tydelige på at alvorlige voldssaker ikke egner seg for FVP, var det nokså store sprik her. Under ser vi en rekke sitater.

Kommer an på alvorlighetsgrad. Systematisk bruk av vold faller utenfor, tilfeller med psykopatiske trekk og klart ustabile personer faller utenfor og saker med alvorlig skade faller utenfor. Saker der barn er vitne til vold kan falle utenfor. (Trondheim Tingrett)

Alvorlig vold hører ikke hjemme i FVP. Alvorlig vold er grov vold og/eller langvarig vold, men vi mangler begreper på området. (Påtalemyndighet)

Men også alvorlige saker kan behandles på den måten, for da kan man kanskje få avdekket noe, få ting i gang og hjelpe offer med å ta et valg. (Sinnemestring, Brøset)

I utgangspunktet skal alle saker inn. Saker som ikke passer er seksualisert vold og grov vold. (SLT-koordinator, Trondheim kommune)

Ingen sak er for alvorlig. Det kommer an på hvor man er i straffesakskjeden. Metoden kan brukes overalt. Unntak er psykopater. Slike skal ikke inn i mekling. (tidl. ansatt, Påtalemyndighet)

Vi kan legge merke til at de to første sitatene er fra domstol og påtalemyndighet. Disse setter en grense på hvilke saker som skal til et prosjekt som FVP, og legger naturlig nok sterke føringer for hvordan man bruker FVP. Det samme gjelder selvsagt politiets håndtering av sakene. En nærmere diskusjon følger senere. Det andre vi kan være oppmerksomme på er at informantene nevner *psykopati*⁸. En annen måte å formulere det på er *patologi*⁹. Saker der gjerningsperson har psykopatiske trekk og/eller er sykdom er inne i bildet mente flere ikke passer for prosjektet. Tredje sitatet ovenfor ble først gått i mot av kollegaen som mente tilfeller med patologi ikke passer for FVP. Etterpå korrigerer han seg selv med å si at alvorlige saker kan tas inn, men forutsetningen er at flere instanser er med (behandlingstilbud, barnevern, konfliktrådet, politi, støttesentre og lignende).

Også disse instansene var opptatt av relasjonen mellom straff og ikke straff og mellom FVP og det øvrige systemet. Det handlet da om at FVP må være i tillegg til

⁸ Personlighetsforstyrrelse som innebærer problemer med å internalisere normer, føle medlidenhet med andre, leve seg inn i andres situasjon og reaksjoner, samt tilbøyelighet til selvopptatthet og selvforherligelse. (Egidius 2000)

⁹ 1) Vitenskapen om sykelige forandringer. 2) Sykdom, sykkelig forandring. (Egidius 2000)

det eksisterende og ikke som eneste utelukkende alternativ. Prosjektet må finne sin plass. En informant var opptatt av å tenke helhetlig:

Det er jo flere miljøer som jobber på dette området. Jeg har sansen for at man jobber sammen og at det blir et sted å gå til for ofre. (SLT-koordinator, Trondheim kommune)

Et av de mest sentrale punktene for andre instanser dreide seg om klargjøring av inntakskriterier. De var her på linje med politiet. En informant fastslo at man må erkjenne at man ikke kan ta seg av alle og være nøkterne med hvem man tar inn. En annen sa: "De har kanskje et snev av å ville hjelpe alle". Senere i rapporten inntakskriterier gjennomgås grundigere. Videre var enkelte innom spørsmålet knyttet til prosjektets kompetanse til å ta seg av komplekse familievoldsaker. Meningene om dette var tydeligst blant barnevernet og kompetanse, - krise, - og støttesentrene, men dukket også opp her. Intervjupersonene uttrykte seg ikke direkte skeptisk, men stilte spørsmål om de har kompetanse, samtidig som de mente man i prosjektet må være klar over begrensningene sine:

Viktig å skille på hva FVP selv har kompetanse på og hva man henter inn ekstern kompetanse på... noe bør man hente inn kompetanse på. (SLT-koordinator, Trondheim kommune)

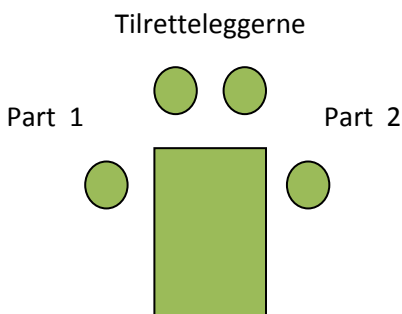
Også disse instansene ble bedt om å si noe vedrørende prosjektets bidrag med noe nytt. Stort sett var instansene her enige med politiet, men ut fra den fra den totale informasjon fra disse instansene, er inntrykket at de så noe mindre effekt av prosjektet utad enn det politiet gjorde. Blant informantene var det én som mente at det økte fokuset vi erfarer ikke bare er på grunn av prosjektet, det er like mye slik at prosjektet er et resultat av økt fokus på familievold i samfunnet.

4.5 Observasjon av møte

Vårt fokus under observasjon var å se på tilretteleggerens rolle og arbeidsmøte, samt å få bedre grunnlag for å vurdere metoden i prosjektet. Vi var til stede ved både formøter og under dialogmøter i to saker, til sammen 5 møter. To av møtene var formøter med hver av partene og de tre andre møtene var dialogmøter. Det ble ikke kommet frem til ferdig skriftlig avtale på noen av møtene, men et av møtene munnet ut i en skriftliggjøring av hvordan partene skulle forholde seg til hverandre inntil neste møte. Hvor møtene finner sted varierer fra kommune til kommune, men i Trondheim brukes stort sett konfliktrådets egne lokaler.

Den fysiske plasseringen var som følger under møtene:

Figur 5

Det listes nå opp punkter over det som kjennetegnet de fem møtene totalt sett ut fra hva vi så. Vi poengterer at det som presenteres her ikke nødvendigvis representerer prosjektet og/eller metoden som så dann, men er en fenomenologisk beskrivelse av nettopp de fem møtene. Det innebærer at punktene er deskriptive og ikke normative¹⁰. Presiseringen er viktig fordi vi til å begynne med, og i følge vår prosjektbeskrivelse av evalueringsoppdraget, ikke har lagt vekt på selve prosessen og møtene, men på virkning av deltakelse i prosjektet ved å snakke med (tidligere) deltakere. Imidlertid supplerer denne metoden det øvrige datamaterialet fordi virkning av metoden var synlig i møtene vi deltok i. Under møtene var det tilretteleggerne som var i fokus, ikke deltakerne. Oppsummeringen fra møtene tar utgangspunkt i tilretteleggerens rolle og arbeidsmåte:

- Informerer om rolle og opplegget
- Oppsummerer fra siste møte og tiden i mellom
- Lar partene fortelle sine versjoner uavbrutt
- Lar partene formidle hvordan de har hatt det/ har det uavbrutt
- Støtter partene på deres opplevelser og driver likevel møtet fremover (dveler ikke for lenge ved følelser/fortiden)
- Begrenser fokus på tema utenfor saken
- Fokuserer på én ting av gangen
- Løsningsorientert og ikke problemorientert
- Ansvarliggjør partene
- Informerer om mulighet for hjelp fra andre hjelpeinstanser
- Styrer møtene og dialogen

¹⁰ Innen samfunnsvitenskapelig metodelære og vitenskapsteori er det vanlig å legge til at et fullstendig upåvirket og uførtolket forhold til sine omgivelser ikke lar seg oppnå, så også vi i denne sammenheng.

- Driver dialogen fremover
- Driver møtene fremover
- Ivaretar partene
- Støttende og empatisk, med hovedsakelig prospektivt fokus i motsetning til retrospektivt fokus

De fleste elementene i punktene over var tilstedeværende i alle møtene. Mest fremtredende var imidlertid de fem siste punktene, som viser at tilretteleggerne veksler mellom det å lytte til partene og la de snakke og det å få partene til å tenke løsning og avtale. For øvrig nevnes det at tilretteleggerne bruker sin kompetanse og erfaring som meklere fra andre saker og at det er utarbeidet retningslinjer for tilretteleggerne i familievoldsaker (se vedlegg). Senere i kapittel 5 vil vi bruke disse punktene når vi diskuterer de overordende funnene. For en evaluering av konfliktrådet og deres måte å jobbe på henviser vi til Eide og Gjertsen (2009).

5 Overordnede funn og diskusjon

I kapittel 5 presenteres overordnede funn som diskuteres fortløpende. Først redegjør vi for ulike kjennetegn ved historiene. Så følger et underkapittel om sakenes inngang til prosjektet og inklusjonskriterier. Etter det kommer alt knyttet til prosjektets funksjon og plassering i forhold til etablerte justis- og hjelpesystemet. Videre ser vi på barnas plass i prosjektet i underkapitlet om barnespørsmålet, før vi til slutt tar for oss prosjektets innhold og tilbud. De tre siste kapitlene er sammenfallende med de justerte målsetningene for FVP som var å lage rutiner for godt tverretattlig samarbeid, fokusere på barn og innføre RJ som metode i familievoldsaker.

5.1 Kjennetegn ved historiene

Vi skal se på kjennetegnene ved historiene i evalueringen. Gjennom å ha intervjuet over 60 personer med ulik bakgrunn, sitter vi igjen med en god del informasjon om hva som kjennetegner familievoldsakene i undersøkelsen. Funnene bekrefter for en stor del tidligere kunnskap og forskning.

5.1.1 Tre hovedtyper familievoldsaker – eller flere?

Historiene eller sakene om familievold i datamaterialet hadde visse kjennetegn. Vi har kategorisert materialet etter *engangstilfeller*, *periodisk vold* og *intimterror*. Som vi skal se senere har andre foretatt lignende kategoriseringer.

1) Engangstilfeller

De typiske *engangstilfellene* i vårt materiale var hendelser som etter et forutforliggende destruktivt hendelsesforløp med krangling, gjerne gjensidige beskyldninger og lignende, resulterte i en voldshandling av mindre eller mer alvorlig art:

Fest hjemme... meg selv sammen med eksdame og begge hadde drukket. Eksdame ville inn i huset for å skade seg selv. Jeg nektet og dyttet hun tilbake slik at hun falt og slo leppa. Dette skjedde september 2009

Et fellestrekk ved hendelsene er at de har et begrenset omfang og gjelder gjerne kun ett tilfelle eller én episode. Videre virker det som at alvorlighetsgraden i selve handlingene kan betraktes som like mye tilfeldig bestemt som noe annet. Dette tilsier ikke at engangstilfellene i denne sammenhengen kan betraktes som ikke å være alvorlige. Et fellestrekk ved tilfellene vi sitter på i vårt materiale, er at alvorlighetsgraden i handlingene er av en slik art at de kvalifiserer til å havne hos konfliktrådet. Vi kan anta at det ble gjort en vurdering av at dette alternativet var passende, og at hendelsene var vurdert som å være alvorlige nok. Et kjennetegn ved de gjeldende historiene er likevel at det ikke nødvendigvis handler om de mest alvorlige sakene, sammenliknet med de andre typene voldshistorier. Vi skal også være klar over at engangstilfeller ikke nødvendigvis betyr at voldsepisoder ikke vil skje på nytt. Forskning viser at tidligere voldsepisoder kan predikere fremtidig vold.

2) Periodisk vold

Historiene om *periodisk vold* er tilfeller hvor volden skjer med jevne mellomrom og hvor hendelsesforløpet kan være både likt og ulikt engangstilfellene. Typisk her er voldsepisoder i helgene og/eller i ruspåvirket tilstand. For begge disse typene historier er type voldshandlinger begrenset og inneholder ikke nødvendigvis elementer av kontinuerlig trakassering, psykisk terror og lignende, selv om disse elementene i en del tilfeller er kjennetegn på periodisk vold. I tillegg er utydelig skylddeling et trekk ved tilfellene. Det viser seg at begge partene i større eller mindre grad har bidratt med sitt for å eskalere konflikten. Som vi skal se lengre ned kan både engangstilfeller og periodisk vold likevel være alvorlig nok. Under siterer vi fra en manns opplevelse, som var den eneste mannen blant ofrene vi snakket med:

Politiet sendte saken til konfliktrådet. Jeg ville ikke ha rettssak med kona i fengsel. Bodd sammen og gift i 6 år. Det har vært mange fine stunder... stort sett et bra ekteskap. En natt i fjor høst... kona ble voldsom... lempet ut alle klærne og meg,. Så tilkalte hun politiet og anklagde meg for vold, men politiet så jo blåveisen og merkene på halsen min. Politiet ville ha sak på det... for å gi en reaksjon sendte dem saken til FVP, pluss at barnevernet ble koblet inn. Har vært mange episoder med vold, men ikke i Norge, bare på ...

3) Intimterror

Den tredje kategorien er det vi har kalt *intimterror*. Dette er tilfeller med ulike typer (alvorlig) vold over tid, trakassering, hersketeknikker, uhyggestemning i hjemmet og så videre. Hele familien og/eller partner alene, holdes i et jerngrep av skiftende typer vold.

Og i mai i fjor var det... det har skjedd mye, men da var det ille. Det var da jeg tok ungene i bilen og dro... 16.mai. Da ble brudd i avtalen og påklage og litt sånn forskjellig ting etterpå. Det verste er at våre barn takler det på et vis der og da fordi de er vant til det. Og det er litt ille. Én slik hendelse hadde kanskje gjort at andre bare hadde pakket kofferten og dratt og ikke forstått. Her har det jo vært mange hendelser opp gjennom, men hendelsen i fjor var kanskje ekstra ille. Det var midt i prosessen. Da ble det brudd og da ble vår kontakt med Kon i den sammenhengen brutt og da gikk det videre til politiet, fordi det ble ny anmeldelse den helga. Han ble hentet av politiet. Han kom kjørende etter meg i påvirket tilstand... det ble mye dramatik, så han ble hentet av politiet hvor det ble fulgt opp med besøksforbud.

Når det ikke er direkte fysisk vold eller sjikanering, terroriseres en eller flere av familiemedlemmene for eksempel gjennom mørke blikk og vage hentydninger om ubehagelige ting som kan skje. Voldsutøvelsen varierer, men effekten er den samme: familien er låst i et voldsgrep. På den måten kan voldsutøvelsen sies å være konstant. Dette i motsetning til de to andre type historiene. Basert på et slikt mønster er det at vi i kapittel 2 om barns posisjon i et hjem med vold, spør om det holder å være kjent med volden for at man skal kunne definere et barn som voldsutsatt. Selv om man ikke alltid har hørt eller sett slagene, luggingen og kranglingen er det grunn til å spørre seg hva effektene av en trykkende, uhyggestemning i huset er, jamfør Isdals definisjon av vold som en tilstand (Isdal 2002). Vi er da på linje med de som mener at vold mot mor (eller far) er vold mot barnet selv, som vi kommer tilbake til.

Collins (2008) har også laget en gruppering etter tre voldstyper. Denne bygger han på Johnson (1995) som identifiserte to typer familievold. Den ene er *common couple violence* og den andre *intimate terrorism*. Forskjellen mellom de to er at Collins deler intimterror i to kategorier. Dette gir en tredeling hvor Collins kaller det for *normal limited conflict*, *severe forward panic* og *terroristic torture regime*. Den siste sammenfaller med det vi har kalt for intimterror. Om slike tilfeller sier Collins at den er en "colder, repetitive, terroristic routine of violent domination". Den er mer kalkulerende og medvitende. Tilfeller som vi oversetter til *panikkartet voldsutøvelse* (severe forward panic) er mer kort og episodisk uten noen spesiell bakgrunn, annet enn at foranledningen kan være at det bygger seg opp frustrasjon over kortere eller lengre tid i en eskalerende kamp om kontroll. Som eksempel

beskriver han hvordan en barnevakt begår overgrep på et barn ved å påføre det andregrads forbrenning forårsaket av varmt vann (op.cit).

The woman did not set out to harm the child. There is an escalated struggle over kontroll; the child resists, going into a paroxysm of rage and pain; the adult increases her own efforts. [...] both parties to the conflict are out of control; since one is very much weaker than the other, the tension of the struggle turns into hot rush and vicious overkill of forward panic (Collins 2008:134).

For disse to typene er det menn som utøver vold mest. Den første voldstypen som er nevnt ovenfor er noe annerledes: *Normal begrenset konflikt* (normal limited conflict) mellom partnere er forholdsvis vanlig, ikke veldig alvorlig og praktiseres av begge kjønn (i Nord-Amerika). Den milde typen tar form av rutinemessige krangler, hevede stemmer med opphetede følelsesuttrykk. I den grad det er uheldig fysisk kontakt inne i bildet er det snakk om klapsing, dytting og det å gripe tak i den andre. I bruk av denne typen vold, om vi kan kalle det for det, er begge kjønn like gode, og det er maktbalanse mellom partnerne. Begrenset vold som dette er altså vanlig, men mer vanlig blant yngre par. Også overfor barn er det vanlig å utøve slik vold. Collins (op.cit.) henviser til en studie gjort i USA der mellom 85-95 prosent av barn fra 2-5 års alderen får ris, klaps eller blir slått jevnlig.

Dette er tall som nesten indikerer noe som er normalt, i og med at det gjelder nær alle sammen. Hvordan skal vi forholde oss til det? Vi kan stille minst to spørsmål. Det ene er: det skjer ofte – men hvor sunt er det? I den sammenhengen har enkelte understreket at selv såkalte mildere former for vold kan være risikoindikatorer på mer alvorlig vold i fremtiden (Martin 2007). Et annet moment er at virkninger av vold like mye har et subjektivt aspekt. I sær når det gjelder barn vet vi at det er deres opplevelse av volden og ikke vår, som må legges til grunn. Vi kan vel hevde at de fleste i Norge ville stille seg negativt til å akseptere selv milde former for vold i hjemmet. Dette gir oss neste spørsmål: Er det riktig juridisk sett å utøve mild form for vold? Svaret har vi allerede gitt tidligere i rapporten. Den (oppdaterte) norske lovgivningen gir lite rom for fysisk avstraffelse i både barneoppdragelse og mellom andre familiemedlemmer for øvrig.

Litteraturen og forskningen har ulike måter å gruppere vold i nære relasjoner på. Pape (2003) bruker begrepet *episodisk partnervold* om det engelske begrepet *common couple violence* (Johnson 1995). *Common couple violence* refererer til en type vold som er vanligere, mer gjensidig og forholdsvis mindre alvorlig. Hvor episodisk volden som innbefattes i *common couple violence* er, kan diskuteres. Assosiasjonene til episodisk partnervold er vold som skjer nå og da, men sier i utgangspunktet ingenting om eventuell alvorlighetsgrad eller jevnbyrdighet mellom partene hva gjelder makt. I vårt materiale var det lite som tydet på tilfeller som

fyller kriteriene for begrepene *common couple violence* eller *normal limited conflict*. Volden er tydelig utøvd av et familiemedlem med betydelig makt over de(n) andre i et asymmetrisk forhold, med visse nyanser (se underkapittel 5.1.3).

I utgangspunktet kan man dessuten hevde at begrepet *common couple violence* ikke passer for norske forhold fordi vi har lav toleranseterskel for vold tross alt. Uansett hvor utbredt eller normalt en type familievold er statistisk sett, kan den ikke anses som normal ut fra forventninger om forsvarlig barneoppdragelse, forpliktelser man har som partner eller sunne familieforhold generelt. Det kan ses som uhensiktsmessig å bruke terminologier som *vanlig*, *normalt* eller lignende på atferd som vi har nulltoleranse for. I sær i tilfeller med barn synes slik terminologi å være lite nyttig. Vi snakker ikke om hverdagslige krangler, ei heller familiefeider som vanskelig kan kalles vold, men om klare tilfeller med vold. Her aktualiseres redegjørelsen fra kapittel 2 om vold. Hvordan skal man forstå vold? Hva skal man kalle for vold? En vi snakket med i evalueringen mente vi mangler begreper, noe vel de fleste kan være enige om. Hadde denne diskusjonen gått i dagens Afghanistan eller Irak ville kanskje synet på voldelig atferd vært en helt annet. Forståelse og definisjon er kontekstavhengig. Hva vi kaller for hva er ikke likegyldig i så måte. Offentlige tjenester er ofte knappe ressurser, og retningslinjer for tildeling blir viktig. Innen strafferetten blir nøyaktighet ikke mindre viktig ved tildeling av skyld, ansvar og eventuell straffereaksjon. Er det for eksempel riktig reaksjon å pålegges deltakelse i FVP dersom en per definisjon straffbar handling har skjedd bare én gang? Det kan være straffbart, men er det familievold? Flere av informantene våre anså familievold som noe repetitivt. Dersom man i en opphetet krangel dytter partneren slik hun slår seg – dreier det seg om vold i nære relasjoner eller et *uhell* i en nær relasjon? Dersom ønsket er å bringe et fenomen frem i lyset kan det være hensiktsmessig med en vid definisjon av vold, men trenger ikke å være det dersom definisjon og forståelse skal hjelpe oss ved utarbeidelse av inklusjonskriterier. Et spørsmål blir for eksempel om engangstilfeller skal inn under et prosjekt med de ressursene det tar eller om det holder å bruke metoden og tankegangen innen RJ.

Grovinn delinger av et fenomen som familievold kan altså kritiseres for å forenkle en komplisert virkelighet, men må like mye forstås som en måte å skaffe oversikt over mønstre, likheter og ulikheter. I dette tilfellet ble det gjort både fordi vi mener beskrivelsene er viktig isolert sett og som grunnlag for videre evalueringen av FVP. En ytterligere beskrivelse følger i kapitlet under.

5.1.2 Forskjell på ofrenes og gjerningspersonenes fortellinger

Kapittel 5.2.1 oppsummerer spørsmålene rundt virkning prosjektet har hatt på de voksne ofrene og gjerningspersoner.

Det var tydelig forskjell mellom fortellingene til ofrene og fortellingene til gjerningspersonene. Noen av dem har vi allerede nevnt. Blant annet så vi at gjerningspersonene ikke hadde refleksjoner rundt barnas posisjon i prosjektet, og at gjerningspersonene generelt sett hadde mindre tilbakemeldinger om hva de hadde vært med på i konfliktrådet. I tillegg mente de at sakene deres skilte seg ut fra andre familievoldsaker, at prosjektet nok er enda mer nyttig for andre mer alvorlige saker og lignende. Det tydeligst skillet gikk på alvorlighetsgrad. Historiene til gjerningspersonene viste mildere former for vold:

Familiebråk... husbråk. Ungene ble skremt. Det var ikke noe fysisk vold. Så var det høylytt... når jeg hadde drukket... krangling.

I tillegg var gjerningspersonenes forklaring på hva som hadde skjedd ulne og hendelsesforløpet uklart. En tolkning av dette kan være at de unnlot å fortelle sannheten, men det er vanskelig å vite. Faktum er at de fleste av gjerningspersonenes historier om hva som hadde hendt, var vanskelig å få konkret fatt i.

Ofrene og andre familiemedlemmer på sin side, fortalte om forholdsvis alvorlige episoder, flere av dem var gråtkvalte i intervjusituasjonene og bar tydelig preg av hva de hadde vært gjennom, både på vegne av seg selv og barna sine.

Han angrep meg, prøvde å kvele meg, brakk nesa mi... jeg kom meg løs og ut og ringte politiet. Politiet kom og tok han med seg... kjørte han til søstra ca kl 02. Kl 0530 var han tilbake... hengte seg i gangen mens dattera så på. Jeg skar han løs og berget livet hans.

Egentlig har det pågått mye psykisk vold oppgjennom årene, men det har vært lite fysisk vold. Han har lugget meg en del og sagt at han skal lugge meg slik at jeg blir hårløs. Den dagen jeg flyttet inn på kritesenteret hadde han lugget meg hardt slik at jeg ble stående på kne i gangen. Jeg kom meg opp og løp ut. Han kom etter meg og fikk tak i meg når jeg løp gjennom skogen, hvorpå han dyttet meg i et tre, lugget meg og holdt for munnen min så jeg ikke fikk til å rope. Det kom til slutt en dame forbi så han stakk av, men barnet til damen var så redd så jeg ville ikke plage henne mer. Jeg sa til damen at det gikk bra nå og gikk videre nedover veien. Etter hvert kom han kjørende etter meg og jeg prøvde å ringe på i et hus, men det var

ingen hjemme. Jeg løp og han kjørte etter meg en stund og plutselig svingte han bilen rundt og kjørte rett mot meg. Det var en som kom syklende som til slutt kom meg til unnsetning og han ventet sammen med meg til politiet kom.

Versjonen slik den fremstår i sitatet over var gjerningsperson ikke enig i. Han vedgikk en del av voldshandlingene, men ikke hendelsesforløp og alvorlighetsgrad. I tillegg forklarte han hva som skjedde ut fra en ansvarsdeling av årsak til konflikteskalering ("du vet hvordan jeg blir nå du..."). Det er altså uenighet om hva som har skjedd i sakene og hva som er riktig versjoner, og hendelsesforløpene er uklare, spesielt for gjerningspersonenes del.

Også en del andre uttalelser som ikke direkte går på beskrivelser eller vurderinger av hendelsene, er av en slik art at vi ikke kan utelukke at en del av gjerningspersonene opplever handlingene sine som mildere former for vold:

Jeg er usikker på hvor stor hjelp det var for oss, men er sikker på at det er til stor hjelp for andre.

Synes fortsatt jeg handlet riktig hele veien... har ikke skulle handlet annerledes. Kom ikke til å jatte med bare for å få saken henlagt. Hadde kommet til å innrømme det dersom jeg hadde gjort noe galt.

Årsakene til forskjellene på historiene til ofrene og gjerningspersonene kan være flere. En nærliggende årsak er at de gjerningspersonene vi snakket med faktisk ikke representerer de alvorligste sakene, at de som virkelig har begått alvorlige handlinger ikke stiller opp. Vi kunne sjekket historiene opp mot siktelsene. Imidlertid hadde vi ikke kapasitet til det innen prosjektets rammer. Blant annet ville tilgang til siktelsener innebære tillatelse fra gjerningspersonene selv, rettsvesenet og Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste som vi forholder oss til. Vi kunne ikke ta oss tid til det i evalueringen selv om det kan sies å ha betydning for vurdering av måloppnåelse i prosjektet.

En annen årsak kan være at gjerningspersonene ikke ser rekkevidde, konsekvenser og alvorlighet i det de har gjort, selv etter deltakelse i FVP. Skjørten (2007) henviser til doktoravhandlingen sin når hun sier at det ikke var noen av mennene hun møtte som hadde en entydig oppfatning av vold som rettferdig og riktig, men at det likevel i det slaget faller kan kjennes riktig for flere menn. Isdal (2000) mener det eksisterer flere karakteristiske mønstre som brukes for å forklare vold. Mønstrene har visse fellestrekk:

Felles for disse måtene å gi mening til volden er at de enten reduserer volden til noe ubetydelig, fjerner utøverens valgmuligheter eller forskyver ansvaret vekk fra dem som utøver volden (Isdal 2000: 222)

En person vi intervjuet fra behandlingsapparatet hadde samme erfaring fra klinisk praksis. Han sa at gjerningspersonene er lengst fra sannheten om hva som har skjedd i familien, at de må presses (i behandlingen) og at en del av dem mangler empati. Når det gjelder undersøkelser på virkninger av RJ i familievoldsaker fant Pelikan i sin undersøkelse at endring skjedde for mennene i ca 14 % prosent av tilfellene og hun konkluderer slik: "And we see also that men do change – sometimes – and as an effect of participating in the VOM¹¹-effort" (Pelikan 2010: 67). Om 14 % er bra eller ikke vil vi være uenige om, men tallet i seg selv er ikke høyt. Om disse tallene gjelder for vår undersøkelse har vi ikke grunnlag for å si. Imidlertid intervjuet vi et par som fortsatt lever sammen, der både han og hun var nokså reflektert og forsonet med det som hadde skjedd. Intervjuet viser at til og med han pyntet på historien både tidligere og under intervjuet. Vi skriver *til og med* fordi dette paret viser to ting. Det ene er at man ikke kategorisk kan utelukke engangstilfeller fra prosjektet. Alvorlige engangstilfeller kan passe uavhengig av om slike saker faller inn under ens forståelse av familievold som repetitivt eller ikke. Det andre er at dette parets fortsatte sameksistens viser at prosjektet har hatt forholdsvis alvorlige saker inne som har lyktes. I følge paret selv dreier det seg om en enkelthendelse, men de sa også har vært en del andre medvirkende årsaker til at det gikk så langt. Beskrivelsene av hendelsen var slik:

Hennes versjon

Det var etter en heftig verbal krangel knyttet til sjalusi. Han mistet besinnelsen og slengte meg i bakken på asfalten. Jeg slo hodet mot en asfaltkant... kantstein... ble bevisstløs og måtte sy mange sting i armen. Jeg kunne dødd. Bare tilfeldigheter at det ikke skjedde.

Hans versjon

Det var én episode hjemme... hadde skurret en stund... verbalt... krangling. Hun var sint, tok fra meg borremaskin og begynte å slå i bakluka på bilen. Jeg mener hun slo meg i bakhodet men det benekter hun. Hun hev biljekken i garasjen så det skvatt. Da tente jeg på alle plugger. Jeg blækka ut.

Det er to ulike versjoner. Selv dette paret som har giftet seg i ettertid, lever fredelig sammen uten vold og krangling og kan snakke reflektert sammen om det som har skjedd, har ulike versjoner. Det spriker spesielt når det gjelder hendelsesforløp og alvorlighetsgrad. I hans versjon er også selve den fysiske handlingen fra hans side

¹¹ Victim-Offender-Mediation = mekling mellom offer og gjerningsperson

utelatt. Vår erfaring fra intervjuene er de samme som andre nevner (for eksempel Haaland et al 2005); vi måtte spørre etter spesifikke voldshandlinger for å få svar. Da mannen i paret ble spurt om hva han gjorde, kom det frem at han hadde slått henne tre ganger med knyttet neve i fjeset. Legg merke til at hun mener han slengte henne i bakken, mens han sier at han slo slik at hun falt. igjen er det uvisst hva som egentlig har skjedd, hendelsesforløpet er uklart og voldshandlingene i seg selv enda mer uklare. Etterpå ble paret intervjuet sammen. Vi viser under utdrag fra intervjuet:

Intervjuer: Et klassisk mønster er der gjerningsperson avdramatiserer og offer beskriver hendelsen som mer alvorlig...

Hun: Jeg kjenner igjen dette! Opplevde styrken gjennom samtalen med politi betjenten der alvoret kom frem. Han har fornektet det!

Han: Jeg vet at selve hendelsen var alvorlig, hun har rett i at jeg har fornektet dette. En sak har to sider men hendelsen skulle likevel ikke skjedd...

Sitatet viser at skylddeling ofte er komplisert og at en del saker har minst to sider. Vi har viet et eget kapittel til det temaet.

5.1.3 Sakene med to sider

Flere av tilretteleggerne var opptatt av hvordan det ikke alltid er tydelig hvem av partene som er skyldige i hva:

Sakene har ofte to sider, som for eksempel kvinnen som har bestemt seg for å ta mannen. Ofte er det de svakeste som utøver vold. En del saker stemmer ikke ut fra sakspapirene.

Det samme viser våre intervju. En mann som ble intervjuet var tydelig merket av samlivsbruddet og tilsynelatende like mye et offer som hun var. Kona ville skilles mens han ville fortsette ekteskapet. Han sa for eksempel at

Begge parter ble overrasket over anmeldelse. Situasjonen skjedd under livskrise, og det har ikke vært annet vold i hjemmet. Hendelsen skjedd under skilsmisse... hele livet ble snudd på hodet. Det var en brutal opplevelse for begge, og så med utfordringer i ettertid. Vi har vært venner siden. Er naboer i dag... bor i samme bygg og har mye kontakt.

Nå har vi som sagt ikke hatt mulighet til å etterprøve fortellingene, men vi ser ingen grunn til å betvile denne historien. Hvem som er offer og hvem som er gjerningsperson er langt fra tydelig. Ser man på denne voldsepisoden for seg selv, er det juridisk sett ikke tvil om hvem som har gjort noe galt, men gjerningspersonen framstår ikke som en klassisk voldsutøver. Det kan virke som om selve voldsepisoden var et engangstilfelle, men at det likevel var en pågående konflikt, ved at de kranglet en del forut for hendelsen. En tilrettelegger konstaterte følgende om slike saker:

Hvem er egentlig den underlegne? Ofte er det den tiltalte som føler seg aller minst. Vanskelig å si hvem som er størst og minst før de er der, for eksempel i tilfeller der den ene parten provoserer og den andre slår som følge av det og dermed blir skurken... men hvem har egentlig skylden? Vi har hatt en del stakkarslige voldsutøvere.

Hva dette impliserer er et vanskelig spørsmål. Familievold er skadelig, straffbart og uakseptabelt. En hver er ansvarlig for sine handlinger uavhengig av andres eventuelle medvirkende årsak, og får reaksjon deretter så lenger han eller hun ikke kan henvise til nødverge etter Straffeloven. Det kunne ingen i vår undersøkelse. Fokus her er ikke skyld, ansvar eller reaksjon. Det handler ei ikke om mer eller mindre alvorlig, hvorvidt det har skjedd en gang eller flere, om det er statistisk normalt eller ikke. Det handler om at enkelte av sakene hadde noe ved seg som tilsa at saken har to sider. Dette er ikke er så enkelt som at det bare er ett offer og en gjerningsperson. Collins (2008) beskriver hvordan vold i nære relasjoner er en dynamisk prosess mellom to parter:

The pattern is to attack the weak; indeed precisely as she demonstrates her weakness, the attacker becomes entrained in her yielding. As she gives way, physically and emotionally, he presses forward. [...] The situational dynamic is pulling them deeper and deeper into the pattern of abuse. (Collins 2008:147)

Imidlertid skriver han her om tilfeller av intimterror og personer med mer psykopatiske trekk. Dette er *ikke* det vi er inne på her. De verste tilfellene med familievold har ikke to sider, bare en. Sakene med to sider var enten engangstilfeller eller historier om periodisk vold. En empirisk basert forklaring på hva dette er har vi ikke grunnlag for å gi, men noen alternativer finnes. En forklaring kan ha å gjøre med tilretteleggerens rolle som meklere. Det ligger i deres rolle å se begge sidene av en sak. Men tilretteleggerne møter også tilfeller der de har problemer med å innta en nøytral holdning på grunn av voldens alvorlige art. Dessuten var det andre enn tilretteleggerne som nevnte sakene med to sider for oss.

En annen forklaring kan være at begge parter faktisk har spilt en mer eller mindre aktiv rolle i konflikteskaleringen uten at det er snakk om en dynamisk prosess som beskrevet ovenfor. Vold kan ved det forstås som en interpsykologisk, interpersonlig prosess. Kvinnen i paret vi intervjuet sammen var bevisst på sin rolle i konflikten:

Han hadde levd i 20 år med en annen kvinne som var utro og han plasserte meg også i den gruppen utro – og alt startet på grunn av min jobb og at jeg hadde vakt sammen med en mannlig kollega. Han snakket ikke til meg på flere dager og jeg hadde slik sinne og trigget ham veldig så jeg var med ved å bygge opp under hendelsen. Jeg kan se at jeg bidro til at situasjonen oppstod. Han "tolerer ulven i meg" og det er derfor jeg ikke går...

En tredje forklaring som også er nærliggende er at saker som sendes til FVP er vurdert å ha potensial i seg til å løses ved hjelp av tilrettelagt samtaler. Grunnprinsippene om samtykke og erkjennelse kan gjøre at sakene som kommer dit ikke er endimensjonale. Dette har betydning for hvilket syn man har på FVP og hvilke saker som egner seg for behandling i FVP. For et prosjekt som FVP er synet på partene viktig. Tilretteleggerne beskrev seg som nøytral part. En objektiv plassering er essensiell for å lykkes. Utfordringen med å holde på denne plasseringen er tilstedeværende. En kvinnelig tilrettelegger vi snakket med under observasjon ga uttrykk for dette når hun etter et møte sa at "det er vanskelig å vite hva man skal tro".

5.1.4 Virkninger på voksne ofre og gjerningspersoner

Kapittel 4 viste at gjerningspersonene opplyste om at deltakelse i prosjektet opplevdes som positivt. For ofrenes del var det enda tydeligere. Funnene våre tyder derfor på at ofrene hadde større utbytte av deltakelse enn gjerningspersonene. Resultatene bekrefter forskning fra blant annet Australia (Pelikan 2010 – se kapittel 5.2.1) Mønstret er gjeldende på tross av ofrenes nesten unisone tilbakemelding om at de følte seg verken møtt eller forstått av gjerningspersonen. Ut fra det kunne man tro de ikke hadde hatt utbytte fra prosjektet i det hele tatt. Imidlertid var svaret like unisont her. Ofrene hadde utvilsomt bytte av å delta. Ofrene ser altså ut til å ha hatt utbytte av prosjektet på tross av at de savner forståelse og imøtekommenhet fra gjerningsperson. Implikasjonen av det trenger ikke å være at det å bringe sammen partene er uten hensikt eller effekt. I et blogginnlegg på konfliktrådets hjemmeside skriver prosjektlederen følgende:

Det er ikke meningen at det skal dreie seg om harde "basketak" for å komme frem til løsninger begge parter kan være enige om. Det viktigste er at det fokuseres på offerets behov for å forstå det som hendte. Forventninger om tilgivelse må ikke knyttes til prosessen. Dersom møtet derimot kan være en hjelp for offeret til å forsones seg med det som har hendt og til å få en forutsigbarhet i forhold til praktiske og følelsesmessige forhold, kan mye være oppnådd (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2009b).

Full forsoning i form av at partene oppnår harmonisk enighet bør ikke være det absolutte målet ifølge henne. Det virker å være hensiktsmessig fordi man kan anta at forklaringene på ofrenes utbytte og nytteverdi har noe med forventningene å gjøre. Ofrene virket ikke å forvente de store endringene hos gjerningspersonene. Gevinsten deres av å delta lå på et annet sted, nemlig det at andre endelig fikk se hva som har skjedd, at andre fikk innsyn og kjennskap og at de ble trodd. Et ord som informanten fra et av sentrene brukte var *gyldiggjort*. De blir hørt og deres opplevelse tatt hensyn til i hjelpeapparatet, den er betydningsfull og gyldig. At gjerningspersonen ikke innrømmer alt i møtene er av mindre betydning:

Første anmeldelse ble lagt bort ved oppstart i konfliktrådet. Hadde ingen forventninger. Egentlig kunne jeg tenke meg å pakke kofferten og dra med en gang, men jeg vet ikke... man gjør det bare ikke før dagen er der. Jeg hadde ingen forventninger for inni meg... tenkte jeg at jeg ikke skjønnte hvordan dette kunne gå bra. Første perioden etterpå var veldig rolig, men det ble så kunstig... mellom oss da. Før hadde det vært mye oppå der, veldig mye bråk og nå var alt neppå der, og det er heller ikke bra for ungene for det er uvant. Det var på en måte behagelig fordi det var rolig. Jeg syntes jo det var bra at det var så rolig, men jeg visste jo at det ville sprekke en dag uansett. Håpet jo det skulle gå bra, men hadde ingen forventninger til konfliktrådet som så dann annet enn at de skulle være der som en offentlig instans, og at det i seg selv kunne gjøre ting bedre. Har opplevd så mye at det å ha for store forventninger... var mer et lite håp. [...] Men i forhold til forventninger til konfliktrådet... bare at de var der var en støtte for meg. De hadde gjort noe ved at de hadde gått inn som en offentlig instans.

Angående trygghet og endring av maktbalanse synes å være vanskeligere for ofrene å svare på. Flere ga uttrykk for at de opplevde økt trygghet og noen også endret maktbalanse, men det var et lite markant mønster i materialet. Det som kan sies generelt sett er at den mest alvorlige volden opphørte etter deltakelse og den er ikke like intensiv. Usikkerhetsmomentet er der fortsatt, spesielt ved at flere av dem har kontakt via felles barn og øvrig familie. Redegjørelser for virkning på ofre og gjerningspersoner er også tatt med i kapitlene 5.4.1 og 5.4.3.

Når det gjelder virkninger av prosjektet er det vanskelig å si noe hundre prosent sikkert. Grunnen til det er at man umulig kan korrigere for andre faktorer, det vil si det *kan* være andre ukjente årsaker uten om prosjektet som har fungert og som forklarer deltakernes nåsituasjon. Men tilbakemeldingene tyder på at prosjektet langt på vei har hatt positiv effekt.

5.2 Inngang til prosjektet og inklusjonskriterier

Datamaterialet aktualiserte temaer knyttet til hvilke saker som passer for prosjektet, hvordan inntaksprosessen bør skje og lignende. Sakenes inngang til prosjektet og inklusjonskriterier for deltakelse er tema for dette kapitlet.

5.2.1 Inklusjonskriterier

Grunnprinsipper i Konfliktrådsloven om samtykke og erkjennelse ligger til grunn for alle saker som skal til konfliktrådet. Angående erkjennelse sier loven at det i all hovedsak skal være enighet om saksforholdet. En viss uenighet vil man derfor måtte godta, så lenge partene finner noe felles å jobbe videre med. Ut over dette var det noe ulike meninger om hvilke inklusjonskriterier som skal og bør gjelde, det vil si hvilke elementer som må være til stede i en sak for at den skal sendes til Konfliktrådsbehandling. Datapresentasjonen viste at dette var noe av det informantene var mest opptatte av. De aller fleste mente alvorlige saker ikke har noe i konfliktrådet å gjøre. Andre var uenige i dette.

Hva man definerer eller synes er alvorlig vil være personavhengig. Hva som ligger i begrepet vil være noe ulikt og avhengig av om man er pårørende, jobber i akuttmottak på sykehuset, er dommer i straffesak og så videre. En kan se det fra etisk ståsted, menneskerettslig ståsted, faglig ståsted, juridisk ståsted og flere andre. I denne sammenhengen er det mest relevante en juridisk tilnærming, i tillegg til en faglig. Fra et juridisk ståsted vil man ta utgangspunkt i Straffeloven § 228 og § 229 om legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse. Gjerningsperson må ha hatt til hensikt å skade og skjønt at en skade sannsynligvis ville forårsakes av vedkommendes handling. Det må være utvist tilstrekkelig grad av skyld. Selv om det ligger kriterier i bunn vil det fra sak til sak måtte vurderes skjønnsmessig. For eksempel vil de nye bestemmelsene om barns vitne til vold bli gjeldende ved at man ikke bare ser på selve handlingen i seg selv, men hva konsekvensene på sikt blir. Fra et faglig ståsted vil man videre kunne definere vold på flere måter som vi så i kapittel 2. Vi henviser også til kapittel 5.2.2.

I sær informantene våre fra domstol og påtale var innom kriterier for hva som skal kalles alvorlig. I følge en stor del av våre informanter passer altså ikke alvorlige saker i FVP:

Man må se på sakens karakter. Alvorlig vold hører ikke hjemme i FVP.- alvorlig vold er grov vold og/eller langvarig vold. (Påtalemyndighet)

En annen informant konkretiserte hva han så på som grov vold, og dette er sammenfallende med flere andres forståelse:

Grov vold er slag, spark, kvelertak, grove trusler, gjentakelse over tid og dersom barn er vitne til vold. (Sinnemestring, Brøset)

Informanten samlet sett nevnte flere momenter som kan oppsummeres med grovhet, frekvens og varighet. Det vil si saker med grov vold, som gjentar seg og som pågår over tid er alvorlig. Familier som har levd med ulike typer vold i familien sin vil i følge en slik forståelse defineres som en alvorlig sak. Legg merke til og/eller-formuleringen deres. Det må bety at noen også anser alvorlige enkelttilfeller som aktuelle for FVP. Det overordnede inntrykket er fortsatt at tidsaspektet skal være med som et kriterium, det vil si at volden skal ha pågått over en viss tid. En politikvinne definerte til og med familievold som "vold over tid, straffbare handlinger over tid". Hun la til at det i tillegg er spørsmål om hvilken type vold. Et spørsmål som reiser seg er hvorfor mindre alvorlige enkeltsaker skal inn under et familievoldprosjekt. Kan ikke slike saker kjøres som en vanlig sak i konfliktrådet, bare med økt oppmerksomhet på relasjon mellom partene? Et svar på dette kan være at metoden benyttes, ikke prosjektdeltakelse i seg selv. Dette diskuterer vi nærmere senere. Et mindretall av informantene mente at alvorlighetsgrad ikke burde være et inklusjonskriterium i det hele tatt:

Ingen sak er for alvorlig. Det kommer an på hvor i straffesakskjeden man er. Metoden kan brukes overalt. (Tidl. ansatt, Påtalemyndighet)

De fokuserte i stedet på type person og hvor hen metoden kan brukes uavhengig av om saken overføres til konfliktrådet fullt og helt, eller behandles der som deldom eller på andre måter. Informantene med dette utgangspunktet hadde en svært positiv holdning til prosjektet. Ingen av de som uttrykte tydelig forbehold befant seg her. Et eksklusjonskriterium som må nevnes, og som samtlige var enige om er patologi/psykopati-kriteriet (se kapittel 5.3.3). Som kjent har personer med psykopatiske trekk vanskeligheter med innlevelsesevne og evnen til å vurdere alvorligheten av sine handlinger. Slike mente alle burde utelukkes fra prosjektet. Konfliktrådslovens kriterium om erkjennelse var det dermed bred enighet om. Prinsippet om samtykke var mer omdiskutert. Både ofre, og andre poengterte at

ofre kan være underkuet og manipulert, og hvorvidt et samtykke er reelt er vanskelig å bedømme. De mest skeptiske var grunnleggende skeptisk til behandling av familievold i konfliktrådet mye på grunn av dette. De mindre skeptiske mente likevel at gjerningsperson og ofre måtte følges tett for å forhindre at noen samtykket uten å ville det, for eksempel fordi de er manipulert av gjerningsperson.

Om alvorlige saker skal behandles i konfliktrådet kan man diskutere. Loven er altså klar på at slike saker *ikke* har noe der å gjøre. Ut fra erfaringene og historiene til de ulike informantene i denne evalueringen, ser vi grunn til å stille oss spørrende til problemstillingen. Vi inntar ikke noe klart standpunkt her, men mener dette bør etterprøves nøye. Dersom vi utelukkende skulle vurdere dette på bakgrunn av retningen svaret tok våre informanter ville vi stilt oss negativt til det. Samtidig vet vi at nyansene er mange her, blant annet ved at metoden i seg selv vel kan anvendes i alle saker selv om sakene ikke utelukkende behandles i konfliktrådet. Videre rapporterer andre om vellykket mekling i andre typer voldssaker (Hasund og Hydle 2007).

5.2.2 Inngang til prosjektet

I materialet var det i hovedsak fire momenter av betydning. Det ene handlet om forhåndsinformasjon til deltakerne. Både blant gjerningspersonene og ofrene var det flere som opplevde informasjonen de fikk i forkant som utilfredsstillende ("nei, fikk ikke så mye informasjon, saken ble bare oversendt"). Andre igjen var fornøyde ("grei informasjon"). Man kan spørre hvilken konsekvens manglende informasjon har å si for en god start på deltakelse. Dersom man forventer seg noe annet enn man får, vil det være naturlig å tenke seg at enkelte stopper prosessen eller at man ikke engasjerer seg like mye. På den andre side var det få av informantene som hadde gjort seg opp klare formeningene om hva som skulle skje. De fleste møtte opp uten forventninger. Gjerningspersonene hadde ikke gjort seg noen tanker og ofrene var preget av en *vi-får-se-holdning* forårsaket av gjerningspersonens tidligere gjentatte løftebrudd og utilregnelighet. Deltakere skal ikke bare *få* informasjon, men skjønne den. En måte å løse problemet på kan være å sjekke ut om deltakerne har skjønt informasjon og kan gjengi den.

Det andre momentet om hvor hen i straffesakskjeden sakene kommer, ble nevnt oftest av prosjektleder. Hun var opptatt av at de må få sakene tidligst mulig. Hun var klar på at sakene blir liggende altfor lenge uten at noen griper tak i dem. Flere fra politiet støttet henne på dette. At det tradisjonelle systemet har noen svakheter bekreftes av at statsadvokaten i 2010 sendte ut et rundskriv om hvordan familievoldsaker skal håndteres og at det ble bedt om at alle saker ble sendt til statsadvokaten som en midlertidig ordning.

Som et tredje moment kom det frem både fra prosjektleder og tilretteleggerne at det var et problem knyttet til sakene hvor barn er involvert. Problemet prosjektet opplever er at det ikke blir opprettet egen sak på barna, at de ikke blir definert som eget rettssubjekt. Konsekvensen er at de i prosjektet ikke kan jobbe opp mot barn slik de ønsker. Kapittel 5.5 har mer om dette.

Det siste som kunne trekkes ut av materialet som hovedmoment, var knyttet til hvorfra prosjektet fikk overført saker. En kvinnelig informant fra et av sentrene mente at det var uheldig at prosjektet fikk saker primært via straffesystemet. På en måte kan man si påstanden faller på sin egen urimelighet all den tid FVP er definert å være en alternativ straffereaksjon. Prosjektet legger ikke skjul på at det opererer innen rammene av straffeapparatet. Imidlertid hører påstanden hjemme under en større diskusjon om hvilken funksjon prosjektet egentlig har i forhold til det øvrige hjelpe- og straffesystemet og hvor det skal plasseres. Diskusjonen fortsetter i neste kapittel.

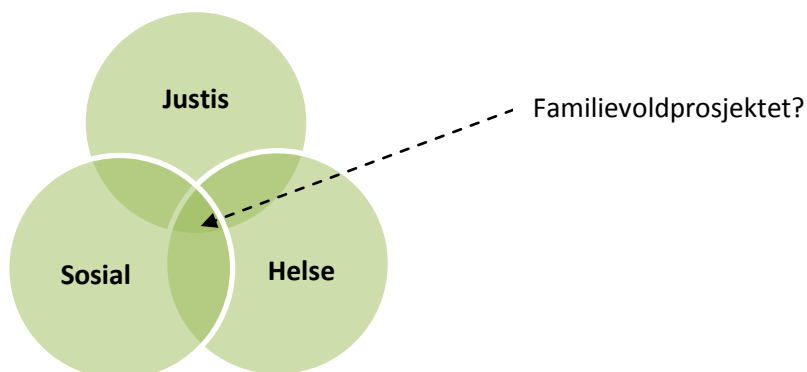
5.3 Funksjon og plassering

FVP befinner seg i et landskap der de forholder seg en rekke relaterte instanser. Dette kapitlet fokuserer på FVP sin funksjon og plassering i forhold til resten av straffesystemet og hjelpeapparatet.

5.3.1 Helse-, sosial- eller justisinstans

På neste side vises en figur av overlappende områder. Er FVP i midten av figuren slik det framstår i dag? Spørsmålet ble reist av flere intervjupersoner.

Figur 6

Konfliktrådets oppgaver og mandat er juridisk fundert gjennom Konfliktrådsloven. Vold i nære relasjoner er et prioritert område for kriminalitetsbekjempelse. familievoldprosjektet er en del av flere oppgaver som ligger under Justis- og politidepartementets ansvarsområder. Justisminister er øverst ansvarlige leder. Det er ikke tvil om prosjektets plassering i justis. Prosjektets praktiske utførelse gir samtidig rom for å spørre hvor det befinner seg. Minst to innfallsvinkler er mulig.

Dersom målet er å operere innenfor en streng justisramme vil man kanskje kunne hevde at prosjektet er uklart. Argumenter for det kan være koblingen til behandlingsapparat, overlapping til familievernkontorenes arbeidsoppgaver, manglende individual- og allmennpreventive hensyn, meklernes prosessorienterte arbeid¹², med flere. Motargumentene er umiddelbare: (1) koblingene til andre instanser finnes allerede for eksempel gjennom forvaringsdommer og ved bruk av sakkyndige i Straffesaker, (2) konfliktrådet brukes på flere ulike måter fra før av, (3) i en del Straffesaker vil barnevernet måtte involveres uansett fordi de har ansvar for barnas beste, (4) meklere kan umulig overse menneskelige hensyn underveis fordi det blant annet ville kunne resultere i opplevelse av nye overgrep og (5) det er mange andre instanser, etater og prosjekter med overlappende funksjoner uten at det i seg selv er problematisk, noe som derfor heller må tas som et tegn på at det egentlige problemet ikke er tatt tak i eller definert. Når det gjelder individual- og allmennpreventive hensyn kan de ivaretas ved at deltakelse i FVP skjer i form av påtaleinnlatelse med vilkår, betinget fengsel og flere andre alternativer. Skjærene i sjøen er der likevel. En av informantene fra påtalemyndighetene sa at det er et problem med FVP: "Det som skurrer er at man får mildere straff om man slår kona enn om man slår nabokona". I følge han vil man kunne risikere at FVP bryter med

¹² Se kapittel 5.6

prinsippet om lik reaksjon for lik handling. Uansett argumenter for og i mot er det ikke tvil om at FVP representerer noe nytt. Koblingen familievold og Konfliktråd er ny i Norge. Man kan ikke se bort fra at prosjektet opererer i en gråsoner mellom flere instanser og samfunnsoppgaver.

Er målet heller å utfordre eksisterende rammer vil svaret bli noe helt annet, og gråsonen kalles i stedet for uakseptabel blindsoner. Da vi spurte en av informantene med bakgrunn fra påtale og kriminalomsorg om RJ passer i saker med barn var svaret at "vi må endre synet på og innholdet i gjenopprettende rett". Videre har Justisminister Storberget uttalt at "det er behov for et sivilt alternativ der kravene til bevis er lavere". Prosjektet ble dessuten innlemmet i handlingsplanen *Vendepunkt* etter at ideen var unnfanget, noe som betyr at aksept av en kobling mellom familievold og RJ på høyere hold var på plass før og/eller underveis mens handlingsplanen ble utarbeidet. I samme åndedrag må vi nevne en uttalelse fra domstolene:

"Jeg er skeptisk til endring på beviskrav og endring i lovverk. Da måtte man i så fall kalle det for noe annet enn straff. [...] Få saker går til doms, ja, men det er vanskelig å lage en mellomting mellom straff og frivillig tilbud."
(Trondheim Tingrett)

Man kan være uenig i prosjektets innhold. I så fall må man også være uenig i noen av premissene for bekjempelse av vold i nære relasjoner, slik vi ser det. Ideen bak prosjektet er heller ikke helt ny internasjonalt sett. En av informantene refererte til hvordan man i Dublin til og med hadde kjørt RJ i saker med drap. Eksempelvis i Australia har familievold og RJ vært koblet sammen (Pelikan 2010).

I Norge har ulike etater med hell samarbeidet på tvers av fagområder. For noen år tilbake jobbet barnevern, familiekontor og politi sammen mot familievold. Om den samarbeidsmodellen konkluderer Steinkopf (2006) at det fint gikk an å tenke både kontroll og terapi samtidig, at de ulike instansene er avhengige av hverandre i arbeidet og at ulike roller trenges. Viljen til å gjøre noe nytt er der, men informanten i vår undersøkelse understreker det faktum at det er visse begrensninger, eller utfordringer, som eventuelt må passeres for FVP. Flere av utfordringene og begrensningene er relatert til samarbeidspartnere og andre relaterte instanser. Temaet forfølges i neste kapittel.

5.3.2 Forholdet til andre instanser

Stikkord for kapittel 5.4.2 er forhold til, samarbeid med og grenseoppgang til andre instanser. Ikke alle har samme forståelse av og tilnærminger til problematikken som FVP. Pr i dag er det for eksempel tydelig at ikke alle er like engasjerte i prosjektet. Vår tolkning av at enkelte informanter ikke tok seg tid til å bli intervjuet eller ikke kontaktet oss tilbake tross flere purringer, er en arbeidshverdag full av gjøremål. Prosjektet er for andre instanser, både innen politiet og andre, bare et av mange ting som blir stilt i en prioriteringskø: "Vi ser oss ikke tid til å prioritere dette på grunn av stor arbeidsmengde på avdelingen". Ikke alle velger å bruke tid på det samme som en selv. Ikke ser viktigheten av å jobbe slike en selv gjør. Dette er realiteten og rammevilkårene et hvert prosjekt beveger seg i. FVP har i stor grad tatt høyde for dette, jamfør kapittel 3.2.2.

Prosjektlederen for FVP etterlyser økt innsats overfor familievold:

Det er lite status å jobbe med familievold, mye på grunn av at det er vanskelig og komplekst. Juristene mangler kunnskap om vold som fenomen – ofre blir ofte ikke trodd, de endrer forklaringer i de gode periodene, går tilbake til gjerningsperson osv... Politi og rettsvesen er ikke designet for familievold.

Intervjuene med politi og andre indikerer ikke at familievold neglisjeres eller tas mindre på alvor enn andre kriminelle handlinger. Da domstolen ble spurt om hvorfor det er så få saker som går dømmes til behandling i konfliktrådet ble det sagt slik:

Vi har få familievoldsaker overhodet. Dersom dommer skal initiere FVP så må dommer få informasjon eller spørsmål på forhånd. Utredning må foreligge på forhånd... en del saker er ikke aktuelle. Men det foreligger ingen skepsis i domsapparatet og det er ikke det som er årsaken til at det er lite brukt. Det handler mer om at FVP er nytt og at det tar tid å få det innarbeidet. (Trondheim Tingrett)

Selv om praksis viser at få familievoldsaker når gjennom rettssystemet er det altså ingen grunn til å mistenke at visse former for vold aksepteres. Det ser mer ut til å handle om tradisjoner, prestisjerelaterte forklaringer i forhold til arbeidsområder man har lyst å jobbe med, at tankegangen er ny og så videre.

De instansene som FVP har mest kontakt med er barnevern og politi. Det var disse som hadde mest å si om forholdet sitt til FVP. Barnevernet sier de har hatt få saker og dermed lite erfaringsgrunnlag, men at de har jobbet bra sammen i enkeltsaker. FVP på sin side sier de sender saker til barnevernet uten at det skjer noe med dem

(kapittel 5.5 har mer om forholdet mellom FVP og barnevern og sentrene). Ikke alle politiavdelingene og -kontorene har sendt like mange saker, men politiet uttrykker et overordnet positivt samarbeid med FVP. Samarbeidet dreier seg mest om at sakene blir sendt over og at FVP tar tak i dem hurtig. Et av de lensmannskontorene som har brukt FVP hyppigst opplyser at de har hatt 76 voldssaker de siste 3-4 årene. 15 av disse har vært familievold og 10 av sakene ble sendt til FVP. Enkelte savner tilbakemelding på hvordan det går med sakene og etterspør det heller ikke, noe som kan tyde på at kontakten ikke alltid er god nok:

Prosjektet har en anerkjennelse. Vi evaluerer ikke prosjektet og hvordan det går med saker. Dette kunne vi blitt bedre på, men det er ikke tid på grunn av nye saker som kommer inn. (SLT-koordinator, Trondheim kommune)

Fellestrekket for alle samarbeidspartnere og relaterte instanser er anerkjennelse av prosjektet og noe manglende kunnskap om hvordan FVP jobber. Et stort antall av dem vi har vært i kontakt med mangler informasjon om prosjektet ("kjenner det for lite til å svare godt her", "vet jeg for lite om... må se på resultater først", "hvordan det går med øvrige ofre vet jeg ikke – mangler tilbakemelding"). Hva dette skyldes var det ingen klar formening om i datamaterialet. En av de mest engasjerte politimennene sa for eksempel at

Angående forslag til endringer kjenner jeg ikke FVP godt nok. Synes likevel prosjektet har markedsført seg godt nok.

Som vi har sett befinner prosjektet seg i området mellom en rekke fagområder og samfunnsoppgaver. Er det slik at prosjektet trækker i andres bed? Indikasjonene på det er få. Likevel kan vi ikke utelukke utydelige grenser til enkelte andre instanser. To av de mest nærliggende instansene, familievernkontoret og familievold-koordinator i Trondheims politiet, lyktes vi ikke innen datainnsamlingsperioden å komme i kontakt med. Det kan videre synes som at det på enkelte området er uklare roller og forventninger, i sær hva gjelder barna i familievoldsaker. Utfordringen der er derimot ikke at man trækker i hverandres bed, men at ingen *tar vare på bedet* i det hele tatt (se kapittel 5.5).

5.3.3 Eneste alternativ eller supplement

I prosjektbeskrivelsen til familievoldsprosjektet sies det om RJ at erkjennelse av at det strafferettslige systemet i vestlige land har begrensninger og mangler, har gjort at denne tradisjonen har vunnet frem som *alternativ* eller *supplement* til den tradisjonelle straffesaksbehandlingen. Familievoldsprosjektet ble opprettet som nettopp dette: et alternativ og supplement parallelt med eksisterende saksgang og

tankemåte. Blant informantene kom dette opp flere ganger. Prosjektlederen for FVP hadde en kronikk i Adresseavisen om prosjektet. I kronikken ble det sagt noe i retning av at man "i prosjektet kanskje var i ferd med å finne løsningen". Formuleringen ble av minst et par av informantene fra politiet kritisert for å være preget av å mene at FVP var det eneste rette og endelige svaret på familievoldproblematikk. Poenget til en av våre informanter var at

"Det er lettere å få aksept for arbeidet sitt ved ikke å markedsføre seg som det eneste alternativet. Man må finne plassen sin". (Påtalemyndighet)

I vår kontakt med prosjektet var det imidlertid ingenting som indikerte at man i FVP ønsket å avskjære seg verken fra andre instanser og løsninger eller den tradisjonelle straffesaksgangen. Samtidig kan man hevde at det er få – om ingen – reelle alternativer til den ordinære straffeprosessen. Flere av de andre vi intervjuet nevnte det. Nettopp det å finne plassen sin handlet for mange av dem vi snakket med å kombinere deltakelse i FVP med andre løsninger. Mekling som rent alternativ til straff i voldssaker generelt mener Hasund og Hydle (2007) samfunnet ikke er helt klar for enda. På spørsmål om å inkludere FVP som en del av en dom, å bli dømt til deltakelse i FVP, å velge påtaleunntakelse med vilkår eller annet var de fleste positive til slike kombinasjoner. Løsninger som dette vil kunne svare på temaet som dreier seg om straff eller ikke. Dette er også noe prosjektledelsen ønsker seg. For en del år siden var ikke familievold et offentlig anliggende. I dag er familievold underlagt offentlig påtale, blant annet fordi vi vet at familievold kan være nokså belastende både fysisk og psykisk. Sammen med dette kan en grunn til skepsis til FVP kan være at man ikke tror at gjerningspersonens erkjennelse er dyp nok. En vanlig forklaring når det gjelder behandlingsprogram for voldsutøvere er de deltar for å unngå straff, få mildere dom, hindre at partner forlater de eller få partner tilbake (Johansson 2010).

Som sagt var det ingen signaler fra FVP om at de ønsker å erstatte nåværende saksgang og tankemåte. De ulike synene og meningene som kom frem i evalueringen, synes å skyldes hvorvidt man plasserer seg i eller utenfor RJ-tradisjonen, heller enn manglende anerkjennelse av hverandres arbeid. Slik vi har blitt kjent med prosjektet, relaterte instanser og oppfatninger knyttet til tematikken, kan vi ikke se at forskjellene i oppfatninger og meninger er problematiske så langt. Diskusjonen ser i hovedsak ikke ut til å dreie seg om hvorvidt FVP og metoden er overlegent alt annet, men illustrerer at det er ulike meninger om *hvordan* FVP og metoden skal brukes. Mer om dette kommer i neste underkapittel.

5.3.4 To utgangspunkt for prosjektets funksjon og plassering

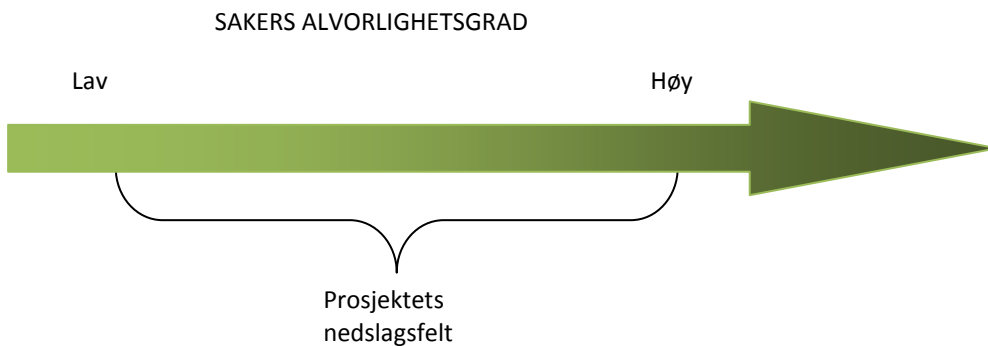
I kapittel 5.4.1 stilte vi spørsmål om hvilken instans FVP egentlig er. Som avslutning på kapittel 5 skal vi presentere to overordnede måter å vurdere prosjektet på.

Prosjektleder mente at prosjektet kan ta hvilke saker som helst, men ikke hvilke personer som helst. En av informantene med bakgrunn fra domstol og kriminalomsorg mente at metoden, altså det å bruke RJ i familievoldsaker, kan brukes i alle saker. Hun sa at man heller bør spørre seg hvor i straffeprosessen metoden bør inn. Andre var som vi har sett tydelige på at alvorlige saker ikke skal inn i prosjektet og finne sin plass i systemet. Dette gir to forskjellige utgangspunkt:

Det ene tar utgangspunkt i alvorlighetsgrad (figur 7). Dette gjaldt for de fleste av informantene. Prosjektet vurderes da som uegnet for de mer alvorlige sakene. Hva gjelder engangstilfeller varierer det noe. Dersom de er alvorlige nok kan de være aktuelle i følge våre intervjupersoner.

Figur 7

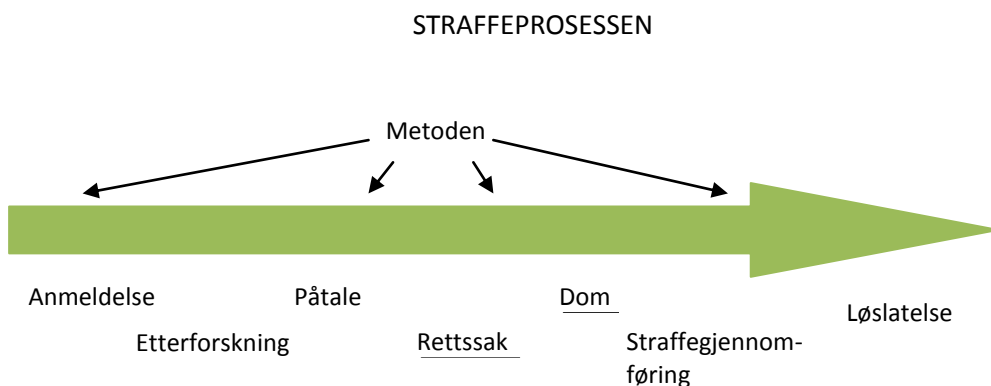
Modell 1: Utgangspunkt i alvorlighetsgrad

Det andre tar utgangspunkt i metoden og ikke sakstype (figur 8). Et mindretall av informantene befant seg her, primært de informantene som var nærmest prosjektet. Fokus her er at metoden kan brukes på alle stegene i straffeprosessen som betinget fengsel, påtaleunntatelse med vilkår og annet. I tillegg mente man metoden kan benyttes ved løslatelse slik at offer og gjerningsperson kan samtale seg i mellom om hvordan de skal forholde seg til hverandre.

Figur 8

Modell 2: Utgangspunkt i hvor i straffeprosessen metoden kan brukes

Når det gjelder FVP sin plassering og funksjon som alternativ eller supplement til ordinær straffesaksbehandling, er det slik vi vurderer det ingen tvil om at metoden og prosjektets i seg selv kan være egnet som alternativ til ordinær straffesaksbehandling – i enkelte saker. Dette kommer frem i både intervjuer og våre egne undersøkelser av prosjektet. Begrensningene og innvendingene her har vært tydelige, og vi henviser her til kapitlet om inklusjonskriterier. Imidlertid er ikke implikasjonen at prosjektet skal operere på egen hånd, men heller i tett samarbeid med andre instanser.

5.4 Barnespørsmålet

Kapittel 5 behandler alle funn rundt barna i prosjektet. Ulike premisser ligger til grunn for barns plass i prosjektet. Dette er forankret i regjeringens handlingsplan, og vi velger å fremme dette som en innledning til diskusjon av barnespørsmålet:

Denne evalueringen tar utgangspunkt i to sentrale dokumenter som legger føringer for oppdragsgiver/JD og det er NOU: Retten til et lov uten vold (2003:31) og regjeringens egen handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011, *Vendepunkt*. Tiltak 21 i handlingsplanen viser hva som er sentralt for denne evalueringen, og barns plass i prosjektet er tydelig statuert:

Prosjektet skal prøve ut frivillig bruk av tilrettelagte samtaler og eller stormøter rundt voksne og barn (Utdrag fra tiltak 21).

I den aktuelle NOU` en blir barns behov, rettigheter og rolle innen familievoldarbeid utredet. Ulike behov for bedring av rutiner og behov for systematisk kunnskapsinnhenting kommer tydelig frem:

Barn har behov for å bli sett som handlende aktører i eget liv og bli inkludert i arbeidet med å finne løsninger og fatte beslutninger... barn har behov for kunnskap om vold i nære relasjoner. Barna må sikres hjelp på et tidligere tidspunkt og betrakte som selvstendige subjekter med egne behov og rettigheter. (Utdrag fra NOU 5.2.6 og 5.2.8)

De mer spesifikke mål som evalueringen tar utgangspunkt i, beskrives i familievoldprosjektets egen prosjektbeskrivelse, samt JD` s oppdragsdokument. Prosjektets egne mål om ivaretagelse av barn er tydelig beskrevet og JD ønsker dette utdypet og stiller følgende spørsmål:

Hvilke virkninger har prosjektet hatt på barna i særdeleshet?

Dette inkluderer et fokus på:

- opplevelse av å bli hørt og forstått
- ivaretagelse av behov underveis
- opplevelse av trygghetsfølelse
- eventuell gjentakelse av vold
- deltakelse - en belastning?

Øvrige premisser som bakgrunn for å diskutere barns plass i prosjektet er å finne i lovverk, Barnekonvensjon og forskningsetiske retningslinjer (se kapittel 2.2), samt i analysen og den teoretiske forankring.

5.4.1 Organisering av barnas plass og ivaretagelse i prosjektet

Underkapittel 5.5.1 omhandler hvordan prosjektet har organisert barnas ivaretagelse og hva de selv og ulike instanser definerer som utfordringer i forhold til dette.

En refleksjon innledningsvis: Når familievold omtales, deles gjerne partene inn i grupper som beskriver rolle og status i saken. Vi snakker om *gjerningsperson, offer/fornærmet og barn*. Dette er en tankevekker. Kan en slik inndeling bidra til at barn og barns behov forsvinner i familievoldsakene? Analysen viser hvordan flere instanser er bekymret over barns status og at de kan bli en usynlig part. Dette er i tråd med gjeldende litteratur (Fagbrev ATV og SfK, 2009). En sentral instans sier det slik:

Det er viktig at barna blir en tett del av prosessen i familievoldprosjektet siden de så lett forsvinner. Familievoldprosjektet må sørge for at barna blir sett (Barnehuset).

Offer og gjerningsperson får gjennom disse begrepene en ny beskrivelse i kraft av det de har opplevd eller utøvd. Barn omtales som barn, både før og etter, men er i realiteten ofre. Dette vet vi selvfølgelig, men glemmer vi å synliggjøre det? Vi har kunnskap om alvoret i barn som er vitne til vold. Dette er like alvorlig som den som er direkte utsatt (Isdal, 2002). Kan vi miste dette fokuset når vi ikke tydelig gir barna status som offer?

Analysen viser at barn fra 9 av de ca 80 familier i familievoldprosjektet er direkte involvert. Å være direkte involvert betyr at barna har *deltatt* i samtaler med tilretteleggere, deltatt i enkelte møter, eller vært representert i deler av møteprosessen. Dette er en lav andel med utgangspunkt i prosjektets hovedintensjon om å inkludere barn i tilrettelagte samtaler. Et sentralt spørsmål blir derfor – hvorfor er det slik? Det er sentralt å stoppe opp rundt begrepet *ivaretagelse*. Analysen tyder på at prosjektets ivaretagelse av barn, foregår på flere plan. Tre områder peker seg ut og kan beskrives som direkte eller indirekte ivaretagelse av barn:

1. Barn er direkte involvert i prosjektets prosess og møter – deltar selv i samtaler i ulike faser av prosessen, har selv kontakt med tilretteleggere. Barnevern kan delta som støtteperson for barnet: *direkte ivaretagelse*
2. Prosjektet kobler inn andre instanser, særskilt barnevern, som får saken og kan eventuelt representere barnet i møter: *indirekte ivaretagelse*
3. Tilretteleggere og prosjektledelse har et tydelig fokus på barn i samarbeid og samtaler med foreldre: *indirekte ivaretagelse*

Dette viser et tydelig barneperspektiv og fokus på barns situasjon og behov i møte med familiene. Det synliggjør samtidig at barna selv, med *sin* tilstedeværelse, har liten plass. Prosjektledelsen er klare på dette dilemma, og analysen viser at de definerer faktorer som vanskeliggjør barnas direkte involvering i prosjektet. Tilretteleggernes beskrivelser tyder imidlertid på at de generelt opplever at barna ivaretas gjennom en indirekte ivaretagelse. Strandbu (2006) beskriver hvordan barns deltakelse kan bestå av ulike former og ikke nødvendigvis at barnet er fysisk tilstede. En slik deltakelse krever imidlertid en dialog med barnet underveis for at barnet skal ha en opplevelse av å bli inkludert.

Direkte ivaretagelse

Prosjektledelsen definerer to hindre for barns direkte involvering. Det første hinder kobles konkret til hva som skjer i tiden rundt en anmeldelse. De henviser til

Straffeloven, § 219 av 2006 (se kapittel 2.2). De er klare på at dersom barn får status som egne rettssubjekter og dette gjennomføres av påtalemyndigheter, vil det få ringvirkninger for barns oppfølging. Ledelsen uttaler at:

Vi tror at det grunnlaget politiet legger er uhyre viktig. Dette legger føringer for det videre arbeid med barna.

Pr i dag er prosjektet avhengig av foreldresamtykke før barna inkluderes direkte. Dersom barna er definert som egne rettssubjekter, vil dette medføre en selvstendig rett til oppfølging. Dette muliggjør oppfølging av barn uten å være avhengig av foreldresamtykke alene. Et sentralt utsagn fra prosjektledelsen beskriver dette:

Vi blir hemmet av at politiet ikke oppretter egen sak på de barn som er vitne. For at vi skal få barna på banen må de ha egen sak for uten det er vi helt avhengige av foreldres samtykke.

Dette sender et direkte signal til påtalemyndigheter i forhold til den mulighet som ligger i å styrke barns rettsikkerhet. Dette er aktuelt i saker der barn er vitner til vold og dermed ofre for familievold. Å gi barn status som rettssubjekt, gir instanser flere muligheter til å følge opp barn og unge i følge prosjektledelsen. Evalueringen henviser i denne anledning til en nylig avsatt høyesterettsdom (HR-2010-1426-A) der § 219 ble anvendt i forhold til barn som vitne til vold. Dette er et eksempel på endring i praksis og er et direkte resultat av det som ble foreslått i NOU 2003:31 for å fange opp de sammensatte konsekvenser av familievold.

Et sentralt område som ikke er klarlagt i evalueringen, er i hvilken grad foreldres manglende samtykke er *hovedårsak* til at barn ikke direkte inkluderes i prosjektet. Bli foreldre rutinemessig spurt om barnas deltagelse? Vi henviser til kapittel 4.1.3 der ulike årsaker til manglende foreldresamtykke beskrives. For å oppnå foreldres samtykke kreves god informasjon, motivasjon og kunnskap. Foreldre flest ønsker barna sine vel, men de påkjenninger de selv opplever kan påvirke foreldrefungering og deres evne til å se barnas behov (Buchbinder og Eisikovits, 2004).

Det andre hinder for barns direkte deltakelse knyttes til utfordringen med å møte barn i vanskelige livssituasjoner og hvordan dette kan oppleves som vanskelig å mestre for hjelperen. Prosjektleder sier dette:

Jeg vi tror vi generelt er redde for å snakke med barn.

Denne utfordringen er på mange måter knyttet til faglig trygghet og kompetanse og utgjør et sentralt funn i analysen for øvrig: flere instanser stiller spørsmål ved tilretteleggeres kunnskap og kompetanse i arbeid med familievold, samtidig som de

uttaler at bruk av lekfolk i konflikthåndtering *kan* fungere godt. Det kommer frem at dette må sees i sammenheng med personlig egnethet så vel som fagkunnskap. Sentral litteratur viser for øvrig til at mangel på kunnskap om vold, skadevirkninger og konsekvenser utgjør en stor utfordring i alle sentrale instanser (Fagbrev 1, ATV og SfK 2008).

Analysen viser at barna opplevde seg godt ivaretatt i prosessen. Dette kan ikke representere barn generelt, men beskriver en verdifull opplevelse fra to barn i en vanskelig livssituasjon. Å ivareta barn som har opplevd vold krever god kunnskap (Raundalen, 2004). Barnevernet har fulgt barn i gjennom prosjektet i et fåtall enkeltsaker, og analysen viser sprik i deres vurdering: fra god til mindre god ivaretagelse av barnet underveis i prosessen. Dette er særskilt knyttet til selve møtesituasjonen og den enkelte tilretteleggers evne til å se og ivareta barnet i møtet. Dette kan tyde på ulik personlig kompetanse og kunnskap innad blant tilretteleggerne. Evalueringen viser at barnevern og kompetansemiljøer har sammenfallende kunnskap om barns behov i familievoldsaker (kapittel 4.4.6). En sentral instans uttaler det slik:

Barns situasjon er – og dette gjelder alle instanser – altfor dårlig ivaretatt generelt sett og barn må ha samtaler, alene. (Familievoldskoordinator, Trondheim kommune)

Det er ingen tvil om at barns rett til å bli hørt i viktige forhold som berører dem, er sterkt forankret, både juridisk og etisk (se kapittel 2.2). Dette er tett knyttet til barns rett til direkte deltakelse i prosjektet. Poole (2008) understreker betydningen av kartlegging og vurdering av det enkelte barns behov som et innledende tiltak etter familievold. Analysen av barnas opplevelser tyder på ønsket om at noen hadde snakket med dem før det var gått over et år. Gutten sier det slik.

Tja... det e ikke helt bra nei... for æ tenke... hvis det hadde skjedd med noen andre og han eller hu hadde samme problem som mæ, og ingen hadd spurt eller snakka med dæm... dæm vil tenke: ka ska æ gjør? Så de e litt dumt...

Det foreligger med andre ord gode argumenter for å styrke den direkte ivaretagelse av barna i prosjektet slik at de blir enda mer synlige deltakere. Dette vil i mange tilfeller være aktuelt i form av formøter individuelt med barn og i forbindelse med at deres meninger blir inkludert i utarbeidelsen av familiens avtale.

Indirekte ivaretagelse

Det er utarbeidet rutiner der foreldre signerer fritak fra taushetsplikten når de samtykker i prosjektdeltagelse. Dette gir prosjektledelse mulighet til å kontakte barnevern og å samarbeide konkret rundt enkeltsaker. Dette illustrerer et sentralt

funn i forhold til prosjektets fokus på ivaretagelse av barn gjennom tverretattlig samarbeid, som prosjektleder uttrykker seg:

Vi vurderer alltid barnas situasjon, og er ikke barnevern koblet inn, så blir de det. Vi varsler foreldre tidlig om dette når de samtykker til deltakelse i familievoldprosjektet.

Samtidig er prosjektledelsen og enkelte andre instanser bekymret over saker der barnevernet er varslet, men ikke nødvendigvis iverksetter konkrete tiltak overfor barn. Barnevernet på sin side beskriver hvordan de er styrt av Barnevernloven. De forklarer hvordan det kun er § 4-12 som gir dem anledning til å iverksette tiltak uten foreldres samtykke og at alvorlighetsgraden i en sak skal være betydelig før denne anvendes. I denne forbindelse vil vi benytte anledningen til å klargjøre den mulighet som ligger i Barnevernloven § 4-3. Denne paragrafen anvendes i undersøkelsessaker og gir barnevernet rett til å kreve samtale med barnet i enerom. Denne retten gir barnevernet mulighet til å la barn uttale seg, bli hørt og sett *uten* foreldrenes samtykke.

I familievoldsaker med flere instanser inne i bildet oppstår et dilemma i forhold til den indirekte ivaretagelse: hvem har da faktisk ansvar for barnas oppfølging? Analysen viser til uklare roller og forventninger når dette skjer. En barnevernskonsulent sa det slik:

Familievoldprosjektet må være tydelige på rollen sin, hva består den i? Vi trenger mer informasjon generelt om prosjektet. (Barnevern Forvaltning, Trondheim kommune 1)

Barna omtales av enkelte instanser som kasteballer. Faren for at ingen tar hovedansvar, fordi instansene hviler på hverandre, kommer også frem. Dette illustrerer en stor utfordring i det tverretattlige samarbeid rundt familievoldsaker, noe denne evalueringen delvis har synliggjort. Evalueringen fokuserer imidlertid på familievoldprosjektet, og i denne delen av diskusjonen; hvordan prosjektet ivaretar barn og unge. Det hviler et stort ansvar på den instans som har kunnskap om vold i en familie. Slik kunnskap krever handling. En ytterligere klargjøring av rolle, ansvar og forventninger overfor aktuelle samarbeidsinstanser kan imidlertid være nødvendig. Analysen tyder på et behov for dette. Det kan bidra til at barn i familievoldsakene ikke forsvinner og at noen faktisk har sett dem, snakket med dem og ikke bare snakket *om* dem. Tverretattlig samarbeid er helt nødvendig i arbeid med familievold (Fagbrev 4 ATV og SfK, 2009). Utfordringen er med andre ord å koordinere dette slik at ansvaret ikke pulveriseres.

Tilretteleggere og prosjektledelse har fokus på barn i samtale med foreldrene. Analysen synliggjør dette som den andre form for indirekte ivaretagelse av barn:

Vi har hatt et stort fokus på barna i familiene – overfor foreldrene.

Dette representerer en verdifull kilde til informasjon om barns situasjon. Det begrenser imidlertid muligheten til å se barn som selvstendige aktører ved å få del deres meninger, ønsker og behov i møte med dem selv (Strandbu, 2006). Foreldrenes opplevelse kan med andre ord styre hvordan familiens behov defineres. Foreldres egen krise og belastning kan påvirke deres mulighet til å se barnas behov (Buchbinder og Eisikovits, 2004). I saker der tilretteleggere kun snakker med foreldre, vil dette være viktig kunnskap å ha med seg. Det synliggjør et behov for at flere enn foreldrene selv ser og snakker med barn som har opplevd familievold. Sentrale instanser som belyser barneperspektivet i evalueringen er entydige i denne sammenheng – barn trenger samtale og oppfølging. Analysen av det øvrige datamaterialet på barneperspektivet viser at enkelte foreldre (ofre) savnet et oppfølgingstilbud for barna sine i prosjektet.

5.4.2 Barns behov og deltakelse i familievoldprosjektet

JD som oppdragsgiver ønsker svar på hvilke *virksomheter* prosjektet kan ha på barn som deltar. For å belyse dette, tar evalueringen utgangspunkt i barnas egne beskrivelser og hvordan aktuell litteratur og sentrale instanser rundt familievoldprosjektet beskriver barns behov.

Det foreligger lite forskning på bruk av restorative justice i norsk sammenheng (kapittel 2.5) mens det er beskrevet en del i forhold til barns deltakelse i familieråd (Strandbu, 2006). Dette er en arbeidsform som er sammenlignbar med familievoldprosjektet. Det er en beslutningsmodell der hele familien skal inkluderes. Familierådsmodellen har som mål å fremme barn og unges innflytelse på forhold som berører deres hverdagsliv. Samtidig viser studier at det *er* utfordringer med å oppnå at barn faktisk opplever at de har en reell medvirkning (ibid). Vis (2006) beskriver utfordringer innad i barnevernet omkring barns deltakelse og betydningen av å utvikle nye strategier for å imøtekomme barns rett til å delta i beslutningsprosesser. Evalueringen viser at familievoldprosjektet har møtt på utfordringer i sitt arbeid med å inkludere barna i prosessen og dette er en utfordring beskrevet i litteratur (Vis, 2006, Strandbu, 2006). Med andre ord: dette er de ikke alene om.

Hva betyr deltakelse for barn?

Barn har, som beskrevet tidligere, en lovfestet rett til å bli hørt. Samtidig vil deres mening vurderes ut i fra alder og modenhet og grad av selvbestemmelse vil øke med barnets alder og utvikling. I forhold til tilretteleggenes vurdering om barns deltakelse i de enkelte familier, vil dette utgjøre et sentralt punkt. Bør målet være at alle barn aktivt inkluderes i prosessen? Evalueringen vil støtte en utvikling av rutiner som ivaretar en konkret vurdering av barns deltakelse i hver familie. Dette medfører at det bør ligge en solid vurdering bak en avgjørelse om ikke å gjennomføre en førstesamtale (i prosjektet: formøte) med barn som har opplevd vold. Og i tilfeller der dette ikke gjennomføres, bør det sikres at en førstesamtale utføres av en annen instans. I hvilken grad barn bør inkluderes videre i prosessen må vurderes individuelt, i samarbeid med foreldre, barnevern eller annen faglig instans. Strandbu (2006) understreker betydningen av oppfølging i selve prosessen og i etterkant av deltakelse. Hun understreker videre hvordan deltakelse ikke alltid må være sammenfallende med fysisk tilstedeværelse. Barn kan trenge støtte underveis i form av støttepersoner tilstede i møtene, støtte til å sortere tanker, og støtte i forhold til egne meninger. Prosjektledelsen er klar på barns rett til deltakelse og å bli hørt:

Barn trenger åpenhet og de må bli involvert i prosessen. De har sett det verste og må ikke skånes fra å snakke om det.

Det må kvalitetssikres at dette er en holdning blant *alle* tilretteleggere som jobber med familievoldsaker. Strandbu (2006) beskriver hvordan deltakelse konkret handler om barnets medbestemmelse og innflytelse over eget liv.

Har barn en opplevelse av å bli hørt og forstått?

Vi har kunnskap om barns opplevelse av å bli lyttet til. Dette, sammen med anledning til å si sin mening og å få støtte rangeres som det aller viktigste i en studie om barn i vanskelige livssituasjoner (Strandbu, 2006). I Barnevernloven har barn ned til 7 år lovfestet rett til meningsytring og deltakelse i forhold som berører deres hverdag (Vis, 2006). Familievoldprosjektet har gode muligheter til å utvikle rutiner som inkluderer et formøte med involverte barn. De kan være første instans som møter en familie etter en anmeldelse, og dette representerer en unik posisjon. Et slikt formøte sikrer at noen har sett, informert og hørt barna tidlig. Det sikrer en vurdering av barnas behov og situasjon og kan gi verdifull informasjon for andre instanser som kobles inn.

Barnas opplevelse av å bli hørt og forstått kommer tydelig frem i analysen og understreker dette behovet og prosjektets evne til å ivareta de aktuelle barna. Men – barnas beskrivelser tyder også på at de hadde ønsket dette på et tidligere tidspunkt i prosessen. Dette er i samsvar med beskrivelser i teori: barn som lever

med vold er ofte alene med sine erfaringer (Fagbrev 5, 2009 ATV og SfK). Barnas opplevelse av innvirkning på utformingen av familiens avtale viser også en side av medbestemmelse og innflytelse. Prosjektets evne til å tilpasse og tilrettelegge møteprosessen ble synliggjort: barna ønsket ikke å møte far (gjerningsperson) i dialogmøter. Tilrettelegger organiserte dette ved å gå i mellom, overlevere spørsmål og svar mellom foreldre og barn.

Betydningen av tidlig intervensjon og kartlegging av barns situasjon støttes i aktuell litteratur (Poole et. al, 2008, Rivett et. al, 2006). Analysen viser hvordan barna setter ord på virkningen av å få fortalt om det vanskelige og hvordan dette ga en følelse av åpenhet. De beskriver hvordan de opplevde at deres tanker og meninger var viktige for de som lyttet til dem. Dette kan tyde på en myndiggjørende opplevelse:

Æ føle at det va viktig ka æ syns... det føltes ikke så godt når det skjedde (volden) og det va det viktig for dæm (tilretteleggere) å vit... det va godt å få det ut.

Enkelte instanser i analysen fremhever betydningen av slik effekt for barn. De beskriver hvordan *gyldiggjøring* av barns erfaringer er uvurderlig i bearbeidelsen for barn som har opplevd å leve med vold. Gutten er bekymret over hva volden kan føre til, vil *han* kunne slå i fremtiden? Han forteller at han har snakket om dette med tilrettelegger. Betydningen av oppfølging og den forebyggende gevinst dette representerer, fremheves av instanser som uttaler seg:

Dette trenger barna kunnskap om fordi de selv skal fungere i sine relasjoner i livet fremover.

Barns behov for åpenhet, kunnskap og støtte er beskrevet i aktuell litteratur (kapittel 2.2) og barnas deltakelse i prosjektet ser ut til å ha en positiv virkning i forhold til disse områdene. Raundalen (2009) omtaler barndom som *et hurtigtog* og hvordan belastende livserfaringer lagres og kan skade et helt liv. Dette understreker samtidig betydningen av rask intervensjon og hvordan barn i vekst – som får hjelp, har vekstkraftene på sin side.

Har deltakelse i prosjektet hatt en virkning på barnas trygghetsfølelse og hvordan ble dette ivaretatt underveis?

To sentrale funn tydeliggjøres i analysen; Barna beskrev en hverdag med utfordringer – også etter deltakelse. De beskriver imidlertid en endring i trygghetsfølelse til det bedre og de beskriver nye mestringsstrategier dersom ny vold oppstår underveis i prosessen:

Hu (tilrettelegger) sa at hvis det skjedde noe galt så kunne æ ring te hu, så skulle hu finne ut av det.

Dette understreker en sentral virkning for disse barnas deltakelse. Analysen viser videre sammenfallende funn i forhold til hvordan barnevern, kompetanse- støtte og krisesentre beskriver barns behov – generelt, etter vold. Barns behov for trygghet og skjerming fra ny vold i tillegg til mestringsstrategier om ny vold oppstår, fremheves. Dette tyder på et høyt kunnskapsnivå og er i tråd med hvordan voldsutsatte barns behov omtales i litteratur (kapittel 2.2.3).

Er barns deltakelse i prosjektet en belastning for barn?

Ingen funn i analysen tyder på at deltakelse har ført til en belastende opplevelse for barna som har uttalt seg i evalueringen. Barnevern og øvrige instanser som har fulgt barn i prosessen via enkeltsaker, har imidlertid sprikende erfaringer. I en sak omtales deltakelse som en belastende erfaring for barnet og i andre saker beskrives deltakelse som støttende og styrkende. Dette kan, som tidligere nevnt, tyde på forskjeller hos den enkelte tilretteleggers kompetanse i møte med barn eller det enkelte barns sårbarhet eller modenhet ved å eksponeres i slike møter. Strandbu (2006) beskriver ulike konsekvenser og utfordringer når barn deltar: Av flere som beskrives, vil barnets forberedthet til møter, de voksnes syn på barnet som subjekt vs. objekt og barnets språklige kapasitet være sentrale faktorer. I hvilken grad man mestrer å få innsyn i barnets opplevelse og meninger i møtet, er andre områder som fremheves. Hun understreker videre hvordan barns deltakelse, i tillegg til tilstedeværelse på møter, handler om i hvilken grad barnet får gi og får informasjon i hele prosessen.

For å unngå at barn opplever deltakelse som belastende, vil ivaretagelse og kunnskap om barnets behov og en tilpasning av møteform, ha en avgjørende betydning. Dersom barnet skal delta i dialogmøter med den forelder som har utøvd vold, vil dette kreve særskilt vurdering. Barnet kan ha behov for en stedfortreder eller støtteperson sammen med seg. Evalueringen viser prosjektets evne til å tilrettelegge og tilpasse møteform og ivaretagelse ut i fra barnas beskrivelser. Vi beveger oss nå på å se på andre elementer hva gjelder prosjektets innhold og tilbud.

5.5 Prosjektets innhold og tilbud

Kapitlet er delt inn i tre i kronologisk rekkefølge: avtale eller prosess, to utgangspunkt og ivaretagelse av deltakerne. Fokus er på hva prosjektet inneholder og hva det tilbyr.

5.5.1 Avtale eller prosess

Et av de første temaene som dukket opp under evalueringen var virkninger og effekter av prosjektet. Under et oppstartsmøte med tilretteleggerne poengterte disse at prosessen var like viktig som det å få i stand en avtale. Det som skjer underveis mellom partene er like betydningsfullt som den skriftlige avtalen til slutt. Underveis i evalueringen ble det klart at dette er en sentral diskusjonsakse, spesielt i en vurdering om metoden har noe for seg. Kan man si at deltakelse har hatt noe for seg selv om avtale ikke ble skrevet under? Hva er det egentlig som fungerer i prosjektet? Slik vi forstår det er ikke problematikken ny for prosjektet. For eksempel har oppfølgingstiden og prosjektdeltakelse blitt vesentlig forlenget i prosjektperioden basert på erfaringer man har gjort seg.

Vi spurte samarbeidspartnerne det samme spørsmålet. En førstebetjent utdypet sin mening da vi spurte han om prosjektet har noe for seg selv om skriftlig avtale ikke oppnås:

Det er verdifullt uansett – selve motivasjonssamtalene setter i gang prosesser som igjen gir mulighet for endring. Verdifullt at det er forsøkt. Begge parter gir signaler om man ønsker endring. Noen saker er vanskelige, med FVP må ikke være uprøvd. For alternativet er bortimot ingenting – rettssystemet er veldig dårlig egnet i slike saker... (Politiet)

Videre gikk følgende dialog i et av gruppeintervjuene med påtaleenheten hos politiet:

Informant 2: Alle fasetter finnes når det gjelder virkning på gjerningspersoner i et slikt prosjekt, både de som vil endre seg og de som ikke vil. Overbevist om at for den som ønsker endring så er det å komme inn i et slikt prosjekt positivt, og det kan redde familien, kvinnen og barna fra framtidige traumer, og det er fantastisk om man får til det. men så kan man også få de som er med for å slippe fengselsstraff; "okey, jeg skal være med på det her..." og ligger på grensen hele tiden.

Informant 3: Da er vi tilbake på det; hvor mye ønsker de det?

Informant 1: Dersom de har erkjent at de har et voldsproblem så forventer jeg at de jobber med det og tar det inn over seg at det han har gjort ikke er rett ovenfor det mennesket eller samfunnet, at det er den personen som er et problem, at de får se vedkommende sitte der og snakke om det som har skjedd, kanskje uten å avbryte eller å bruke andre maktdemonstrasjoner som kanskje har skjedd hjemme. Vi vet jo at behandling kan virke

Informant 3: *Det har også jeg forventninger om, og så forventer jeg at dersom de ikke klarer å løse det... at familien ikke skal holde sammen for en hver pris. Kanskje er det riktig at det går andre veien; at en flytter ut og tar ansvar for barna. Kanskje er dét det riktige. Og så forventer jeg at man finner ut av årsakene og løser problemet.*

Intervjuer: *Hva er en vellykket sak?*

Informant 1: *Få slutt på vold.*

Informant 2: *At man kommer frem til riktig løsning for familien; enten at de holder sammen eller splitter opp, den riktige løsningen for den konkrete familien*

Informant 3: *De ønsker jo ikke at politiet skal komme og hente han og putte han i fengsel. De er jo ofte glad i overgriperen*

Sitatet og dialogen tyder på at samarbeidspartnerne ikke forventer at sakene skal ende med en lykkelig gjenforening. Det kan like gjerne være at kontakten med FVP fører til det motsatte – at partene skiller lag. Hva som er en vellykket sak må vurderes fra sak til sak. En annen tolkning er at de mener prosessen kan føre mye godt med seg selv om opprinnelige intensjon ikke blir fulgt. Det vil si at effekten av prosjektdeltakelse er like mye å finne i det som skjer underveis, som det at det skrives under en skriftlig avtale basert på sakes situasjon ved oppstart i prosjektet.

Slik vi vurderer dette ut fra observasjon og uttalelser fra tilretteleggerne, representerer disse to behovene et dilemma. På den ene siden skal tilretteleggerne i møtene ivareta begge parter og la de være med å styre det som skjer. På den andre side skal de drive dialogen framover. Rammene for samtalene skjer innen en kontekst der hensikten er å komme frem til noe konkret. Målet er sentralt. Eide og Gjertsen's undersøkelse påpekte at det spesielt for ofrene er viktig at man kommer til enighet om en skriftlig avtale som overholdes (Eide og Gjertsen 2009). Samtidig er altså det som skjer underveis like viktig. De blir dermed dratt mellom fokus på prosess og fokus på mål, resultat og avtale. De fleste av konfliktrådets meklere kommer nok bort i lignende dilemma. I familievoldsaker er det enda mer komplekst. Man kan spørre om alle meklerne har kompetanse nok vedrørende det prosessuelle. Det er ingenting som gir grunn til å stille spørsmålstegn ved egnetheten til de tilretteleggerne vi snakket med, og hva skulle i så fall kriteriene for vurdering av det være. Tilretteleggerne's personlige egnethet til å være engasjert i konfliktrådet ser vi ingen grunn til å betvile. Men som meklerne selv sa kan det være behov for mer oppfølging og kunnskap enn de har nå. Spesielt

dersom prosessen i seg selv vektlegges i metoden vil nok både prosjektet som så dann, tilretteleggerne selv og ikke minst deltakerne profitere på økt kunnskap om hva som skjer (følelsesmessig) med mennesker i slike prosesser og hvordan man leder/coacher mennesker videre. Det er vel kjent fra både praksis, forskning og litteraturen at prosesstenkning er sentral i arbeid med mennesker (Tveiten 2002, Røkenes og Hanssen 2006). Det er også nevnt innen meklingslære (Nordhelle 2007). Uansett fokus eller oppfatninger av arbeidsoppgaver, roller og så videre, er et viktig poeng her at det kan være vanskelig å få mennesker til å *gå videre* dersom det rent følelsesmessige i konflikten skygger for saksinnholdet. Prosjektets suksess vil dermed avhenge om man lykkes med å ivareta deltakerne underveis. Prosesstenkingen erstatter ikke den strukturerte meklingsprosessen, men kompletterer den (op.cit.).

Vår forståelse av prosessen til deltakerne er todelt. Den ene delen handler om prosessfokus i selve møtene enkeltvis. Det vil si at man tar hensyn til personlige forhold, emosjonelle uttrykk og lignende som tilkjenner seg der og da. Den andre delen er den prosessen deltakerne er inne i forhold til det som har skjedd totalt sett, tanker rundt hvordan fremtiden skal bli med eller uten partner og så videre – i hele tatt den reorienteringsprosessen deltakerne, spesielt ofrene er inne i, rundt hele deres livssituasjon. Mye tyder på at deltakelse i FVP setter i gang en slik prosess, forsterker den, avslutter den eller på andre måter er relevant for deltakernes prosess. Betydning av det må være at fokus på mål og skriftlig avtale må veies opp mot *tiden det tar* og det å *stå i prosessen*, jfr referansene ovenfor. Man må huske på at familievold for mange er skambelagt, preget av ambivalente følelser og så videre. Et av ofrene formulerte det svært treffende:

Selv om jeg visste at det hun sa var sant så var ikke jeg der at jeg skulle ta det skrittet... jeg hadde jo tenkt på det i mange år... du vet aldri når den dagen kommer, den bare er der.

Raske løsninger bør derfor ikke tvinges gjennom dersom målet er at familieforholdene skal bli avklart på en måte som er så bærekraftig som mulig. Tilretteleggerne var helt på linje med dette og håpet evalueringen ville bringe frem dette. Vi understreker med det at prosessen i FVP er like viktig som den skriftlige avtalen. Kapitlene 5.6.3 og 5.6.4 kommer inn på noe av det samme som er diskutert her.

5.5.2 Ivaretagelse av deltakerne

Ofrene oppga at de ikke følte seg møtt og forstått av gjerningspersonene i prosjektet. Likevel opplevde de at de ble ivaretatt av prosjektets ansatte. Slik vi ser

det er det likevel slakk hva gjelder kontroll på gjerningspersonene. Det vil ta noe tid før uønsket atferd oppdages, og det vil ta noe tid før slik atferd sanksjoneres fordi konfliktrådets selv har få sanksjonsmuligheter. Blant annet nevnte noen av ofrene frustrasjon over at det ikke var noen som kunne bistå dem i akutte tilfeller, som når gjerningsperson sto utenfor vinduet og ville inn. Hvorvidt dette skal være prosjektets ansvar eller ikke er usikkert. Like fullt vil nok mange forvente at voldsofre som er under offentlig oppfølging skal beskyttes mot nye overgrep så langt det lar seg gjøre.

For gjerningspersonene er det dessuten lite alternativer for behandling. Det eneste tilbudet er Sinnemestringen på Brøset som i seg selv har ry på seg for å være et godt tilbud, men hva om det ikke passer for alle? Vi vet at avtale med psykolog kan ta lang tid før det oppnås. Flere av de voksne ofrene vi snakket med var gråtkvalte under intervjuene og hadde tydelig en del bekymringer både i forhold til seg selv og sine barn. Ivaretas deltakerne i prosjektet godt nok? Burde prosjektet ha tilgang til psykologer eller terapeuter som kan hjelpe på kort varsel? Her ser vi tydelig utfordringen vedrørende temaene i kapittel 4: kan man forvente at et justistilbud skal ivareta funksjoner som tradisjonelt hører til andre steder? Nordhelle (2007) skriver følgende om forskjellen mellom mekling og terapi:

Mekling har primært som mål å forhandle frem en avtale i en konflikt, mens terapi det vesentlige arbeider med tanker, følelser og atferd

Tilretteleggerne selv var bevisste på dette. En av dem sa at

Vi blir nesten terapeuter, men skal ikke være det. vår oppgave er å legge til rette for en trygg, god dialog.

Selv om man ikke tar på seg andres oppgaver som psykolog eller terapeut kan man likevel spørre om ikke prosjektet burde sørge for at andre ivaretar deltakerne godt nok og ikke bare henvise til andre instanser. For barnas del er barnevernet involvert selv om det også her er forbedringspotensial. Burde det vært et lignende apparat som sikret oppfølging av de voksne ofrene så vel som gjerningspersonene? Intervjupersonene fra behandlingstilbudet vi snakket med mente *alle* gjerningspersonene i prosjektet burde følges opp. Forventninger om at det offentlig skal besørge hjelp har nødvendigvis en øvre grense. Den enkelte har ansvar for seg selv og sin familie. På tross av det må man kunne pålegge en instans økt ansvar all den tid man har engasjert seg i en sak. Et forslag kan være å opprette oppfølgingsteam for alle deltakere i prosjektet, der noen av tilretteleggerne har ansvar for dette.

Kompetansen til tilretteleggerne har også blitt brakt på banen. Vi tar temaet opp på nytt, men presiserer at det var ingenting underveis som ga grunnlag for å betvile at de tilretteleggerne vi traff var egnet. Enkelte har spurt om tilretteleggerne har kompetanse nok til å ta de vanskeligste sakene. Konfliktrådet har ingen siling på hvem av meklerstaben som får familievoldsaker. Det er ingen krav til formell kompetanse eller erfaring fra lignende problematikk. Leder gjør en vurdering av hvem hun tror kan mestre de ulike sakene. Det er så opp til hver enkelt mekler å vurdere kompetansen sin. Prosjektleder reflekterte rundt dette:

Vi følger dem opp gjennom veiledning og 2 samlinger pr år. Kunne ønsket mer. Bør vi ha egne familievold meklere? Kan vi pålegge dem slike saker? Meklere er godt voksne med erfaring... har sine egne jobber som fundament... har livserfaring. Husk – vi hadde 400 familievoldsaker ved dette politidistriktet i fjord... skal bare noen få hjelp da?

I prosjektet er man oppmerksom på problemstillingen, og ut fra vårt skjønn kan det med fordel ses enda nærmere på dette. Man kan vel vanskelig begrunne eventuelle uegnede medarbeidere med at det er mange som trenger hjelp. Ei heller er egenvurdering av hvilke saker man er kompetent til å ta, kvalitetssikring nok. Kompetansekrav kan gå ut på relevant utdanning, spesifikk kursing, et visst antall mengde saker og/eller år med erfaring som mekler, alder, spesiell vurdering av personlig egnethet for komplekse saker som familievold og så videre. Andre konfliktråd har en slik ordning. Et slikt grep vil kunne legitimere prosjektet. For øvrig kom Hasund og Hydle (2007) frem til at leg-statusen ikke er noen prinsipiell ulempe og at meklernes *erfaring* er det viktigste. Hovedpoenget vårt her er at så lenge en offentlig instans har påtatt seg oppfølgingsoppgaver er man ansvarlig for en forsvarlig tjeneste. Hvis ikke dette tas på alvor vil man kunne få samme diskusjonen her som i forhold til voldsalarmer: Fungerer tiltaket i praksis?

5.5.3 Vurdering av møtestruktur- og prosessledelse

Metodene i FVP bygger på konfliktrådets øvrige måter å jobbe på. Flere av tilretteleggerne bekreftet dette selv om de også anså familievoldsaker som mer kompleks, mer tidkrevende og ressurskrevende. Som sagt tidligere er det ikke lagt opp til en evaluering av metodene som brukes i mekling, ei heller bruk av RJ i konfliktråd som så dann. For en gjennomgang av det henviser vi til en evaluering av konfliktrådene i Norge (Eide og Gjertsen 2009). Fokuset der var på virkninger av og utfordringer ved gjenopprettende rett som alternativ til eller supplement til straff. Tilretteleggerne i FVP fremstår som trygge i rollene sine dedikerte og engasjerte, og deltakerne melder at de for fornøyde med både møtene og tilretteleggerne. Dette bekrefter Eide og Gjertsens undersøkelse (op.cit.). Dem fant at 88 % av deltakerne

var fornøyde med selve møtet. Vi vil i det følgende trekke fram to punkter som vi kommenterer.

Fysisk plassering

Partene og tilretteleggerne sitter rundt et bord. Offer og gjerningsperson sitter på hver sin side av bordet. Blir dette for konfronterende? Hvordan påvirker en slik plassering prosessen mot en avtale og følelsen av å bli møtt av den andre? Vi vet fra før av at fysisk plassering og bruk av kroppen ikke er urelevant for kommunikasjon (for eksempel Thornquist 1998). Vi velger ikke å diskutere dette ytterligere, men spør om man har vurdert og sammenliknet med andre måter å organisere møterommet.

Ivaretagelse og støtte vs. framdrift

Vi gjentar her prosjektlederens blogginnlegg på hjemmesiden til konfliktrådet:

”Det er ikke meningen at det skal dreie seg om harde ”basketak” for å komme frem til løsninger begge parter kan være enige om. Det viktigste er at det fokuseres på offerets behov for å forstå det som hendte. Forventninger om tilgivelse må ikke knyttes til prosessen. Dersom møtet derimot kan være en hjelp for offeret til å forsone seg med det som har hendt og til å få en forutsigbarhet i forhold til praktiske og følelsesmessige forhold, kan mye være oppnådd” (Konfliktrådet i Sør-Trøndelag 2009b).

Nordhelle (2006) lister opp følgende krav som en mekler bør ha: formelle krav, autoritet, regissør, tilstedeværelse, nøytralitet, samt egenskapen at man aldri gir opp. Rollen som regissør som tilrettelegger innebærer å drive møtet fremover, noe som også var tydelig for informantene. En formulerte seg omtrent slik¹³

Det var grei organisering og struktur på møtene. Jeg følte at det som ble sagt hadde substans, det er viktig. [...] Jeg tror kanskje det var enkelt å lede møtet med oss for jeg var ikke interessert i å bortforklare noe, men i de tilfellene hvor det er noen som vil bortforklare ting er det nok enda viktigere å være tydelig” (vår understreking).

Samtidig har tilretteleggerne et prosessfokus som vi har vært innom tidligere. De tror på dialog som metode. Vår erfaring fra møtene og intervjuene er at det trenges mer kunnskap om hva det vil si å stå i prosess. Hvordan oppleves det for partene å sitte i møtene med sine mer eller mindre konfliktfylte historier? En av gjerningspersonene i møtene vi observerte, formulerte hva det gjaldt:

¹³ Sitatet er ikke direkte gjengitt

Det er rart at de ikke fokuserer mer på det som er kjernen i problematikken. Dette har de liksom hoppet bukk over. Jeg bruker å sammenligne det med et bål, vi kan ikke bare slukke flammene og gå videre når glørne ulmer. Det skuffer meg at vi ikke har gått mer inn i det som hadde skjedd på forhånd, det hadde vært viktig for meg.

Slik vi vurderer det er prosesstenkning enda viktigere i familievoldsaker enn andre saker som behandles i konfliktrådet fordi partene er i en tett relasjon og i større grad og oftere enn andre må forholde seg til hverandre i ettetid. Et spørsmål vi stiller er hvordan noen kan gå videre i prosessen om man sitter med tanker, følelser og opplevelser som blir altoppslukende? Tilretteleggerne opplevdes å håndtere hensynet til fremdrift med hensyn til prosessen i seg selv, men vi lander på et det er behov for å dvele enda noe mer ved partenes her-og-nå-opplevelse, både av hensyn til partenes ve og vel og til ønsket om at møtene skal resultere i en avtale. Vi vet at dersom man klarer å håndtere følelsene i en konflikt vil man lettere klare å håndtere saken konflikten dreier seg om (Ekeland 2004). I oppsummeringen sin om bruk av RJ i konfliktråd sier også Eide og Gjertsen (2009) at "denne studien ser det som et sentralt poeng å understreke viktigheten av at reparasjonsprosessen ikke tas for lett på". Vi slutter oss til det og oppsummerer med at det bør dveles enda mer ved deltakernes opplevelse.

5.5.3 Vurdering av maktbalanse

En vanlig innvending mot bruk av RJ er at ubalanse mellom partene i familievoldsaker gjør at metoden er uegnet. For barnas del henviser vi til kapitlet om barnespørsmålet som besvarer spørsmålet rundt barnas posisjon. Igjen minner vi om at grunnlaget for konklusjoner angående barna er begrensede, men at stemmene til de barna vi intervjuet sammen med uttalelsene fra de andre informantene, øvrig forskning og uttalelser fra fagekspertise gir en viss pekepinn: barna kan med fordel ivaretas enda bedre i forhold til maktbalanse. I sær gjelder dette på grunn av den lojalitetsfølelse barn har ovenfor sine foreldre og det krysspress de kan settes ut for gjennom at de ønsker å gjøre begge foreldrene til lags, selv om disse er i konflikt. Det var blant annet dette faktum som gjorde at enkelte familier/foreldre avsto fra å gi oss tilgang til å intervju barna.

Angående de voksne og maktbalansen dem i mellom har dette blitt nevnt underveis i rapporten og enda nærmere i de ulike underkapitlene til kapittel 5.6. Oppsummeringen er at dette bør tas hensyn til. Slik det er blitt vurdert i denne evalueringen er ikke maktbalansen i seg selv et problem så lenge man i forkant har

gjort en grundig vurdering om sakens egnethet, samt følger konfliktrådslovens grunnvilkår om samtykke og erkjennelse. Snarere blir utfordringen igjen å klare å se og forstå behovene til partene under samtalene. Løsningen kan være slik vi har nevnt før: det er behov for og ønske om mer kompetanse om prosessarbeid og prosessedelse. Vi har ikke funnet forhold som er kritiske eller kritikkverdige, men tilretteleggerne kan med fordel tilføres mer kompetanse for å håndtere spørsmålet om eventuell skjevhet i maktbalanse.

Ut fra at ofrene så markant har sagt at de har hatt utbytte av prosjektdeltakelse ser det ikke ut til at eventuell ubalanse i maktforhold har hatt betydning for total nytteverdi av deltakelse. I forlengelse av det repeterer vi at det ikke er innrømmelser og endringer hos gjerningsperson og forståelse fra denne, som gjør at ofrene har opplevd nytteverdi eller ikke. Uttalelsene fra ofre tyder på at de klart føler på skjevhet i maktbalanse og at møtene kan ha blitt opplevd belastende, men at de likevel har kommet styrket ut av det. Også her blir spørsmålet hvor stor vekt man skal legge på prosess og ivaretagelse sett opp mot avtale og måloppnåelse. Den overordnede tilbakemelding fra vår side på maktbalanse i bruk av tilrettelagte samtaler i familievoldsaker, er at maktbalansen i seg selv vanskelig kan unngås på grunn av sakens natur. Man bør være bevisst dette både ved eventuell inngang til prosjektet, under de enkelte samtalene og til bruk av metoden for øvrig – uten at dette alene skal ekskludere saker fra å behandles så lenge man grundig vurderer om en sak skal inn og følger nevnte grunnprinsipper om samtykke og erkjennelse.

6 Hovedfunn og anbefalinger

6.1 Hovedfunn

- Prosjektet har hatt en positiv virkning på både ofre og gjerningsperson.
- Ofrene har hatt større utbytte enn gjerningspersonene.
- Ofrenes utbytte ser ikke ut til å skyldes (eventuelle) innrømmelser eller endringer hos gjerningsperson, men at offentlige instanser, betydningsfulle andre og samfunnet rundt ser, hører og tror dem og vektlegger deres opplevelse og oppfatning.
- Grunnlaget for å vurdere prosjektets virkning på barn er begrenset i denne evalueringen, men viser positiv virkning for dem som er intervjuet.
- Prosjektet ivaretar barneperspektivet, men barna selv synes å være mindre synlig og deres posisjon uavklart ved bruk av Restorative Justice i familievoldsaker.
- Intensitet og alvorlighetsgrad i voldsutøvelsen etter deltakelse er blitt betydelig redusert, men for noen sin del ikke forsvunnet helt, primært på grunn av kontakt med barn og øvrig familie.
- Samarbeidspartnere og relaterte instanser er overordnet positive til familievoldprosjektet, til bruk av Restorative Justice i familievoldsaker og til samarbeidet som har vært i den forbindelse.
- Prosjektet har ført til økt fokus og oppmerksomhet på familievoldproblematikken
- Det er ulike oppfatninger om hvordan familievoldprosjektet og metoden skal brukes blant sentrale relaterte instanser

6.1.2 Utdyping av hovedfunn

Deltakerne har hatt utbytte av å være med. Det er to hovedindikatorer på det. For det første oppgir informantene samlet sett positivt opplevelse av å ha vært med. Opplevelse av nytteverdi av deltakelse for ofrenes del ser ikke ut til å skyldes endringer eller innrømmelser hos gjerningsperson, men heller det at offentlige instanser, samfunnet rundt og andre får innblikk i deres situasjon, forstår, tar de på alvor og anerkjenner deres opplevelse. Ofrene mener nemlig verken at gjerningsperson har møtt eller forstått dem i noen økt grad som følge av prosjektet. For det andre melder ofrene om betydelig reduksjon i volden etter tiden i prosjektet. Intensitet og alvorlighetsgrad i volden er minket betraktelig. Noe uønsket atferd slik som trakassering, telefonterror, forfølgelse (stalking) er der fremdeles, spesielt på grunn av kontakt via felles barn og/eller øvrig familie. Når det gjelder ofrenes opplevelse av ikke å bli møtt eller forstått impliserer ikke det at metoden ikke har hatt noe for seg, men indikerer muligens at også andre empowermentrelaterte prosesser har vært gjeldende. Dette har vi ikke funnet rom for å gå nærmere inn på innen oppdragets rammer.

Ofrene ser ut til å ha hatt større utbytte av prosjektdeltakelse enn gjerningspersonene. Det begrunnes med direkte utsagn der de fleste ofrene på ulike vis bekrefter utbytte av deltakelse, mens gjerningspersonene stiller seg tvilende til akkurat det samme. Videre oppgir ofrene å ha blitt utsatt for alvorlige former for vold, mens gjerningspersonene oppgir å ha utøvd mindre alvorlige former for vold. Dette kan indikere manglende endringer og innrømmelser av voldshandlingene hos gjerningspersonene, som igjen må tolkes dit hen at utbyttet deres har vært mindre enn ofrenes.

Evalueringen viser positive virkninger for de barna som har uttalt seg. Familievoldprosjektet viser et tydelig barneperspektiv i arbeidet med familiene. Dette er likevel et område med et stort utviklingspotensial. En styrking av rutiner for å finne og nå frem til barna, samt en styrking av kunnskap og kompetanse i forhold til å være trygg i møte med barn, er synliggjort.

Totalt sett vurderes prosjekt å ivareta deltakerne. Tilretteleggenes karakteriseres som troverdige og trygge i rollene sine. Av forbedringspotensialer for selve opplegget i prosjektet nevnes her fire ting. Den ene dreier seg om møtene. I

møtene balanseres det mellom to behov, som er prosess og fokus på fortid på den ene siden og mål/avtale og fremtid på den andre. Modellen og møteutførelsen ser ut til å fungere bra. Samtidig kan det med fordel dveles enda mer ved deltakernes opplevelse av hva som har skjedd og deres opplevelse av møtesituasjonen. Den andre har å gjøre med oppfølging av deltakerne, hvor vi har spurt om oppfølgingen er god nok. Dette gjelder både barna, øvrige ofre og gjerningspersoner. Den tredje er kompetansen til tilretteleggerne. Evalueringen har vist tilretteleggerne som er troverdige og trygge i rollene sine. Likevel kan man spørre seg om problematikken er så kompleks at det bør innføres minstekrav for meklere som skal jobbe med familievoldsaker. Den fjerde er primært rettet mot ledelse. Prosjektleder evner å koordinere og trekke de store linjene for prosjektet, og leder for konfliktrådet er engasjert og ambisiøs. Forbedringspotensialet for prosjektets ledelse er relatert til den utadrettede virksomheten, og finner vi i de tre siste momentene i neste avsnitt.

Familievoldprosjektet har en rekke samarbeidspartnere og flere relaterte instanser. En rekke momenter har gjort seg gjeldende i den forbindelse. Det ene er at prosjektet har en anerkjennelse blant de aller fleste samarbeidspartnere og relaterte instanser og de er positiv til prosjektet og metoden. Det andre er at prosjektet har ført til økt fokus på og oppmerksomhet omkring familievold og RJ som alternativ tilnærming. Prosjektet er også et resultat av samfunnets fokus på problematikken siste årene. Det tredje er at en del samarbeidspartnere mangler informasjon om prosjektet og har til dels begrenset erfaringsgrunnlag til å kunne uttale seg. Det fjerde henger sammen med det forrige momentet: det er uklarhet i roller og forventninger og spørsmål om tilstrekkelig kunnskap og kompetanse i prosjektet. Det siste momentet følger av de to forutgående ved at det er behov for en avklaring av prosjektets plass i forhold til det øvrige straffe- og eventuelt hjelpesystem.

Når det gjelder prosjektets funksjon og plassering kom det til syne to hovedtilnærminger. Den ene tar utgangspunkt i type saker som skal inn i prosjektet og alvorlighetsgrad. Flertallet informantene befant seg her, og mente at de alvorligste tilfellene ikke egner seg i prosjektet. Den andre tar utgangspunkt i metoden. Et mindretall av informantene var her, og mente at ingen sak er i utgangspunktet for alvorlig. Spørsmålet blir heller hvor hen i straffeprosessen metoden skal brukes. Alle var enige om at personer med psykopatiske trekk ikke passer for prosjektet eller metoden.

I denne undersøkelsen ble det identifisert følgende kategorier familievold: engangstilfeller, periodisk vold og intimterror. Et annet mønster var det som har blitt kalt *sakene med to sider*: En god del av sakene som går i FVP er for sammensatte til at de kan vurderes ut fra et en vinkling eller ståsted. Uavhengig av skyld, ansvar og straffereaksjon har sakene to sider og begge partene må bli hørt. Saker av en slik art legitimerer en kobling mellom familievold og RJ. Prosjektet med dets tilbud med møteopplegg og øvrig oppfølging dekker et behov. Samtidig utfordrer prosjektet eksisterende system og eksisterende tilnærminger til familievold.

En totalvurdering av prosjektet er at det; (1) avdekker behov innen innsatsen mot familievold ved at man får innblikk i familiers voldsproblematikk, (2) dekker behov hos deltakerne og har en positiv effekt på dem, samtidig som at man i fremtiden bør være enda mer oppmerksom på deltakernes sensitivitet både ovenfor situasjonen som har vært og som den opplevelses i prosjektdeltakelsen, (3) har etablert et velfungerende samarbeid med andre instanser med rom for forbedringer og (4) gjennom nevnte momenter er verdt investeringene som er lagt ned i det. Prosjektet anbefales videreført med sikte på å gjøre det til et permanent tilbud og/eller implementere metoden i det etablerte straffesystemet.

6.2 Anbefalinger

- Prosjektet anbefales videreført med sikte på å gjøre det til et permanent tilbud og/eller implementere metoden i det etablerte straffe- og hjelpesystemet.
- Inklusjonskriteriene bør tydeliggjøres. Skal alvorlig vold være et eksklusjonskriterium eller skal man heller tenke hvor hen i straffeprosessen metoden kan brukes?
- FVP bør informere og markedsføre seg bedre. Dette gjelder både ovenfor deltakerne før de starter opp og generelt ovenfor andre instanser og samarbeidspartnere.

- FVP sin plass i forhold til det øvrige straffe- og eventuelt hjelpesystem bør utvikles og avklares i samråd med relaterte instanser. Herunder spesielt forholdet til familievernkontoret. Det bør overveies et nært samarbeid med dem.
- Det anbefales innføring av minstekrav for meklere som skal jobbe med familievoldsaker i form av kompetanse, kurs, utdanning eller lignende.
- Det bør tilføres økt kunnskap og kompetanse til tilretteleggerne, spesielt dersom man ønsker å holde på både et prosessuelt og et prospektivt fokus og i forhold til arbeid, møter og samtaler med barn.
- Tilretteleggere får lite økonomisk godtgjøring for sitt arbeid. Dette kan med fordel økes, og det henvises til betalingssetser for lekfolk som deltar i familieråd.
- FVP bør gjøre utbyttet av prosess mellom partene enda tydeligere for dem som deltar.
- Det bør dveles enda mer ved deltakernes opplevelse av hva som har skjedd og deres opplevelse av møtesituasjonen.
- Angående oppfølging av deltakerne i prosjektet, bør det vurderes om denne er god nok, herunder om det skal stilles større krav til gjerningspersonene eller om det vil virke mot sin hensikt.
- Det anbefales utvikling av rutiner som sikrer at alle foreldre blir spurt om barnas deltakelse, og at det brukes tid på motivasjon og informasjon om barns behov dersom foreldrene er usikre på samtykke til dette.
- Til sist anbefales det styrking av rutiner som inkluderer barn innledningsvis og sikrer barns behov underveis, blant annet i forhold til belastningsfare. Bør familievoldprosjektet ha hovedansvar for å koordinere familiens oppfølging så lenge de deltar i prosessen?

Referanse

- Alternativ til vold/ ATV og Senter for Krisepsykologi/ SfK (2008): Fagbrev 1: *Beskrivelse av prosjektet*. Prosjektet: Barn som lever med vold i familien.
- Alternativ til vold/ ATV og Senter for Krisepsykologi/ SfK (2009): Fagbrev 2: *Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv*. Prosjektet: Barn som lever med vold i familien.
- Alternativ til vold/ ATV og Senter for Krisepsykologi/ SfK (2009): Fagbrev 3: *Om skadevirkninger av å være utsatt for vold og vitne til vold*. Prosjektet: Barn som lever med vold i familien.
- Alternativ til vold/ ATV og Senter for Krisepsykologi/ SfK (2009): Fagbrev 4: *Om problemstillinger rundt oppdagelse*. Prosjektet: Barn som lever med vold i familien.
- Alternativ til vold/ ATV og Senter for Krisepsykologi/ SfK (2009): Fagbrev 5: *Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn*. Prosjektet: Barn som lever med vold i familien.
- Berg, Berit (2007): Støttespiller og samtalepartner. Evaluering av Støttesenter for fornærmede i straffesaker. Trondheim: NTNU samfunnsforskning AS
- Bjørkly, Stål. (2001): *Aggresjonens psykologi. Psykologiske perspektiver på aggresjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Buchbinder, Eli og Eisikovits, Zvi (2004). *Reporting bad results: The ethical responsibility of presenting abused women`s parenting practices in a negative light*. In: *Child and Family Social Work*, 9, pp 359 – pp 367.
- Burford, Gale og Joan Pennell (1998). *Family group decision making: After the conference – progress in resolving violence and promoting well-being: Outcome Report* (Vol. 1). St. John`s, Newfoundland: Memorial University of Newfoundland, School of Social Work.
- Carlson, Bonnie E. og Worden, Alissa Pollitz (2005): Attitudes and Beliefs About Violence: Results of a Public Opinion Survey: I. Definitions of Domestic violence, Criminal Domestic Violence and Prevalence. *Journal of Interpersonal Violence* 20:1197
- Collins, Randall (2008): *Violence. A Micro-sociological Theory*. New Jersey: Princeton University Press

- Curtis-Fawley, Sarah og Kathleen Daly (2005). Gendered Violence and Restorative Justice. The Views of Victim Advocates. *Violence Against Women*, 11 (5), 603-638.
- Egidius, H. (2000): *Psykologisk leksikon*. Oslo: Aschehoug.
- Eide, Ann Kristin og Hege Gjertsen (2009). *Med! eller? Virkninger av, og utfordringer ved, gjenopprettende rett som alternativ eller supplement til straff*. Bodø. Nordlandsforskning.
- Ekeland, T-J. (2004): *Konflikt og konfliktforståelse. For helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Eriksen, Ingunn (2006). *Voldsutsatte kvinners omsorg for barn*. Bulleteng nr. 4. Alternativ til vold/ATV og Senter for Krisepsykologi/SfK.
- Eriksson et al (2010): Barns stemmer om vold : å tolke og forstå / Maria Eriksson ... [et al.] (red.); oversatt fra svensk av Christian Heyerdahl; tilrettelagt for norske forhold av Kari Stefansen. Oslo: Gyldendal akademisk
- Haaland, T., Clausen, S-E. og Schei, B. (red.) 2005: *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. (NIBR – rapport nr. 3.)
- Hammerlin, Yngve (2002): «Den 'totalitære familie' og dens volds- og maktformer.» I: *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Marius Råkil (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hasund, Ingrid Kristine og Ida Hydle (2007): Ansikt til ansikt. Konfliktrådsmegling mellom gjerningsperson og offer i voldssaker. Oslo: Cappelen Forlag AS.
- Hopkins, C. Quince, Mary Koss og Karen Bachar (2004). "Applying Restorative Justice to Ongoing Intimate Violence: Problems and Possibilities". *Saint Louis University Public Law Review* 23: 289-311.
- Hudson, Barbara (2002) "Restorative Justice and Gendered Violence: Diversion or Effective Justice?". *British Journal of Criminology*, 42 (3), 616-634.
- Humphreys, Janice (2001). *Growing up in a Violent Home: The Lived Experience of Daughters of Battered Women*. In: *Journal of Family Nursing*, 7, pp 244 – pp 259.
- Isdal, Per (2002). *Vold mot mor er vold mot barna*. I: *Barn i Norge* pp 49 – pp 59.
- Isdal, Per. (2000): *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget AS
- Johansson, Paul (2010): *Behandlingsforskning – utøvere av vold mot partner. Oversikt over forskning på feltet*. Oslo: Nasjonalt Kunnskapscenter om vold og traumatisk stress

- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57,283–294.
- Justis- og politidepartementet (2007). *Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011; Vendepunkt.*
- Justis- og politidepartementet (2008). *Straff som virker. Mindre kriminalitet – tryggere samfunn. Kriminalomsorgmelding.*
- Justis og politidepartementet. 2003. NOU 2003:31. *Retten til et liv uten vold.*
- Justis og politidepartementet. *Vendepunkt: Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008 – 2011.*
- Konfliktrådet i Sør-Trøndelag (2008a). *Prosjektskisse pilotprosjekt 16.05.08.*
- Konfliktrådet i Sør-Trøndelag (2008b). *Prosjektrapport 2008. Familievold, Forsoning og Forebygging. Pilotprosjekt.*
- Konfliktrådet i Sør-Trøndelag (2009a). *Rapport 2009. Familievold, forsoning og forebygging. Pilotprosjekt.*
- Konfliktrådet i Sør-Trøndelag (2009b). *Familievold, forsoning og forebygging. Bloggoppføring på Konfliktrådets hjemmeside. Hentet 20.05.2010 fra: <http://www.konfliktraadet.no/no/Blogg/MyBlog/?userId=235&entryId=876>*
- Krøvel, Rund og Rør (1997): *Vold og psykiatri. – om forståelse og behandling.* Otta: Tano Aschehoug.
- Kvello, Øyvind og Christian Wendelborg (2009). *Prosessevaluering av det treårige prosjektet: Oppfølgingsteam for unge lovbrøyttere i Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim.* Trondheim. NTNU Samfunnsforskning.
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Margolin, Gayla (2005). *Children`s exposure to violence: Exploring Pathways to diverse Outcomes.* In: *Journal of Interpersonal Violence*, 20 (1), pp 72 – pp 81.
- Martin, Del (2007): *Battered Wives* i Lawrence and Marim (editors) (2007): *On violence. A reader.* USA: Duke University Press
- NESH (2005): <http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06>
- Nordhelle, Grethe. (2007). *Mekling. Konfliktforståelse og konflikthåndtering.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- NOU (2003): *Retten til et liv uten vold: menns vold mot kvinner i nære relasjoner.* Oslo: Statens Forvaltningstjeneste, 2003. (NOU 2003:31)

- Näsman, Elisabeth et al (2010): Perspektiver på barns stemmer om vold i Eriksson, Maria et al (2010): *Barns stemmer om vold. Å tolke og forstå*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Pape, Hilde (2003): Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold', *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 123(15):2016–20.
- Pelikan, Christa (2010). "On the Efficacy of Victim-Offender-Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don't Get Better, But Women Get Stronger: Is it Still True? Outcomes of an Empirical Study". *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16 (1), 49-67.
- Politiet (2008). *Politiets arbeid med vold i nære relasjoner*.
https://www.politi.no/vedlegg/rapport/Vedlegg_137.pdf
- Politiet (2009). *Vold i nære relasjoner – statistikk*.
https://www.politi.no/rad_fra_politiet/vold_i_nare_relasjoner/statistikk/
- Poole, Ann og Beran, Tanya og Thurston, Wilfreda (2008). *Direct and indirect services for Children in Domestic violence Shelters*. In: *Journal of Family Violence*, 23, pp 679 – pp 686.
- Ptacek, James (2010). *Restorative Justice and Violence Against Women*. Oxford University Press. Oxford.
- Raundalen, Magne (2004). *Barn som lever med vold i familien*. Bulleteng nr. 1. Alternativ til vold/ATV og Senter for Krisepsykologi/SfK.
- Raundalen, Magne (2009). *Vold mot barn – skader*. Bulleteng nr 6. Alternativ til vold/ATV og Senter for Krisepsykologi/SfK.
- Rivett, Mark og Howarth, Emma og Gordon, Harold (2006). *Watching from the stairs: Towards an Evidence based Practice in Work with Child Witnesses of Domestic Violence*. In: *Clinical Child and Psychology and Psychiatry*, 11, pp 103 – pp 123.
- Røkenes H. & Hanssen P.-H. (2006): *Bære eller bryte*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rør, Elisaberth (1997) Om aggresjon og vold i Krøvel B. et al (1997): *Vold og psykiatri*. – om forståelse og behandling. Otta: Tano Aschehoug.
- Skjørten, Kristin (2007): Hva er det med menn som slår? i Storberget, Knut et al (2007): *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug
- Slump, Gert Jan and van_Hoek, Anneke (2006). *Restorative justice into the 21 st century: arguments for restoration of humanity and community on a multi level scale*. Papers presented at the Fourth Conference of the European

- Forum for Restorative Justice, "Restorative justice: An agenda for Europe", Barcelona, Spain, 15-17 June 2006.
- Stefansen, Kari og Mossige, Svein (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge*. NOVA Rapport 20/07.
- Steinkopf et al (2006): Kontroll, terapi eller begge deler? – Samarbeid om familievold mellom politi, barnvern og familiekontor. *Fokus på familien* 04/2006
- Storberget, Knut et al (2007): *Bjørnen sover. Om vold i familien*. Oslo: Aschehoug
- Strandbu, Astrid (2006). Barneperspektivet som familierådets femte hjørnestein. NOVA Rapport 18/06.
- Strang, Helen og John Braithwaite (2002). *Restorative justice and family violence*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Stubbs, Julie (2007). "Beyond apology? Domestic violence and critical questions for restorative justice". *Criminal Justice*, 7(2), 169-187.
- Stubbs, Julie (2010). "Relations of Domination and Subordination: Challenges for Restorative Justice in Responding to Domestic Violence ". Sydney Law School Research Paper No. 10/61.
- Thornquist, Eline (1998): *Klinikk, kommunikasjon, informasjon*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Tveiten, Sissel. (2002): *Veiledning – mer enn ord...* 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vis, Svein Arild (2006). *Samtale med barn i barnevernet*. Prosjektrapport. Barnevernets Utviklingssenter i Nord Norge.
- World report on violence and health* (2002): Etienne G. Krug m.fl. (red.). Geneva: World Health Organization.
- Zehr, Howard (2002): *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, Pennsylvania: Good Books.

Vedlegg

Oversikt over de 9 saker der barn er direkte involvert i Familievoldprosjektet

Sak 1: Far domfelt for vold mot 2 døtre og mor. Far domfelt for å ha utsatt 4 barn for å være vitne til vold: 2 døtre involvert i konfliktrådets prosess. (Direkte utsatt + vitner).

Sak 2: Mor dro sønn på 13 år i øret slik at han begynte å blø: Sønn involvert i konfliktrådets prosess (direkte utsatt).

Sak 3: Far slo mor og tok kvelertak på sønn: Sønn og datter involvert. (direkte utsatt + vitne).

Sak 4: Stefar var voldelig mot mor på julaften: To stedøtre direkte involvert (vitne til vold).

Sak 5: Far fikk alternativ straffereaksjon for vold mot 5 barn: Alle fem barna involvert i konfliktrådets prosess (direkte utsatt).

Sak 6: Datter vitne til at mor ble slått av far og meldte selv til barnevernet: Datter involvert i konfliktrådets prosess (vitne til vold).

Sak 7: Far domfelt for vold mot tre barn: Alle tre barn involvert i konfliktrådets prosess (direkte utsatt).

Sak 8: Far la sin sønn i bakken og holdt han der: Sønn involvert i konfliktrådets prosess (direkte utsatt).

Sak 9: Datter truet av stefar: Datter involvert i konfliktråd. (direkte utsatt).

Betegnelsen *direkte utsatt* innebærer at politiet har opprettet en sak hvor barnet er fornærmet (eget rettssubjekt). Av 9 saker så er barna vitner i to av sakene (sak 4 og 6). I de andre sakene er de direkte utsatt. I alle saker unntatt 2 (nr 4 og 9) var barnevernet involvert i prosessen.

Oversikt over styringsgruppe og arbeidsgruppe

Styringsgruppe

Even Ytterhus (SLT koordinator i Trondheim kommune for kommunalråd)

Bjørn Kristian Soknes (1. statsadvokat)

Per Andersen (Direktør i Konfliktrådene)

Nils Kristian Moe (Politimester)

Arbeidsgruppe/referanse-gruppe

Kaia Strandjord (tidligere statsadvokat)

Lene Abrahamsen (1. linje barnevern)

Gunn Helen Wikan (Regionskontoret Bufetat Midt-Norge)

Hilde Rosenberg/Ann Dalquist (Krisesenteret)

Marit Johanne By (Familievoldskoordinator)

Grethemor Skagseth (Sinnemestringen på Brøset)

Iren Sørfjordmo (Konfliktrådsleder)

Geir Ole Momyr (Leder for volds- og sedelighetsteamet ved Sentrum politistasjon)

Øystein Iversen (Familievernkontoret)

Lise Rognes (Politiadvokat)

Anders Abelgård (Leder for tiltak i barne- og familietjenesten Midt-byen)

Retningslinjer for tilretteleggere i familievoldsaker

I disse retningslinjene beskrives det kortfattet hva man må ta hensyn til når man tilrettelegger en familievoldssak. Retningslinjene er ikke uttømmende, men er ment som en hjelp for deg som tilrettelegger. Under prosjektperiodens gang vil nye punkter kunne bli tilføyd.

Prosjektet familievold, forsoning og forebygging skal prøve ut tilrettelagt dialog som et virkemiddel i familievoldssaker. Der det er hensiktsmessig involveres også privat og/eller offentlig nettverk.

Familievoldssaker krever spesiell håndtering i og med at det er tette bånd mellom de involverte. Ofte er barn direkte eller indirekte involvert og i mange tilfeller blir de lite ivaretatt. Hver familie vil ha forskjellige behov og det vil variere fra sak til sak hvilke virkemidler eller møteform som bør benyttes. Tilretteleggere i disse sakene

må kunne være fleksible. Dette er et prosjekt og "veien må bli til mens vi går". Jeg ber dere om hjelp til å samle gode og dårlige erfaringer, for utvikling av konfliktrådets håndtering av familievoldssaker.

Begrepsavklaring

Prosjektet har valgt å gå bort fra begrepene "megler" og "megling" i familievoldssaker. Vi velger i stedet begrepene "tilrettelegger" og "tilrettelagt dialog". Vold i nære relasjoner er ikke en uoverenstemmelse mellom to parter, men et overgrep som krever at gjerningspersonen tar ansvar for handlingen. Begrepet megling kan derfor bli misforstått.

Barna

Under møtene skal det spesielt legges vekt på barnas beste. Partene spørres om barnevernet er koblet inn i saken, så langt det ikke framkommer av dokumentene. Er det grunn til å tro at barn lider av omsorgssvikt skal konfliktrådsleder kontaktes slik at man kan vurdere et varsel til barnevernet.

Spørsmål som normalt bør belyses er: "Hvordan har barna det?" og "Hvordan kan familien legge til rette for/bidra til at barna har det bra?"

Ved møter med barn tilstede, må man vurdere behovet for en talsperson/støtteperson for barnet. Der det ikke er tilrådelig at barnet selv deltar i meglingen, kan en talsperson representere barnet. (Talsperson/støtteperson kan også vurderes for andre personer som er involvert, f.eks mor)

Kan tilrettelagt dialog i familievoldssaker føre til at det et mishandlingsforhold opprettholdes?

Det blir ofte argumentert med at "megling" egner seg dårlig i svært mange saker på grunn av ulikheter i maktforhold, og det hevdes også at mange gjerningspersoner går med på mekling utelukkende for å skaffe seg fordeler i saken og ikke som følge av et genuint ønske om å "gjøre opp for seg". Begge argumenter kan være gyldige, men under forutsetning av at gjerningspersonen tar ansvar for sine handlinger, og at offeret har et genuint ønske om å få en forklaring på det som hendte, og ikke føler seg presset til å delta, vil en slik prosess kunn ha mye for seg. Når disse forutsetninger er tilstede, og møte ledes av en uavhengig person, kan noe av

maktulikheten jevnes ut. Det er heller ikke meningen at mekling knyttet til straffbare forhold skal dreie seg om harde "basketak" for å komme frem til løsninger begge parter kan være enige om. Det viktigste er at det fokuseres på offerets behov for å forstå det som hendte. Forventninger om tilgivelse, må ikke knyttes til prosessen. Dersom møtet derimot kan være en hjelp for offeret til å forsone seg med det som har hendt, kan mye være oppnådd.

Tilrettelegger i familievoldssaker bør ha kunnskaper om fenomenet "vold i nære relasjoner". Dette kan gjøre tilrettelegger i stand til å fange opp viktige signaler som tilsier at noe må gjøres for å utjevne maktforholdene mellom partene. Som kunnskapskilde anbefales NOU 2003:31 "Retten til et liv uten vold". Rapporten finnes på Justis- og politidepartementets sider på nettet.

Mannlig og kvinnelige mekler

Familievoldssaker skal i utgangspunktet håndteres av to meglere, en mann og en kvinne. Dette vil være med på å synliggjøre vår nøytralitet.

Forskjellige typer møter

Det vil variere fra sak til sak hvilken typedialogmøte etter "meglermodellen", stormøte eller familieråd, avhenger fra sak til sak. Det er likevel ønskelig at det legges til rette for et oppfølgingsmøte etter at avtalen er skrevet.

FORMØTER /MØTEFORM

Det er viktig at man alltid avholder individuelle formøter med den enkelte deltager.

TILRETTELAGT DIALOG GJENNOM MEGLERMODELLEN

I et tilrettelagt dialogmøte kan det også delta personer fra det offentlig om dette er hensiktsmessig. Når barnevernt er involvert vil dette være en typisk ordning.

STORMØTE

Dette er et møte der man trekker inn alle som er berørt av en hendelse. Det kan være familie og nettverk rundt både gjerningsmann og offer. I tillegg til familie nettverk kan også offentlig etater som er viktig for partene trekkes inn. Alt fra 5 til 30 personer kan være delaktig i et stormøte. Her kalles meglere "tilrettelegger" og

møtet gjennomføres scriptbasert. Det vil si at det følger en fast mal. De som er tilretteleggere har fått en tredagers kursing i modellen.

TVERRETATLIGE MØTER

I enkelte saker kan det være hensiktsmessig å danne et offentlig nettverk rundt familien da det ofte er flere etater som jobber samtidig med en familie.

FAMILIERÅD

Familieråd er en måte å arbeide på der familien og nettverket er med på å finne gode løsninger når familien og barn i familien har det vanskelig. Målet med familieråd er å komme fram til en plan som tar vare på barnet. Noen av meglere i konfliktrådet er også utdannet som koordinator i familieråd. Det er barnevernet som beslutter at familieråd skal brukes. I familierådet diskuteres.

OPPFØLGINGSMØTE

Det avtales som hovedregel ett eller flere oppfølgingsmøter etter skrevet avtale.

Legebehandling/psykiatrisk behandling

Partene spørres rutinemessig om de har fått legebehandling eller psykiatrisk behandling.

Logg

øres logg over all kontakt som foregår mellom tilrettelegger og partene. Med kontakt menes også mailkorrespondanse og telefonsamtaler. Loggen legges ved papirsaken når tilrettelegger anser saken som avsluttet.

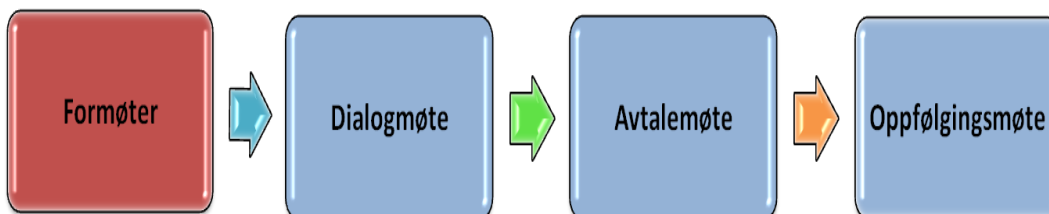
Taushetsplikt

Ved samarbeid med andre etater må det sørges for at partene fritar offentlige instanser, som f.eks barnevernet fra taushetsplikten. Det foreligger et eget skjema for fritak fra taushetsplikten.

Evaluerings skjema

Etter hver sak bør det skrives evaluering på fastlagt skjema. På denne måten kan vi fange opp det som fungerer og det som ikke fungerer, og bruke dette i utviklingen av dialogmøtene i familivoldssaker.

Prosjektet har utviklet følgende modell for gjennomføring av en familievoldssak:

Formøter:

Det skal alltid avholdes separate formøter med partene. Dette for å finne ut hvilken agenda den enkelte ønsker for møtet, og for å foreta sikkerhetsvurderinger opp i mot den videre prosessen. Formøtene gir oss anledning til å vurdere om det er forsvarlig å gjennomføre et dialogmøte hvor partene møtes i samme rom.

Det er også viktig å finne ut av hvem som bør være med på formøtene. Kanskje skal barnevern, politi eller helsevesen ha en rolle.

Dialogmøte:

Vanligvis foreligger en agenda for møtet som er forhandlet fram i formøtene. Man konkluderer ikke i dialogmøtet, men ber partene gå hjem og tenke på hva de ønsker skal være med i en avtale. Vi ønsker med dette å legge til rette for en prosess som kanskje bidrar til bedre løsninger.

Avtalemøtet:

Avtalemøtet brukes primært til utarbeiding av den skriftelige avtalen. Når barn har vært involvert prøver man så langt det er mulig, å kommunisere ut avtalen til barnet på dette møtet. Barnet har da deltatt på hele eller deler av møtet. Tilrettelegger bør i størst mulig grad bruke foreldrene til å bekjentgjøre hva partene er blitt enige om.

Oppfølgingsmøter:

I avtalemøtet blir man enig om hvor mange oppfølgingsmøter som skal til.

Modellen er dynamisk og det kan hende man får behov for å gå tilbake til separate formøter eller avholde flere dialog og avtalemøter.

Tilrettelagte samtaler ved familievold

Evaluering av familievoldprosjektet
til Konfliktrådet i Trondheim

ISBN: 978-82-7570-228-7

Dragvoll allé 38 B
7491 Trondheim
Norge
Tel: 73 59 63 00
Fax: 73 59 66 24

 NTNU
Samfunnsforskning